

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ADLİ TIP ENSTİTÜSÜ

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Neşe Kocabaşoğlu

ÇOCUK GÖRGÜ TANIKLIĞININ
GÜVENİLİRLİĞİNİN İNCELENMESİ

SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

Psk. Dan. Eda ERMAĞAN, MA
İstanbul, 2015

İstanbul, 25 Haziran 2015

İ.Ü. ADLİ TIP ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Lisansüstü Öğretim Yönetmeliğinin 50.maddesi uyarınca Enstitünüz Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nın Doktora öğrencisi Eda ERMAĞAN' ın,

“Çocuk Görgü Tanıklığının Güvenirliğinin İncelenmesi: Kriminal Olaylara İlişkin Hafızadaki Bilgi Boşluklarının Doldurulmasında Gösterilen Zorlamanın Tanık İfadesinin Güvenirliğine Etkisi”

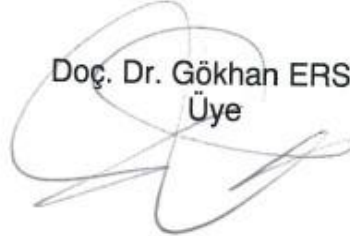
Adlı tezi jürimizce tetkik edilmiş ve kendisine tez savunması yaptırılmıştır.

Yukarıda adı geçen tez başlığının “**Çocuk Görgü Tanıklığının Güvenirliğinin İncelenmesi**” şeklinde değiştirilerek, tezin ve tez savunmasının kabul edilmesine oy birliğiyle karar verilmiştir.

Prof. Dr. Neşe KOCABAŞOĞLU
Danışman
Jüri Başkanı

Doç. Dr. Gökhan ERSOY
Üye

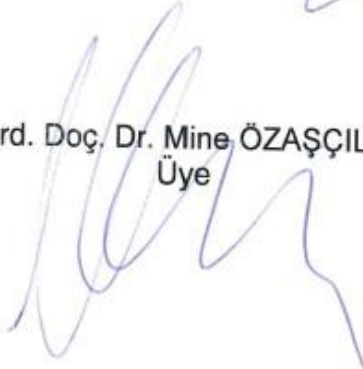
Doç. Dr. Neylan ZİYALAR
Üye

Doç. Dr. Erdiñç ÖZTÜRK
Üye

Yard. Doç. Dr. Mine ÖZAŞÇILAR
Üye

ÖNSÖZ

“Adalet evrenin ruhudur.”

Ömer Hayyam

İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı’nda Doktora Tezi olarak hazırlanan bu çalışmayla, tanık oldukları olaya ilişkin sahip olmadıkları bilgilere dair bellek boşluklarının doldurulması yönünde yaşanan zorlanmanın çocuk görgü tanıkları üzerindeki etkisi ele alınmış ve çocuk görgü tanıklığının güvenilirliği incelenerek adli sistemdeki önemi tartışılmıştır.

Bu amaç için deneyimiyle, bilgisiyle ve güler yüzüyle bana destek olan tez danışmanım Prof. Dr. Neşe Kocabaşoğlu’na; tezin hazırlık aşamasından son noktasına kadar eleştirilerini, deneyimlerini ve desteklerini esirgemeyen hocalarım Doç. Dr. Neylan Ziyalar ve Doç. Dr. Gökhan Ersoy’a en içten sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Beni bugünlere getiren ve manevi destekleriyle her anımda yanımda olduklarını hissettiren aileme; her aşamada desteğini göstermekten çekinmeyen, motivasyonumu her daim yüksek tutmaya çalışan Mehmet Erdem Çağlar’a teşekkür ederim.

Son olarak, doktora eğitimim süresince eğitimimde ve tez çalışmamda bana destek sağlayan TÜBİTAK’a çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
TABLO LİSTESİ	iv
1. GİRİŞ VE AMAÇ	1
2. GENEL BİLGİ	3
2.1. Çocuk Görgü Tanıklığı	7
2.2. Görgü Tanıklığını Etkileyen Etmenler	14
2.2.1. Tahmini Değişkenler	15
2.2.1.1. Görgü Tanığına Ait Özellikler	15
2.2.1.2. Olaya Ait Özellikler	18
2.2.1.3. Faile Ait Özellikler	19
2.2.2. Sistem Değişkenleri	21
2.2.2.1. Teşhis Yöntemleri	21
2.2.2.2. Olay ile Tanıklık Arasında Geçen Süre	23
2.2.2.3. Yönlendirme	24
2.3. Bellekteki Bilgi Boşluklarının Zorlayarak Doldurulması Etkisi	28
2.4. Hipotezler	31
3. GEREÇ VE YÖNTEM	32
3.1. Evren ve Örneklem	32
3.2. Araç ve Gereçler	33
3.3. Araştırma Deseni ve Çalışma Grupları	34
3.3.1. Araştırma Deseni	34
3.3.2. Çalışma Grupları	37
3.4. Soruların Değerlendirilmesi	39
3.4.1. Serbest Anlatım Sorusunun Değerlendirilmesi	39
3.4.2. Açık Uçlu Görüşme Sorularının Değerlendirilmesi	40
3.5. Analiz	42

4. BULGULAR VE YORUM	43
4.1. Serbest Anlatım Sorusunun Değerlendirilmesi	43
4.1.1. Serbest Anlatım Sorusunun Grup İçi Karşılaştırmaları	43
4.1.2. Serbest Anlatım Sorusunun Gruplar Arası Karşılaştırmaları	46
4.2. Açık Uçlu Soruların Değerlendirilmesi	49
4.2.1. Gerçek Bilgi İçeren Açık Uçlu Soruların Grup İçi Karşılaştırmaları	49
4.2.2. Gerçek Bilgi İçeren Açık Uçlu Soruların Gruplar Arası Karşılaştırmaları	56
4.2.3. Tuzak Amaçlı Sorulan Açık Uçlu Soruların Grup İçi Karşılaştırmaları	66
4.2.4. Tuzak Amaçlı Sorulan Açık Uçlu Soruların Gruplar Arası Karşılaştırmaları	72
5. TARTIŞMA	78
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	84
7. ÖZET	86
8. SUMMARY	87
9. KAYNAKLAR	88
EK 1. SERBEST ANLATIM SORUSU	94
EK 2. AÇIK UÇLU GÖRÜŞME SORULARI	95
EK 3. ANİMASYON FİLMİNİN HİKAYE AKIŞI	96
EK 4. HATALI BİLGİLER İÇEREN HİKAYE	98
ÖZGEÇMİŞ	99

TABLO LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1 Serbest anlatım sorusunun birinci gruba ait ilk ve son görüşme oranlarının karşılaştırması	43
Tablo 2 Serbest anlatım sorusunun ikinci gruba ait ilk ve son görüşme oranlarının karşılaştırması	44
Tablo 3 Serbest anlatım sorusunun dördüncü gruba ait ilk ve son görüşme oranlarının karşılaştırması	45
Tablo 4 Birinci ve ikinci grubun serbest anlatım sorusuna ait ilk ve son görüşme puanlarının karşılaştırması	46
Tablo 5 Birinci ve üçüncü grubun serbest anlatım sorusuna ait ikinci görüşme puanlarının karşılaştırması	47
Tablo 6 Birinci ve dördüncü grubun serbest anlatım sorusuna ait ilk ve son görüşme puanlarının karşılaştırması	48
Tablo 7 Birinci grup için birinci ve ikinci görüşmeye ait gerçek bilgi içeren açık uçlu soruların sonuçlarının detaylı karşılaştırması	49
Tablo 8 İkinci grup için birinci ve ikinci görüşmeye ait gerçek bilgi içeren açık uçlu soruların sonuçlarının detaylı karşılaştırması	51
Tablo 9 Üçüncü grubun ikinci görüşmelerine ait gerçek bilgi içeren açık uçlu soruların detaylı sonuçları	53
Tablo 10 Dördüncü grup için birinci ve ikinci görüşmeye ait gerçek bilgi içeren açık uçlu soruların sonuçlarının detaylı karşılaştırması	54
Tablo 11 Birinci ve ikinci grubun ilk görüşmeye ait gerçek bilgi içeren açık uçlu soru sonuçlarının detaylı karşılaştırması	56
Tablo 12 Birinci ve ikinci grubun ikinci görüşmeye ait gerçek bilgi içeren açık uçlu soru sonuçlarının detaylı karşılaştırması	58
Tablo 13 Birinci ve üçüncü grubun ikinci görüşmeye ait gerçek bilgi içeren açık uçlu soru sonuçlarının detaylı karşılaştırması	60
Tablo 14 Birinci ve dördüncü grubun ilk görüşmeye ait gerçek bilgi içeren açık uçlu soru sonuçlarının detaylı karşılaştırması	62
Tablo 15 Birinci ve dördüncü grubun ikinci görüşmeye ait gerçek bilgi içeren açık uçlu soru sonuçlarının detaylı karşılaştırması	64
Tablo 16 Birinci grubun tuzak sorulara ait birinci ve ikinci görüşme sonuçlarının detaylı karşılaştırması	66
Tablo 17 İkinci grubun tuzak sorulara ait birinci ve ikinci görüşme sonuçlarının detaylı karşılaştırması	68

Tablo 18	Üçüncü grubun tuzak sorulara ait ikinci görüşme sonuçları	69
Tablo 19	Dördüncü grubun tuzak sorulara ait birinci ve ikinci görüşme sonuçlarının detaylı karşılaştırması	70
Tablo 20	Birinci ve ikinci grubun ilk görüşmeye ait tuzak soruların sonuçlarının detaylı karşılaştırması	72
Tablo 21	Birinci ve ikinci grubun ikinci görüşmeye ait tuzak soruların sonuçlarının detaylı karşılaştırması	74
Tablo 22	Birinci ve üçüncü grubun ikinci görüşmeye ait tuzak soruların sonuçlarının detaylı karşılaştırması	75
Tablo 23	Birinci ve dördüncü grubun ilk görüşmeye ait tuzak soruların sonuçlarının detaylı karşılaştırması	76
Tablo 24	Birinci ve dördüncü grubun ikinci görüşmeye ait tuzak soruların sonuçlarının detaylı karşılaştırması	77

I. GİRİŞ VE AMAÇ

Görgü tanıklığı, adli nitelik taşıyan bir olayı doğrudan görmüş bir kişinin; suçluya, olaya ve olaydaki diğer detaylara ilişkin yazılı ve/veya sözlü şekilde bilgi vermesidir (Longman Dictionary of Contemporary English, 2001). Adli sistem içerisinde sıklıkla başvurulmuş görgü tanıklığı ifadesi (Wells, 2006), bazen de tek kanıt olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Devlin Komitesi'nin raporunda, 1973'e ait adli vakaların %74'ünde tek delilin görgü tanığı ifadesi olduğunun belirtilmesi ve bu bağlamda jürinin de görgü tanığı ifadelerini güvenilir bulduğunu ifade etmesi (Devlin Committee Report, 1976) görgü tanıklığının adli sistemdeki önemini vurgulayan örneklerden sadece biridir. Ancak, bu gerçeklikle birlikte görgü tanıklığının güvenilirliğini sorgulayan çok sayıda önemli çalışma da yer almaktadır. 1992 yılında başlatılan Masumiyet Projesi (innocence project) ise, görgü tanıklığının güvenilirliğini sorgulayan en geniş çaplı çalışmalardan biri olarak yer almaktadır. Proje kapsamında suçsuz oldukları halde ceza aldıkları belirlenen 302 kişiye ulaşılmış ve bu vakaların %72'sinde görgü tanıklarının hatasının rol oynadığı saptanmıştır (www.innocenceproject.org).

Dolayısıyla görgü tanıklığının hem adli sistemdeki göz ardı edilemeyecek önemi hem de tanık ifadelerindeki hatalardan kaynaklanabilecek mağduriyetler bilimsel çalışmaların bu alanda artmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle, 1980'li yıllarda çocuk istismarı vakalarındaki artışın beraberinde çocuğun adli sistemde daha fazla yer bulması ve çocuğun yaşamış olduğu olayın hem mağduru hem de görgü tanığı olması sebebiyle söz konusu bilimsel çalışmaların çocuk görgü tanıklığı ve güvenilirliği üzerinde yoğunlaştığı da gözlenmektedir (Goodman, Emery, Haugaard, 1998; Myers, 1992).

Konuya ilişkin literatüre bakıldığında ise, çocuk görgü tanıklığının güvenilirliğine dair araştırmalar kapsamında farklı bakış açılarından birçok etki mekanizmasının ele alındığı görülmektedir. Bu duruma karşılık, çocuklarla yapılan çalışmalarda odak noktasının görüşme yöntemleri, sorulan sorular veya ifade alan kişinin çocuğa yaklaşımından kaynaklanan hatalar nezdinde çocuğun yönlendirilebilirliği ve etki altına alınabilirliği yönünde olduğu da ayrıca dikkat çekmektedir (Yates, 1987, Ceci, Bruck, 1993, Bottoms, Goodman, 1994, Bruck, Ceci, Hembrooke, 1998, Blandon-Gitlin, Pezdek, 2009, Pezdek, Lam, Sperry, 2009, Blandon-Gitlin, Pezdek, 2009, Stolzenberg ve Pezdek, 2013).

Olaya ilişkin bellekteki bilgi boşluklarının doldurulması yönünde gösterilen baskı (forced confabulation effect) olarak son dönem literatür çalışmalarında yer bulan bu etki mekanizması çocukların etki altına alınabilirliği ve yönlendirilebilirliği noktasında gerçek bir bellek yanıltıcısı kabul edilmiştir (Zaragoza ve ark., 2001, Gombos, Pezdek, Haymond, 2012).

Söz konusu etki mekanizmasının temelinde tahmini bilgi ve spekülasyonlar; olaya ilişkin detayların bilindiğine yönelik ön yargısal tutumlar ve bunların neticesinde görüşmecinin sergilemiş olduğu yaklaşımla tanığın kendini baskı altında hissetmesi yer almaktadır. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar sonucunda da hissedilen baskı altında tanığın olaya dair hatırlamadığı bilgileri görüşmeciye cevap verebilmek adına uydurarak ya da hatırladığı detaylar çerçevesinde olaydan bağımsız ön bilgileriyle doldurarak tanık olmuşçasına anlattığı saptanmıştır (Zaragoza ve ark., 2001, Gombos, Pezdek, Haymond, 2012, Stolzenberg ve Pezdek, 2013).

Özellikle çocuğun gelişim özellikleri bakımından etki altına alınabilirliğinin yetişkinlere oranla daha kolay olmasından dolayı, çocuk görgü tanıklarının olaya ilişkin sahip olmadıkları bilgilere dair bellek boşluklarını doldurmaya yönelik baskı hissetmeleri sonucunda olay belleklerinde bozulmalar olabildiği; hatta zamanla hatalı hatıralar oluşturabildikleri, tanık olmadıkları detayları oluşturup hafızalarına yerleştirebildikleri ve olaya ait hafızadaki bilgi boşluklarını görüşmecinin beklentisini karşılayabilecek yönde tamamlayabildikleri görülmüştür (Zaragoza ve ark., 2001, Stolzenberg ve Pezdek, 2013). Bu bağlamda, çocuk görgü tanığının etki altında vermiş olduğu ifade yanlış veya “hayali” bir ifade; görüşmecinin beklentileri doğrultusunda yapılan bu tür bir sorgulama ise adli sürece zarar verebilecek bir sorgulama olacaktır.

Belirtilenler ışığında, bu araştırmayla olaya ilişkin sahip olmadıkları bilgilere dair bellek boşluklarını doldurma yönünde zorlanmaya maruz kalmanın çocuk görgü tanıklarının olay hafızaları üzerindeki etkisinin saptanması; baskı altında olduğunu hisseden çocukların olaya ilişkin gerçeklik algılarının zamanla ne yönde farklılık gösterdiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. GENEL BİLGİ

Adli bir olayın çözümlenmesinde, suçun tespitinde ve suçlunun bulunmasında delil niteliği taşıyan görgü tanığı ifadeleri doğru karara ulaşmada önem arz etmektedir. Ancak, görgü tanıklarının yanılabilirliği veya ifade alım sürecindeki aksaklıklar adli mekanizmada yanlış kararların verilmesine zemin hazırlayabilmekte; masum insanların hüküm giymesine neden olabilmektedir.

Görgü tanıklığının adli vakalardaki önemi yeni bir olgu değildir. Konuya ilk olarak 1896 yılında Dr.V.S. Notzing'in dikkat çektiğini görmekteyiz. Bilimsel deneyler çerçevesinde yapılan ilk çalışmalar ise, Fransa'da Binet (1900) ve Almanya'da Stern (1910) tarafından çocuklar üzerinde yapılmıştır. "On the Witness Stand" (Tanık Kürsüsü) adlı kitabında da Münsterberg (1908), görgü tanıklığının adli sistemde güvenilir bir yöntem olmadığına dikkat çekmiştir.

1930'lara kadar süren çalışmalar II. Dünya Savaşı sebebiyle 1970'lere kadar yavaşlamıştır. Bundan sonraki süreçte, görgü tanıklığı ve bellek hatalarına ilişkin ilk çarpıcı araştırmalar 1970'li yılların sonunda Elizabeth Loftus tarafından yapılmıştır. Loftus, bellek ile ilgili gerçekleştirdiği deneysel çalışmalarda, yaşanmış bir olayın insan belleğinde nasıl edinildiğine (acquisition), akılda tutulduğuna (retention) ve geri getirildiğine (retrieval) yönelik sorulara cevap bulmayı hedeflemiştir (Alpar, Er, Boyraz, 2007).

Loftus yapmış olduğu deneysel çalışmalar neticesinde, olay sonrası edinilen bilgilerden kaynaklanan bellek yanılgılarına dikkat çekmiş ve görgü tanığı ifadelerinin güvenilirliğinin sorgulanması hususunda önemli bir kapı açmıştır (Loftus, 1975; Loftus, Miller, Burns, 1978). Ayrıca, elde etmiş olduğu sonuçlar doğrultusunda görgü tanıklığına dair hataların önlenmesi konusunda alana ciddi veriler sağlamıştır.

Loftus (1975) yapmış olduğu bir çalışmada arabanın içinden çekilmiş olan bir kaza sahnesini deneklere izlettirmiştir. Deneklerden bir gruba "Okul otobüsünü gördünüz mü?" sorusu sorulmuştur. Gruplardan birine yanlış önermeli olan "Okul otobüsüne binen çocukları gördünüz mü?" sorusu sorulmuştur. Son gruba ise, okul otobüsüne ilişkin herhangi bir soru sorulmamıştır. İzletilen filmde okul otobüsü olmamasına rağmen, ilk görüşmeden bir hafta sonra yapılan görüşmede, ilk gruptaki deneklerin %15,6'sı; ikinci gruptaki deneklerin %29,2'si ve son gruptaki deneklerin %8,4'ünün okul otobüsünü gördüklerini belirttiği dikkat çekmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda Loftus, kişilerin olay sonrasında maruz

kaldıkları bilginin bellekte var olan bilgiyle etkileşimi sonucu eski anıların değiştiğine dikkat çekmiştir (Loftus, 1975).

Loftus'un (1978) yapmış olduğu diğer bir çalışmada da, katılımcılara slaytlardan oluşan bir olay izlettirilmiş ve sonra olayla ilgili sorular sorulmuştur. İlk gruba sorulan sorular arasında orjinal olaya ilişkin yanlış bilgiler içeren sorular da yer almıştır. Katılımcılarla yapılan bir sonraki görüşmede olayla ilgili neler hatırladıkları sorulmuştur. Yanlış bilgilere maruz kalan katılımcıların %59'unun slaytlardan gördüklerinin yerine, araştırmacılar tarafından sorular yoluyla verilen yanlış bilgileri hatırladıkları görülmüştür (Loftus, 1978).

Loftus tarafından gerçekleştirilen her iki çalışmaya ait bulgular, olay sonrası edinilen bilgilerin olay belleğinde bozulmalara yol açabileceğinin ve bu koşullar altında görgü tanıklarının ifadelerinin yanıltıcı olabileceğinin altını çizmiştir. Loftus, bu durumu "izlerin değiştirilmesi hipotezi" ile açıklamaktadır. İzlerin değiştirilmesi hipotezine göre, olaydan sonra edinilen bilgiler önceki bilgiye ait izleri değiştirmekte ve kaybetmektedir. Bununla birlikte, bazı araştırmacılar bu teoriyi kabul etmemiş ve sonradan edinilen bilgilerle olaya iat özgün bilgilerin aynı anda bellekte bulunabileceğini savunmuş ve "birlikte bulunma hipotezi" (co-existence hypothesis) ile açıklamışlardır (McCloskey, Zaragoza, 1985).

Ancak konuyla ilgili bazı araştırmalar da bir olaya tanık olan kişilerin kendi gözlem ve değerlendirmelerinden tamamıyla bağımsız olarak olayı belleklerinde bir video kaydı gibi tutamayacaklarını belirtmiş (Alpar, Er, Boyraz, 2007; Rubin, 1996; Sutherland, Hayne, 2001) ve Loftus'un sonuçlarını desteklemişlerdir.

Görgü tanıklığına ilişkin öne sürülen diğer bir teori ise "belirsiz iz teorisi" (fuzzy trace theory)dir. Yapılan bazı araştırmalar doğrultusunda bellekteki izlerin dayanıklılığı ile yönlendirici bilgiden etkilenme oranı arasında bir ilişki olabileceği sonucuna varılmıştır (Brainerd, Reyna, 2004).

Belirsiz iz teorisine göre, bir uyarın için iki kodlama yer almaktadır. Bunlardan biri fiziksel kodlama (verbatim) ve diğeri ise anlamsal kodlamadır (gist). Fiziksel kodlama, uyarınların dış görünüş ve yüzeysel özelliklerinin temsili, yani bağlamsal ipuçlarıdır. Anlamsal kodlama ise, uyarının içeriksel ve bilgiye dayalı özelliklerini ifade etmektedir.

Diğer bir deyişle, fiziksel kodlama uyarının gerçekliğini; anlamsal kodlama algılayan kişinin uyarana yüklediği anlamı, “kişisel yorumu”nu temsil etmektedir (Brainerd, Reyna, 2004). Bunun beraberinde, yaşanan olaya dair hatıralar bellekte farklı alanlarda saklanmakta; anlamsal ve fiziksel kodlamaların da bellekte kalma süreleri farklı olmaktadır. Fiziksel bilgiler bellekte daha çabuk kaybolurken, anlamsal kodlar daha kalıcı olmaktadır. Bu bağlamda, yönlendirmeden etkilenmenin sebebi, fiziksel kodlamaya dair bilgiler hatırlanmak istenirken olayın içeriğine ilişkin detayların hatırlanması şeklinde açıklanmaktadır.

Aynı zamanda, söz konusu teoriye göre olaya ait yanlış hatırlamaların diğer bir nedeni olarak da yanlış yapının hatırlanması gösterilmektedir (Brainerd, Reyna, 2001).

Görgü tanıklarının belleklerinden geri çağırabildiklerini anılarını hangi kaynaktan edinmiş olduklarını belirtebilmeleri önemlidir. Lindsay (1994) tarafından öne sürülen kaynak izleme teorisinin (source-monitoring theory) ana konusu da bilginin kaynağının söylenebilmesidir.

Bellekteki gerçek anılarla hatalı anılar arasında bağlantı kurmanın amaçlandığı kaynak izleme teorisi, orjinal anın bellekte kaybolmadığı görüşünü savunmaktadır (Tredoux ve ark., 2004). Kaynak izleme teorisi, gerçekliği izleme modelinin geliştirilmesiyle ortaya çıkmıştır ve bir önceki modele göre kaynak izleme teorisinde dışarıdan gelen bilgilerin ve içsel bilgilerin birbirinden ayırt edilmesine odaklanılmıştır. Kaynak izlemede, bir olay belleği oluşurken algısal bilginin, bağlamsal bilginin, anlamsal ayrıntıların, duyuşsal bilginin ve bilişsel işlemlerin kayıtlarının da tutulması önemlidir (Alpar, Er, Boyraz, 2007). Bu sistem içinde, hatırlanan bilgilerin sebep sonuç ilişkileri bağlamında mantıksal bir düzeyde kurulması sağlanır.

Lindsay yapmış olduğu bir çalışmada, katılımcılara bazı resimler göstermiş ve daha sonra resimlere ilişkin yanlış bilgiler vermiştir. İlk görüşmeden bir gün sonra katılımcılara bazı detaylar belirtilmiş ve belirtilen detayların resimden mi, anlatılanlardan mı veya her ikisinden mi olduğu sorulmuştur. Çalışmanın sonunda katılımcıların yanlış bilgilendirme içeren anlatımda geçen detayları resimlerde gördüklerini belirtmeleri dikkat çekmiştir (Lindsay, 1994).

Lindsay’in (1994) çalışmasına benzer olarak, kaynak izleme modelinin kullanıldığı görgü tanığı belleğine ilişkin diğer çalışmalar sonucunda da, görgü tanıklarının kendilerine

sorulan kritik sorular karşısında kaynak hatası yaptıkları ve hatırladıkları anı ve bilgilerden hangisinin hangi kaynaktan geldiğini ifade etmede zorlandıkları dikkat çekmiştir (Alpar, Er, Boyraz, 2007).

Tersine yönlendirme etkisi (reversed suggestibility effect) alanla ilgili söz konusu diğer bir teoridir. Bu teoriye göre bellekte yer alan anılar sadece olay sonrası verilen bilgiler neticesinde bozulma göstermez (Lindsay, Johnson, 1989). Lindsay ve Johnson (1989), gerçekleştirmiş oldukları çalışmalarında, görseller verilmeden önce katılımcılara yanlış bilgi içeren bir anlatı vermiştir. Anlatı sonrasında söz konusu hikayeyi içeren görseller katılımcılara sunulmuştur.

Örneğin, hatalı anlatıda görseldeki adamın “bordo bir kravat giydiği ve kravat iğnesi taktığı” yer alıyor; ancak görseldeki adamın kravatı süssüzdür ve kravat iğnesi de yoktur. Bu doğrultuda araştırmacılar, Loftus’un (1975) teorisinde belirttiği üzere eğer yeni bilgi önceden edinilmiş bilgiyi bellekte güncelleyebilseydi, katılımcıların sorulan sorularda adamın kravatının süssüz ve kravat iğnesiz olduğunu söylemesi gerektiğini belirtmiştir. Buna karşın, katılımcıların soruları görsellere göre değil de anlatıya göre cevaplandığına ve adamın kravatının bordo renkli, kravat iğneli olduğunu söylediklerinin altını çizmiştir (Lindsay, Johnson, 1989). Çalışma sonunda elde edilen sonuçlar doğrultusunda ise, katılımcıların görsellerde bulunmamasına karşılık anlatıda yer alan detayları resimde gördüklerini belirtmesi, olay öncesi yönlendirmeden etkilenmeyle olay sonrası yanlış bilgidan etkilenmenin benzer sonuçlar hazırladığının altını çizmiştir.

Nihai olarak, Loftus tarafından başlatılan çalışmalar, araştırmacıyı destekleyen veya kabul etmeyen araştırmacıların varlığını da beraberinde getirmiş ve görgü tanıklığının güvenilirliğine ilişkin sorular hem adli bilimcilerin hem de sosyal bilimcilerin dikkatini çekmiştir. Ancak, bu araştırmalar yetişkin görgü tanıklığına ilişkin çalışmalarla sınırlı kalmamış, özellikle 1980’lerden günümüze kadar hızla artış gösteren çocuk istismar vakaları neticesinde, çocuk görgü tanıklarının adli sistemdeki konumları ve çocuk tanık ifadelerinin güvenilirliğine ilişkin araştırmalar ağırlık kazanmıştır (Myers, 1992; Goodman, Emery, Haugaard, 1998; Blandon-Gitlin, Pezdek, 2009).

2.1. ÇOCUK GÖRGÜ TANIKLIĞI

12 Mayıs 1983'te bayan Judy Johnson 2.5 yaşındaki oğlu Billy'i, McMartin Yuvası'nın önüne bırakıp gider. McMartin Yuvası uzun yıllardır işletilen, aileler tarafından yoğun rağbet gören, çok sayıda ödül almış bir yuvadır. Yuva beklenmedik bir şekilde gelen bu çocuğa sahip çıkar. Yuvayı işleten Charles Buckey, çocukla oyun oynayarak, bahçedeki hayvan heykelciklerine bindirip sallayarak onu eğlendirmeye çalışır. Hatta, çocukların en çok sevdiği ve Charles Buckey'in imalatı olan birbirine eklenmiş, rengarenk ahşap kutulardan oluşan “tünel”in bir ucundan girip diğer ucuna kadar emeklemesine yardım eder.

Günün sonunda bayan Judy Johnson yuvaya çocuğunu almaya gelir. Kocasından ayrıldığını, maddi problemler yaşadığını ve diğer çocuğunun da beyin tümörü olduğunu anlatır. Ailenin durumundan etkilenen yuva sahipleri çocuğun bedelsiz olarak yuvada kalmasını kabul eder. Ancak, Bayan Johson'ın ruhsal sorunları olduğunu bilmezler.

12 Ağustos 1983'te Bayan Johnson polisi arar ve McMartin yuvasının sahibinin torunu 25 yaşındaki Ray tarafından çocuğunun cinsel tacize maruz kaldığını söyler. Konuyla ilgili görevlendirilen polis Jane Hoag, 2,5 yaşındaki Billy ile görüşür ve aldığı ifadenin annenin anlattıklarını desteklediğini belirtir. Ayrıca, yuvaya devam eden diğer erkek çocuklarla da görüşülür ve bir adli tıp uzmanı tarafından muayeneleri sağlanır. Cinsel tacizi kanıtlayan herhangi bir ipucuna ulaşılamaz. Suçlanan gencin yatak odasında sadece playboy dergisinden kesilmiş birkaç çıplak kadın fotoğrafı bulunur; buna karşılık 7 Eylül 1983'te Ray tutuklanır.

Los Angeles Bölge Savcılığı polisin sunduğu delilleri yeterli bulmaz. Bunun üzerine polis memuru Jane Hoag ve polis şefi Harry L.Kuhlmayer, son yıllarda yuvaya çocuğunu göndermiş olan 200 aileye mektup yollar. 8 Eylül 1983'te gönderilen mektuplarda, yürütmekte olunan soruşturmaya yardımcı olmaları için çocuklarına şu soruları sormaları istenir: “Yuvada çalışmakta olan Ray Buckey, cinsel organlarını, kalça ve göğüslerini elledi mi?”, “Oral sekse zorladı mı?”, “Soyup fotoğraflarını çekti mi?”. Her ne kadar mektubun içeriğinin paylaşılmamasına dair not düşülmüş olsa da, doğal olarak, konu bütün ülkenin duyacağı bir boyuta ulaşır. Aileler çocuklarını sorgulatmaya ve doktor muayenesine götürmeye başlar.

Los Angeles Uluslararası Çocuk Enstitüsü uzmanları tarafından sürdürülen sorgu sürecinde Mart 1984'te 360 adet cinsel taciz iddiasına ulaşılır. Çocukların bir kısmı, “ayrıntılı” cinsel taciz olaylarını anlatmakla kalmaz; uçan cadılar gördüklerini, zorla yeraltı “tüneller”ine sokulduklarını, öğretmenler tarafından hayvanların tuvalete atıldığını belirtir.

2 Nisan 1984'te L.A. Times McMartin Yuvası'nda çocukların cinsel amaçlı okşandığı, tacize uğradıkları, çıplak fotoğraflarının çekildikleri ve hayvanların öldürülmelerinin zorla izlettirildiğini belirten manşet haber yapar. Mart 1985'te polis ve arkeologlar çocukların tünel iddiası üzerine yuvanın yerleşkesinde, yuva binasının temelleri dahil, kazılar başlatır; ancak herhangi bir tünele rastlanmaz. Soruşturmanın üçüncü yılında Judy Johnson alkol komasından ölür ve yapılan araştırmalarda iddiayı öne sürdüğü dönemde psikiyatrik tedavi gördüğü ortaya çıkar.

Süreçte yer alan bilirkişiler çocukların "Burana dokundu, değil mi?", "Canını acıttı değil mi?" gibisinden sorularla yönlendirildiğini, bu yüzden gerçek olmayan şeyleri gerçekmişçesine anlattığını kanıtlar. Ayrıca, muayeneler sırasında çekilen fotoğrafların hiçbirinde cinsel taciz bulgusuna rastlanmaz. Şubat 1989'da kanıtlanan bilirkişisi bulguları neticesinde Ray Buckey serbest bırakılır (Chronology of McMartin Preschool Abuse Trials, University of Missouri-Kansas City)

Çocuğun iyi bir tanık olabileceğini düşünüyor musunuz? Tanık sandalyesinde yer alan 5 yaşındaki bir çocuğa güvenir miydiniz? 1970'lerin sonuna kadar bu sorulara verilecek olan cevap “hayır”dı. Bu döneme kadar çocukların geçmiş olayları doğru bir şekilde hatırlayabilme; bunları uygun bir şekilde ifade edebilme yetilerinin olmadığına inanılıyordu. Ancak, bu görüşler, yukarıda belirtilen dava sürecinde de görüldüğü üzere, çocukların adli süreçte daha fazla yer almasıyla beraber 1980'lerde değişmeye başlamıştır (Krahenbühl, Blades, 2006).

Araştırmalar çocukların hafızalarının geçmiş dönem inanışlardaki kadar zayıf olmadığını ve hatta 2,5 yaşındaki bir çocuğun bile uzun süreli hafızasında önemli yaşamsal olaylara ilişkin bilgilere yer verdiği, uygun görüşme yöntemleriyle olayın gerçekliğine yönelik çocuktan bilgi alınabileceği sonucuna varmıştır (Fivush, Schwarzmüller, 1998).

Buna karşın, 1980'lere kadar çocuk görgü tanıklarına yönelik herhangi bir bilimsel çalışmanın yapılmadığını da söyleyememekteyiz. Görgü tanıklığına ilişkin ilk çalışmalar yetişkinlere yönelik gerçekleştirilmiş olarak görülse de (Cattell, 1895; Binet, 1900), Binet

1900 yılında ilkokul öğrencileriyle yaptığı araştırmada öğrencilere değişik derecelerde yönlendirici sorular sorarak alana dair ilk bilimsel verileri literatüre kazandırmıştır. Bu çalışmasında, Binet, verilen yanlış cevapların sorulan sorularla bağlantısı olduğunu gözlemlemiş ve ifade alımı için kullanılan soru türleriyle alınan cevapların güvenilirliğinin bir bütün oluşturduğu sonucuna varmıştır (Sporer, 1982). Daha sonra da Binet grup etkisinin ifadeye olan etkilerini araştırarak çalışmalarını ilerletmiştir (Sporer, 1982).

Binet, yapmış olduğu diğer çalışmalar doğrultusunda da çocukların görüşmeciyi memnun etmek için olaya ilişkin hatırlamadıkları unsurlara yanlış da olsa bir cevap vermeyi tercih ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca, çocukların, yetişkinlerin olaylara yönelik yorumlarını teyit etmeye ve kendi belleklerinin hatalı bellekle yer değiştirmesine daha yatkın olduklarını ifade etmiş; bu sonuçlar çerçevesinde çocukların sosyal telkine daha açık olduklarına dikkat çekmiştir (Binet, 1900). Binet'in (1900) çalışmalarını Stern (1910) ve Varendonck'ın (1911) çalışmaları takip etmiştir.

Stern (1903), alana ilişkin farklı bir boyutu ele almış ve çocuklarla yapılan adli görüşmenin güvenilirlik açısından önemine ilk kez dikkat çekmiştir. Cinsel tacize uğrayan bir çocuğun verdiği ilk ifadenin daha doğru olduğunu belirten Stern, diğer ifadelerin yönlendirici soruların bir sonucu olabileceğine kanaat getirmiştir (Stern, 1926).

Varendonck ise, çocuklarda yönlendirilebilirliği araştıran ilk psikologlardan biridir. Çocuklarla yapmış olduğu kurguya dayalı çalışmasında, çocuklardan okul bahçesinde kendilerine yaklaşan birini tarif etmelerini istemiştir. Çalışmada yirmi iki çocuktan on yedisinin bu kurgusal kişiyle karşılaştığını ifade etmesi neticesinde çocukların hafızasının kolayca manipüle edilebileceği sonucuna varmıştır (Varendonck, 1911). Hatta, bazı çocuklar bu kurgusal kişiyle karşılaştıklarını hatırlamakla kalmamış; bu hayali kişiye bir isim vermiş ve neye benzediğini tarif etmişlerdir. Sonuçlar bağlamında, araştırmacı çocukların yönlendirilebilirliğinin sınırsız olduğunu belirterek çocuk görgü tanıklarına güvenilemeyeceğini ifade etmiştir. Araştırmacı, 1914'te yaptığı çalışmalar sonucunda da çocukların önemli olaylarla ilgili hafızalarının yeterli olmadığını altını çizmiştir.

Aynı dönemlerde Lipmann (1911) farklı bir görüş ortaya atmıştır. Yapmış olduğu çalışma doğrultusunda çocuk ve yetişkin hafızası arasında hiçbir fark olmadığına inandığını belirtmiştir. Lipmann, çocukların yetişkinlerin görmezden geldiği küçük detaylara karşı daha dikkatli oldukları için olay ve olguları farklı şekilde hatırladıklarını belirtmiştir. Ayrıca,

yetişkin görüşmecileri otorite olarak algılayan çocukların, emin olmadıkları hususlara yönelik sorulan yönlendirici soruları onaylamaya daha çok meylettiklerini ifade etmiştir.

Bimet (1900) ile başlayan ve diğer araştırmacıların katkılarıyla desteklenen bilimsel literatür 1980'li yıllara kadar sınırlılığını korumuştur. Çocuk istismar vakalarındaki artışla beraber çocuğun hem tanık hem de mağdur olarak adli sistemde daha sık yer almasıyla birlikte çocuk görgü tanıklarına yönelik çalışmalar da bu dönem itibariyle ağırlık kazanmıştır.

Bu dönemde yapılan ilk araştırmalardan bir tanesi Yarmey ve Jones'a (1983) aittir. Yarmey ve Jones (1983), hukuk öğrencileri, adli uzmanlar, jüride yer alan kişiler ve psikologlardan oluşan bir grup kişiye sekiz yaşındaki bir çocuğun tanıklığına güvenip güvenmeyeceklerini sormuştur. Çalışmaya katılanların %50'sinden azı çocukların doğru bir şekilde ifade verebileceklerini düşündüklerini belirtmiştir. Jüri olarak mahkemede görev alan kişilerin %69'u ise, çocukların görüşmecinin isteği yönünde cevap vereceklerine inandığını belirtirken bu oran psikologlarda %82 olarak tespit edilmiştir.

Söz konusu sonuçlar 1982 yılında Sheehy ve Chapman tarafından İngiltere'de gerçekleştirilen çalışmanın bulgularını da destekler niteliktedir. Araştırmada, hem yetişkin bir grupta hem de çocuklardan oluşan bir grupta çalışılmıştır. Her iki gruptan da gerçekleşen bir trafik kazasıyla ilgili cevaplar alınmıştır ve üçüncü gruba seçme şansları olsa hangi grubun cevaplarını kabul edecekleri sorulmuştur. Son grupta yer alan kişilerin büyük bir çoğunluğu ise yetişkinlere ait cevaplara güvenilebileceğini belirtmiştir (Sheehy, Chapman, 1982).

Yine bu dönemde yapılan çalışmalar çocuğun iyi bir tanık olabileceğini; ancak bunun için olayı doğru bir şekilde gözlemleyebilecek ve hafızaya kaydedebilecek zihinsel kapasiteye, kaydettiği bilgileri koruyabilecek yeterli bir belleğe ve hafızasındaki bilgileri uygun şekilde ifade edebilme yeteneğine sahip olması gerektiğine dikkat çekilmiş; bu konuda çalışmalar yürütülmüştür.

Foley ve Johnson (1985), bellek ve geri çağırmaya ilişkin verilerin elde edilmesini amaçladığı çalışmalarında hem çocuklara hem de yetişkinlere yer vermiştir. Araştırma sonucunda, yetişkinlerin çocuklara oranla hatırlamada daha doğru cevaplar verdikleri saptanmıştır. Ayrıca, çalışmada yer alan çocukların gerçekte olmayan, ancak çalışma kapsamında hayal etmesi istenen durumları dahi gerçekte olmuş gibi hatırladıkları sonucuna varılmıştır (Foley, Johnson, 1985).

Bellekle ilgili görüşlere bir yenisini ekleyen Pezdek (1987) ise, görsel dikkatin yaşla birlikte arttığına dikkat çekmiş ve küçük çocukların olaylara dair detayları hafızaya kaydedebilecek yeterli şemaya sahip olmadığını belirtmiştir. Küçük çocuklarla büyük çocuklar ve yetişkinler arasındaki tek farkın da bu olduğunu söylemiştir.

Çocukların hafıza performansına ilişkin yapılan diğer bir çalışma da Ceci ve Bruck (1993) tarafından yürütülmüştür. Araştırmacılar, çocukların hayalle gerçeği ayırt etmekte zorlandıklarını belirterek, yetişkinlere oranla daha kolay manipüle edildiklerini ifade etmiştir. Özellikle küçük yaş grubundaki çocukların olay hafızalarının olaydan sonra verilen yanlış bilgilerden daha fazla etkilendikleri saptanmıştır (Ceci, Bruck, 1993). Zayıf hatıralara sahip olan çocukların ise dış bir kaynaktan gelen yanlış bilgilendirmeye karşı daha savunmasız olduklarına, bozulan hatıraların yönlendirmelerden daha çok etkilendiklerine dikkat çekilmiştir. Belirtilen bu sonuçlar, Loftus ve Loftus'un (1980) olay sonrası yapılan yanlış bilgilendirmenin çocukların orjinal bilgileriyle yer değiştirebildiği sonucuyla da paralellik göstermiştir.

Ceci, Ross ve Toglia'nın (1987), okul öncesi çocuklarla yapmış oldukları çalışma konuya ilişkin olarak başka bir açıyı ele almış ve döneme ait çarpıcı sonuçlar sunmuştur. Çalışma kapsamında çocuklara önce resimli hikayeler anlatılmış ve sonra anlatılan hikayelere dair ek bilgiler verilmiştir. Ek bilgiler bir gruba 7 yaşındaki bir çocuk tarafından; diğer gruba ise bir yetişkin tarafından verilmiştir ve elde edilen bulgular, 7 yaşındaki çocuk tarafından ek bilgilerin verildiği grubun diğer gruba oranla gerçeklikten daha az saptığını göstermiştir. Bu çalışmayla, çocukların yetişkinleri daha bilgili ve daha yetkin görmelerinden dolayı kendilerine doğru bilgileri verdiklerine inandıklarına ve yetişkinlerden daha çok etkilendiklerine dikkat çekilmiştir (Ceci, Ross ve Toglia, 1987). Gudjonsson ve Sigurdsson'a ait (2003) çalışmanın, çocukların bir otorite figürü tarafından, özellikle polis gibi, yürütülen görüşmelerde memnun edici ifadeler vermeye ve yönlendirilmeye daha açık hale geldiği, yönündeki sonuçlar da Ceci, Ross ve Toglia'nın (1987) bulgularını destekler yöndedir.

Çocuk görgü tanıklarıyla yapılan tekrar görüşmelerine dikkat çeken Gulotta (1997), ilk görüşmede dahi çocukların görüşmeciyi memnun etmek adına ifadelerini değiştirebildiklerini ve bu nedenle ilk görüşmede elde edilen bilgilerin güvenilirliklerinin sorgulanması gerektiğini ifade etmiş, birden fazla yapılan görüşmeler neticesinde çocuğun gerçek olay hafızasından daha da uzaklaştığını söylemiştir.

Başka bir araştırmada ise çocukların olaya dair ifade verirken sosyal baskıdan etkilendikleri sonucu desteklenmiştir (Schwarz, Roebbers, 2006). Çalışmada 8 ve 10 yaşındaki çocuklardan elde edilen sonuçlar karşılaştırıldığında, etkinin derecesinin çocukların yaşlarına göre farklılık gösterdiği, yetişkin olan görüşmecinin sadece varlığıyla hissettirdiği sosyal baskıdan küçük yaş grubunun diğer gruba oranla daha çok etkilendiği saptanmıştır.

Çocukların hafıza performanslarını konu alan ilk çalışmalar sonrasında ağırlık kazanan araştırmalar çoğunlukla çocukların etki altına alınabilirliği ve otoriteye itaat etme hususlarında yoğunlaşmaktadır (Foley, Johnson, 1985, Gudjonsson, 1992, Bruck, Ceci, 1999, Gordon, Baker-Ward, Ornstein, 2001). Diğer bir deyişle, soru türlerinin ve görüşme tekniklerinin, yönlendirmenin çocuğun tanıklığının ve ifadesinin doğruluğu üzerindeki etkileri tartışılmaya başlanmıştır (Howie, Sheehan, Mojarrad, Wrzesinska, 2004, Krahenbühl, Blades, 2006).

Söz konusu çalışmalarla etki altına alınabilirlik ve itaat etme, otoriteye uygun davranma çocukların tanıklığını etkileyen temel etmenler olarak vurgulanmıştır ve aslında bu iki faktöre vurgu yapılarak görüşme sürecine dikkat çekilmiştir (Ceci, Bruck, 1993).. Çalışmalarda, “otoriteye itaat etme” kavramından kastedilen esas olarak görüşme sürecinde çocuğun, görüşmecinin kendisinden ne söylemesini istediğini varsayarak ifadede bulunmasıdır. Bu tanımla, çocuğun yaşadıklarının bilindiği, ancak kendisinden beklenildiği yönde davranmak veya görüşmeciye “memnun etmek” için farklı şekilde ifade vermek durumunda kaldığı vurgulanmaktadır (Gudjonsson, Sigurdsson, 2003).

Yönlendirilebilirlik veya telkin altına alınabilirlik ise, gerçek bilgilerin bozulmasına karşı çocuğun hafızasının dayanıklılık derecesini ifade etmektedir (Ceci, Bruck, 1993). Çocuklar, sorular aracılığıyla gelen yönlendirmelere direnç gösterememekte ve çoğunlukla olaya ilişkin anıları bu yönlendirmelerden etkilenmektedir.

Bu noktada, tanık olunan olaya ilişkin sorulan açık uçlu sorular karşısında çocukların, evet-hayır cevaplı sorulara göre daha güvenilir cevaplar verdikleri; görüşmenin havasının daha keskin ve baskıcı olduğu koşullarda çocukların otoriteyi memnun etmek için uydurma cevaplara daha çok yöneldikleri sonucu bu kapsamda gerçekleştirilen araştırmaların (Ceci, Bruck, 1993, Bruck, Ceci, 1999, Gordon, Baker-Ward, Ornstein, 2001) en önemli bulguları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konuya ilişkin diğer bir görüş olarak Gudjonsson ve Sigurdsson (2003), etki altına alınan çocuğun olay hafızasının görüşmecinin yönlendirmeleriyle yer değiştirirken; otoritenin beklentisini karşılamaya çalışan çocuğun hafızasının etkilenmemekte olduğunu, sadece o yönde ifade verdiğini söylemiştir.

Görüşme tekniklerinin ve soru türlerinin adli sistemde çocuk görgü tanığıyla yapılacak görüşmelerin isabetliliğini etkilediği ve bu konunun ehemmiyet arz ettiği konusunda fikir birliğine varıldığı görülmektedir. Bu sebepten ötürü, farklı görüşme teknikleri üzerinde yapılan çalışmalar üzerinde durulmuş ve çocuklarla yapılacak görüşmeler için genel bir protokol (NICHHD Protocol) oluşturulmuştur (Lamb, Orbach, Herschkowitz, Esplin, Horowitz, 2007). Protokol, kısaca açıklamak gerekirse, şu aşamalara vurgu yapmaktadır.

- i. **Birinci Aşama:** Çocukla ilişki kurabilme, bir nevi “deneme” safhasıdır. Bu bölümün amacı, çocuğun görüşmecinin yanında kendini rahat hissetmesini, gevşeyebilmesini sağlamaktır.
- ii. **İkinci Aşama:** Bu aşamada görüşme başlar. Görüşmeci, açık uçlu sorulara odaklanmalı ve kapalı uçlu soru veya yönlendirici soru sormaktan kaçınmalıdır. Eğer kapalı uçlu bir soru sormak gerekirse de, devamında açık uçlu bir soru sorularak tamamlanmalıdır (örneğin, “Bu konu hakkında başka neler söyleyebilirsiniz?”, “Bu konu hakkında daha fazla bilgi verebilir misin? gibi)
- iii. **Üçüncü Aşama:** Bu aşama görüşmenin özetini içerir. Daha da önemlisi bu aşamada yapılan görüşmenin çocuğun rahat bir şekilde yer almış olduğu bir görüşme olduğundan emin oluruz.

Söz konusu protokolün izlenmesiyle tanıklık ifadesinin güvenilirliğinin arttırılacağı varsayılmaktadır (Lamb, Orbach, Herschkowitz, Esplin, Horowitz, 2007).

Gerek görüşme teknikleri ve soru yöntemleri gerekse görüşmecinin çocuğa yaklaşımına bağlı diğer etmenlere ilişkin araştırmalar günümüzde devam etmekte olup birçok deneysel çalışmayla alana dair sorulara açıklık getirilmeye çalışılmaktadır (Blandon-Gitlin, Pezdek, 2009, Gombos, Pezdek, Haymond, 2012, Stolzenberg ve Pezdek, 2013).

2.2. GÖRGÜ TANIKLIĞINI ETKİLEYEN ETMENLER

Gündelik yaşantımızda birçok olayı deneyimliyor ya da bir şekilde tanıklık ediyoruz. Ancak, o an içinde yer aldığımız olaya atfettiğimiz önemden, bulunduğumuz ortamın koşullarına kadar birçok şeyden etkileniyoruz ve zaman zaman hafızalarımızın bizi yanılttığını görebiliyoruz. Wells (1993), bu durumu şu sözlerle anlatmıştır.

“Bir suça tanık olduğunuzu düşünün. Belki bir hırsızlık, bir soygun, bir kapkaç, bir silahlı saldırı ya da bir kaçırma. O an, tam olarak bir suçun işlendiğini bilebilir ya da bilemeyebilirsiniz. Belki, kısa bir süre sonra patlayacak olan bir binadan bir adamın çıktığını gördünüz. Belki o anda bir kurban ya da bir tanık olacaksınız. Bütün bunlar olurken, fark etmeden, olaya ve kişilere dair bazı detaylar hafızanızda yer edinecek. Güçlü ya da zayıf olan bu anılar belki de adaletin sağlanması noktasında sizden istenecek ve polis sizden gördüklerinizi anlatmanızı isteyecek. Sonra, belki haftalar veya aylar sonra suçluları teşhis etmeniz için çağırılacaksınız ve yan yana dizilmiş bir grup insan arasından veya size gösterilen onlarca fotoğraf arasından suçluyu teşhis etmeniz istenecek. Ancak, düşünün ki gösterilen kişi ya da fotoğraflar arasında olay anında gördüğünüz herhangi biri de olacak.”

Wells'in (1993) de ifade ettiği üzere adli süreçte önemli etkilere yol açabilecek görgü tanığı ifadelerini etkileyebilen çok sayıda kişisel ve çevresel faktörler bulunmaktadır. Bu söz konusu etki faktörleri ise hem görgü tanıklarının kendilerine ait özellikler hem de kontrol altına alınamayan faktörler doğrultusunda çeşitlilik arz etmektedir (Wells, 1978).

Araştırmacı yaptığı çalışmalar neticesinde ise, görgü tanıklığını etkileyen faktörleri tahmini değişkenler (estimator variables) ve sistem değişkenleri (system variables) olmak üzere iki ana kategoride toplamıştır (Wells, 1978). Adli sistemde bu faktörlerden bazıları kontrol altına alınıp önlem alınabilirken bazıları da kontrol edilememektedir (Wells, 1978).

Tahmini değişkenler, adli sistemin kontrolü altında olmayan değişkenlerdir. Bu değişkenler tahmin edilebilir olmasından ötürü tahmini değişkenler olarak adlandırılmıştır. Ayrıca, ifadeyi etkileyen bu değişkenler olaya göre farklılık gösteren fiziksel ve duygusal durumları da ifade etmektedir. Sistem değişkenleri ise, adli sistem tarafından önceden tahmin edilebilir, önlenabilir yani tahmini değişkenlerin aksine kontrol edilebilir değişkenlerdir. Bu değişkenler doğrudan adli sistemdeki uygulamalarla alakalı değişkenlerdir.

2.2.1. Tahmini Değişkenler

Görgü tanığına ve olaya ait özellikleri kapsayan tahmini değişkenler kontrol edilemez değişkenler olmasına karşılık ifade üzerindeki etkileri tahmin edilebilmektedir (Wells, 1978). Tahmini değişkenlerdeki asıl nokta, bu değişkenlerin tanığın hatırlama performansını etkilemesiyle ilgilidir.

Tahmini değişkenler dört grupta ele alınabilir (Wells, 1978; Wells, Olson, 2003);

- Görgü tanığına ait özellikler; yaş, cinsiyet, kişisel özellikler, ırk, duygu durumu, kendine güven gibi.
- Olaya ait özellikler; olayda silah kullanımı, olaya maruz kalma süresi, olay yerindeki ve anındaki ışık miktarı, olayın karmaşıklığı, failin görüldüğü süre gibi.
- Faile ait özellikler; ırk, cinsiyet, yaş, dış görünüş gibi.
- Son olarak bu üç kategorinin beraberinde, dava ile ilgili karar verecek kişilerin doğru ifade ile yanlış ifade arasındaki ayrımı yapabilme yetileridir.

2.2.1.1. Görgü Tanığına Ait Özellikler

Tanığın özellikleri söz konusu olduğunda yaş önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma bulguları, ileri yaştaki yetişkinlerin tanıklık performanslarının genç ve orta yaştaki yetişkinlere oranla daha düşük olduğunu göstermektedir (Pozzulo, Lindsay, 1998). Çocukların görgü tanıklığı söz konusu olduğunda ise, çocukların da yetişkinlere oranla daha düşük performans sergilediği saptanmıştır (Pozzulo, Lindsay, 1998).

Bununla birlikte, elde edilen bulgular doğrultusunda, küçük çocuklar ile ileri yaştaki yetişkinlerin “doğru tanıma” bakımından genç yetişkinler ile benzer performans gösterdiği sonucuna varılmıştır. Ancak suçlunun yer almadığı kişiler arasından teşhis etmeleri istendiğinde, küçük çocuk ve ileri yaştaki yetişkinlerin yanlış tanıma oranının genç yetişkinlere göre daha fazla olduğu saptanmıştır (Pozzulo ve Lindsay, 1998).

Suç içeren bir olaya ilişkin sorgulama noktasında değerlendirildiğinde ise, geçen zamana bakıldığında, çocukların diğer yaş gruplarına oranla daha fazla hata yaptıkları görülmüştür (Sutherland ve Hayne, 2001).

Diğer bir etken özellik olan cinsiyet, önemli bir değişken olarak görülmesine karşılık konu üzerine elde edilen sonuçlar yaşa ait sonuçlar kadar kesin değildir. Konuyla ilgili

yapılmış bazı çalışmalar görgü tanıklığı açısından kadınlar ve erkekler arasında fark olduğunu söylerken (Horgan, Mast, Hall ve Carter, 2004) bazıları ise böyle bir etki olmadığını bildirmiştir (Butt, Mixon, Mulekar ve Bringmann, 1995).

İrkin görgü tanıklığına olan etkisi ile ilgili çalışmaların ortak noktası, kişilerin kendi etnik gruplarına ya da kendi ırklarına ait yüzleri daha iyi hatırlayabildikleri yönündedir. Şiddet içeren suçlarda görgü tanığının kendi ırkına ya da grubuna mensup olan kişileri daha iyi ayırt ettiği görülmektedir (Wells ve Olson, 2003). Farklı ırktan kişilerin teşhisinde daha fazla hata yapıldığı ortaya koyulmakta ve ırkın pratikte göz önünde bulundurulması gereken önemli bir değişken olduğu vurgulanmaktadır.

Diğer etkenler gibi kişiliğin de görgü tanıklığı üzerinde etkili olduğu bilinmektedir (Gudjonsson, Clark, 1986). Bireysel farklılık yaklaşımı (individual differences approach) ile görgü tanıklığı ve kişilik arasındaki ilişkiye dair yürütülen çalışmalarda gelenekselcilik, utangaçlık, kabullenici olma, vicdanlı olma, kontrolcülük ve kronik anksiyete gibi özellikler ele alınmıştır (Gudjonsson, Clark, 1986). Bulgular doğrultusunda sosyal endişelere sahip, kabullenicilik düzeyi yüksek olan kişilerin daha kolay manipüle edilebilir oldukları; nörotizm seviyesi yüksek olanların düşük olanlara oranla teşhiste daha düşük bir performans gösterdikleri görülmüştür. Ayrıca, utangaçlık seviyesi düşük olanların suça ilişkin çevresel bilgileri tanımlamada utangaç bireylere oranla daha iyi performans gösterdikleri belirtilmiştir (Pozzulo, Coplan ve Wilson, 2005).

Tanığın kişilik özelliklerinin görgü tanıklığı üzerindeki etkisini net ve ayrıntılı bir şekilde ortaya koyan bir teori henüz olmamakla birlikte (Wells, Olson, 2003) stres ve anksiyete etkenlerini ele alan çalışmalara daha sık rastlanmaktadır.

Duygu aktarım modeline (affect infusion model) göre duygusal açıdan aşırı yüklü durumlar kişilerin bilişsel ve davranışsal süreçlerini etki altına almaktadır (Forgas, East, 2003). Buna bağlı olarak tanık olan kişinin içinde bulunduğu duygu durumundan etkilenecek tanık olunan olaya verdiği dikkatin ve olayı yorumlayış şeklinin farklılık gösterebileceği söylenebilir. Bu duruma en net örnek kaygı seviyesinin tanıklık performansı üzerindeki etkisidir. Kaygının hafıza üstündeki etkisi yapılan çalışmalar neticesinde saptanmıştır (Wells, Olson, 2003). Kaygı seviyesinin yüksek olması olaya ilişkin hatırlamaları olumsuz olarak etkilemektedir. Ayrıca, Siegel ve Loftus (1978) tarafından yapılan çalışma sonucunda kaygı seviyesi yüksek olan bireylerin yüz tanıma testlerinde daha düşük puanlar aldıkları

görülmüştür. Benzer şekilde, yüksek stres düzeyinin de hem ifadelerdeki doğruluk seviyesini hem de olaya ilişkin detayların hatırlanmasında olumsuz etkisi olduğu çalışmalarca belirtilmiştir (Deffenbacher, Bornstein, Penrod ve McGorty, 2004).

Clifford ve Scott (1978) tarafından yapılmış olan başka bir çalışmada, deney grubuna şiddet içerikli bir film, kontrol grubuna ise daha az stresli bir versiyonu izlettirilmiş ve çalışmanın sonunda denek grubunun kontrol grubuna oranla 40 detay daha az bilgi hatırladıkları görülmüştür. Araştırmacılar, bu sonuca bağlı olarak, gerçek bir suça tanıklık eden kişilerin herhangi bir günlük olaya tanıklık eden kişilere oranla daha stresli olduklarına ve bu durumun gerçek hayattaki deneyimler söz konusu olduğunda hafızayı daha çok etkilediği sonucuna varmışlardır.

Benzer bir çalışmayı Yuille ve Cutshall 1986'da laboratuvar dışına taşıyarak gerçekleştirmiş, deneklerin gerçek bir olaya tanıklık etmelerini sağlamıştır. Kanada'da bir silah dükkanının dışında silah patlamaları olur; elinde silah olan bir soyguncu dükkandan silah ve para çalmıştır, ancak olayın sonunda altı kez vurulmuş ve ölmüştür. Polis tanıklarla görüşmüş ve tanıkların bir kısmıyla da beş ay sonra yeniden görüşme yapmıştır. Aradan uzun bir zaman geçmiş olmasına ve sorular arasında iki yanıltıcı soru olmasına rağmen tanıkların ifadelerinin gerçek olayı yansıttığı bildirilmiştir (Yuille, Cutshall, 1986).

Görgü tanıklığını etkileyen etmenlerden biri olarak göz önünde bulundurulanan diğer bir etmen ise beklentiler ve ön yargılardır. Bilimsel çalışmalar hem yetişkinlerde hem de çocuk tanıklarda algıların ve dolayısıyla olay ifadelerinin beklenti ve ön yargılarca şekillendiğini ortaya koymuştur (Barlett, 1932, Loftus 1996).

Loftus (1996), algımızı etkileyen beklentilerimizi dört şekilde gruplandırmıştır. Bunlar kültürel beklentiler veya klişeler, tecrübelerden elde edilen beklentiler, kişisel beklentiler ve geçici beklentilerdir.

Tarihteki önemli bellek çalışmalarından birini yapan Barlett (1932) ise, yapmış olduğu çalışmada katılımcılara yabancı kültüre ait bir halk hikayesi dinletmiş ve sonra katılımcılardan dinledikleri hikayeyi hatırlamalarını istemiştir. Çalışma sonunda katılımcıların yapmış oldukları hataların söz konusu hikayeyi kendi kültürleriyle uyumlu hale getirerek hatırlamalarından kaynaklandığı saptanmış ve hatırlamanın önceki bilgilerimiz kadar kültürel deneyimlerimizden, normlarımızdan etkilendiği sonucuna varılmıştır (Barlett, 1932).

2.2.1.2. Olaya Ait Özellikler

Olaya ait özellikler görgü tanıklığını etkileyen, olaydan kaynaklanan değişkenlerdir. Olay anındaki ışığın durumu, failin giydiği kıyafet, görgü tanığının olaya ne kadar süreyle tanık olduğu tanıklık üzerinde etkili olan başlıca etmenlerdendir (Wells, Olson, 2003).

Leippe, Wells ve Ostrom (1978), olayın ciddiyet derecesinin tanık güvenilirliğini etkileyen nedenlerden biri olduğuna dikkat çekmiştir. Gündelik bir olaya ya da ehemmiyet derecesi düşük olan bir olaya ilişkin hatırlananların ve olaya dair isabetlilik derecesinin ciddiyet arz eden bir olaya oranla daha düşük olduğunun altı çizilmiştir (Leippe, Wells, Ostrom, 1978). Araştırmacılar, 1,5 dolar ve 50 dolar değerindeki iki nesnenin çalınmasını içeren çalışmalarında, çalışma sonunda iki olayı da izleyen deneklerin, daha değerli olan nesnenin çalınmasıyla ilgili soruların %56'sına doğru cevap verirken diğer nesneyle ilgili sorulan soruların %19'una doğru cevap verdikleri sonucuna varmışlardır. Ancak, nesnelerin değerlerinin belirtilmediği başka bir çalışmalarında ise, deneklerin her iki olay için benzer performans gösterdikleri saptanmıştır. Buna karşın, Leippe ve arkadaşları (1978), olayın ciddiyeti ile tanık güvenilirliği arasındaki ilişkinin aynı zamanda doğrusal olmayan bir ilişki olduğunu savunmuş; olayın ciddiyeti arttıkça tanık güvenilirliğinin de azalabileceği belirtilmiştir. Bu görüşe kanıt olarak da şiddet içerikli iki olayın yer aldığı araştırmanın sonuçları öne sürülmüştür (Wells, 1978).

Çalışmada yer alan olaylardan ilkinde, saldırgan tutumların beraberinde kırılan şişe, parçalanmış sandalye seslerine de yer veriliyor. Olayın sonunda denekler, kişiyi elinde kanlı bir mektup açacağı varken ve elleri kanlıyken hızla uzaklaşır halde görüyorlar. Diğer olayda ise, herhangi bir şiddet unsuru olmadan kişiyi elinde bir kalem ve kollarını yağlarken hızla uzaklaşır halde görüyorlar (Johnson, Scott, 1976). Elde edilen sonuçlar neticesinde ise, şiddet içerikli ilk olaya dair verilen bilgilerin daha az olduğu görülmüş ve bu bağlamda yüksek düzey uyarıcının kişinin bilgiyi edinme isteğini azalttığı sonucuna varılmıştır.

Bir olaya ve olay yerine ait fiziksel koşulların da görgü tanığı ifadelerinde etkili olduğu bilinmektedir. Fiziksel şartlar noktasında özellikle tanık olunan olaya uzaklık, ışık ve görüş açısı büyük önem taşımaktadır. Yapılan araştırmalar bu faktörlerin tanıklık üzerinde etkilerinin önemli olduğunu belirtmektedir (Meissner, Sporer, Schooler, 2007).

Olaya tanık olunan ana ilişkin fiziksel farkındalığın az olmasının ise, aynı zamanda, algılanan faile ilişkin mesafe, hız ve boyutsal detayların da çarpıtılmasına zemin hazırlayabileceğinin altı çizilmiştir (Grether, Baker, 1972, Wells, Olson, 2003).

Ortam ışığının az olması ortama ve kişilere ilişkin renklerinde görülmesini zorlaştıracaktır. Bu sebepten ötürü olay yerindeki objelere ilişkin verilen renk bilgilerine ve olayda yer alan kişilere yönelik bildirilen kıyafet rengi, saç ve ten rengi bilgilerine kesinlik atfedilmemesine dikkat çekilmiştir (Grether, Baker, 1972, Ildırım, 2012).

Tanık olunan olaya ait mesafe de ışık kadar etkili bir faktördür. Mesafenin artmasıyla birlikte olaya ve kişilere ait detayları görmek, ayırtırmak zorlaşacaktır. Bu noktada, olay anında az ışığın olması ve/veya mesafenin fazla olması bu koşullar altında edinilen bilgilerin isabetliliğini azaltacaktır.

Fiziksel koşullar kapsamındaki en önemli değişken ise görüş açısidir. Failin yüzünün hangi açıdan görüldüğü daha sonra suçlunun tanınmasında etkili olmaktadır (Wells, Olson, 2003). Işığın geliş açısından ötürü yüzdeki gölgeler, kişinin yüzünün saklanmasına yardımcı olmaktadır. Bu durum daha sonra kişinin teşhisinde zorluklara yol açmaktadır. Konuyla ilgili yapılan bir çalışmada, deneklere olaya tanık olunan aynı açıdan çekilmiş failin fotoğrafları gösterildiğinde doğru teşhis edebilme oranının arttığı görülmüştür. Ayrıca, failin farklı görüş açılarından görülmesinin de doğru teşhis etme imkanını arttırdığı ifade edilmiştir.

2.2.1.3. Faile Ait Özellikler

Suçluya ait özelliklerin de görgü tanığının suçluyu teşhisinde etkili olduğu bilinmektedir. Bu özellikler suçlunun fiziksel özellikleri, cinsiyeti, ırkı, yaşı ve failin dış görünüşü, çekiciliği kapsamında ele alınmıştır (Wells, 1978).

Üzerinde en çok araştırma yapılan faktörlerden biri olan ırk faktörüyle ilgili araştırmalar, görgü tanıklarının beyaz tenli kişilere oranla siyah tenli kişileri tespit etmede daha çok zorluk yaşadıkları sonucuna varmıştır (Wells, 1978). Siyah tenli popülasyon arasında saç ve göz rengi olarak daha az farklılık olmasından ötürü tanıkların faili diğer kişilerden ayırmakta zorlandığı görüşüne varılmıştır.

Ayrıca, failin ırksal özellikleri ve tanığın ırksal özellikleri arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar, beyaz tenli tanıkların beyaz tenli kişileri siyah tenli kişilere göre daha iyi teşhis

ettiği; buna karşın siyah tenli tanıkların doğru teşhiste çok az bir performans farklılığı sergilediği ya da farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır (Wells, 1978).

Howels (1938) tarafından yapılan çalışma ise failin özelliği olarak cinsiyet faktörünün tanıklık üzerindeki etkisini ele alan ilk çalışmadır (akt. Wells, 1978). Araştırmamanın sonuçlarına göre failin cinsiyetinin tanığın teşhisinde belirgin bir etkisi olmadığı yönündedir. Bununla birlikte, Cross ve arkadaşları (1971) tarafından başka bir çalışmanın sonuçları ise, tanık olan kişi erkek olduğu takdirde failin cinsiyeti belirleyici bir etken olmazken, kadın tanıkların yine kadın olan faillerin yüzlerini erkek faillere göre daha iyi teşhis ettiğinin altını çizmiştir (akt. Wells, 1978).

Faile ait özellikler bakımından en etkileyici bulgulara failin dış görünüşü, çekiciliği hususunda rastlanmaktadır. Sosyal psikolojiye göre bireylerin dış görünüşüne bağlı çok sayıda yargı geliştiririz ve görgü tanıklığı söz konusu olduğunda bu konuda herhangi bir istisna söz konusu olmaz (Wells, 1978). Ancak, bu alanda yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlar da farklılık göstermektedir. Çekici olarak nitelendirilen yüzler ile çekici olarak nitelendirilmeyen yüzlerin daha iyi hatırlandığını gösteren araştırmalar (Cross ve ark., 1971, akt. Wells, 1978) varken, sadece çekici olarak nitelendirilmeyen yüzlerin daha iyi hatırlandığı sonucuna varan araştırmalar da bulunmaktadır.

Diğer bir etken olarak yaşlanma faktörü de teşhiste etkili olan faktörlerden biri olarak ele alınmıştır. Konuya ilişkin bir çalışmada lise öğrencilerinin iki sene arayla çekilmiş olan fotoğrafları kullanılmıştır (Read ve ark., 1990; akt. Ildırım, 2012). Araştırmaya ait bulgular, aynı kişiye ait fotoğraflar arasındaki benzerlik oranı arttıkça doğru teşhis etme oranının da arttığını göstermiştir. Bununla birlikte bulgular, iki sene aralıkla çekilen fotoğraflar arasındaki değişiklikler arttıkça çoğu fotoğrafın doğru teşhis edilemediğine işaret etmiştir.

Belirtilen özelliklerin beraberinde olay anında güneş gözlüğü, şapka ve benzeri yüzü gizlemeye yarayan aksesuarların kullanımının da teşhisi zorlaştırdığı yönünde çalışmalar bulunmaktadır (Ildırım, 2012). Ayrıca, yüzünde ve saçında değişiklik yapan kişilerin de daha zor hatırlandığı belirtilmiştir (Ildırım, 2012).

2.2.2. Sistem Değişkenleri

Sistem değişkenleri, direkt olarak sistemdeki uygulamalara bağlı olan değişkenlerdir. Bu değişkenler de görgü tanığının ifadesini etkileyebilir. Ancak, sistem değişkenleri tahmini değişkenlerden farklı olarak adli sistem tarafından kontrol edilebilir değişkenlerdir (Wells, 1978).

Wells, 1978 yılında yapmış olduğu söz konusu çalışmasında, görgü tanığı ifadesini etkileyen bütün faktörleri ele almış ve konunun önemine dikkat çekmiştir. Ancak, sistem değişkenlerinin üzerinde durulması gerektiğini özellikle belirtmiştir. Teşhis yöntemleri ve bu yöntemlerdeki yanlışlık, yönlendirici soru sorma, polisin ya da görüşmecinin tutumu, söz konusu olaya tanıklık eden diğer kişilerin etkisi ve olay sonrası yanlış bilgilendirme sistem tarafından kontrol edilebilecek; kontrol edilebildiği taktirde adli açıdan daha gerçeğe yakın ifade alma fırsatı sağlayabilecek değişkenlerdir (Wells, 1978).

2.2.2.1. Teşhis Yöntemleri

Görgü tanığının verdiği fiziksel tanımlamalara uygun olarak şüphelinin dış görüntüsü ile görgü tanığının hafızasındaki görüntüyü eşleştirmeyi amaçlayan teşhis yöntemlerine yönelik çalışmalar literatürde geniş yer tutmaktadır. Teşhis sürecinde kullanılan yöntemler ise, sıraya dizme (line up), yüzleştirme (show up) ve ardışık sıraya dizmedir (sequential line up).

Belirtilen yöntemler arasından en sık kullanılanı sıraya dizmedir. Sıraya dizme yönteminde, tanığın belirttiği tanımlara uygun bir şüpheli ile şüphelinin tarifine benzeyen başka kişilerin yan yana dizilmesi sonucunda, görgü tanığının bu kişiler arasından suçluyu teşhis etmesi beklenmektedir. Suçlunun tarifine yakın dış görünüşe sahip olduğu için sıraya eklenen kişilere “dolgu kişiler (filler)” denmektedir (Tekin, 2009). Belirtilen sıralamada önemli olan nokta, tanığın sırada yer alan kişiler arasından suçsuz olan dolgu şüphelilerden birini suçlu olarak teşhis etmemesi ve doğru kişiyi hatırlamasıdır (Brigham, Brant, 1992; akt. Tekin, 2009). Dolgu kişilerin dizilimde bulunmasındaki diğer bir amaç ise, tanığın teşhiste bulunurken suçluyu tanıyarak teşhis etmediğini, suçluyu hatırlayarak teşhis ettiğini kontrol etmektir. Buna karşın, polisler dolgu kişileri bulup getirmede hata yapabilmekte; suçlunun tarifine uygun bir şüphelinin beraberinde tarife uygun olmayan kişileri de sıraya dizebilmektedir (Tekin, 2009). Bu noktada görgü tanıkları suçluya benzemeyen kişileri

eleyecekleri için diğer kişiler arasından belleklerindeki suçluya en çok benzeyen kişiyi seçeceklerdir (Lindsay, Wells, 1980; akt. Tekin, 2009). Buna “göreceli karar (relative-judgement decision)” denilmektedir. Göreceli karar, masum birinin suçlanmasına neden olabileceği için tehlikeli olarak görülmektedir. Sıraya dizme yönteminde, suçlu kişinin sıranın içerisinde yer aldığı ve suçlu kişinin sırada yer almadığı olmak üzere iki türü vardır. Bu doğrultuda, suçlu kişi sırada yer alan şüpheliler arasındaysa benzerlik doğru teşhisin yapılmasında olumsuzluk arz etmemektedir; ancak gerçek suçlu sırada yer almıyorsa diğer kişiler arasından suçluya en çok benzeyen masum bir kişinin suçlu olarak seçilmesi olasılığı artacaktır (Tekin, 2009). Malpass ve Devine (1981), bu sorunu engellemek adına polisin, suçlu kişinin sıradaki kişiler arasında olmayabileceğini belirtmesinin teşhisin doğruluk olasılığını arttıracaklarını belirtmiştir (akt. Tekin, 2009). Bununla birlikte, masum olduğu bilinen dolgu kişinin seçilmesi, görgü tanıklığını geçersiz kılmaktadır (Dysart, Lindsay, 2001).

Sıraya dizmede, tanığın dizilimdeki bütün katılımcıları birbiriyle karşılaştırarak suçluyu karşılaştırmalı yargı (relative judgement) tekniğiyle teşhis ettiğine dikkat çekilirken; her şüphelinin tek gösterildiği ardaşık sıraya dizimde (sequential lineup) tanığın mutlak yargılamada bulunduğu belirtilmiştir (Pozzulo, Crescini, Lemieux, 2008; akt. Ildırım, 2012). Ayrıca, bu teşhis yönteminde, birdenbire suçlunun yüzünün ortaya çıkması (pop-up effect) sonucu tanığın doğru teşhiste bulunmasının çabuk ve otomatik olduğunun altı çizilmiştir (Stren-Dunning, 1994; akt. Ildırım, 2012).

Yüzleştirme yönteminde, tanığa sadece tek bir kişi gösterilmekte ve tanığa gösterilen kişinin suçu işleyen kişi olup olmadığı sorulmaktadır. Tanıktan vermesi beklenen tek cevap ise, “evet” ya da “hayır”dır. Bu yöntemle, tanıkla şüphelinin yüzleştirilmesi neticesinde, şüphelinin tanığın belleğindeki kişiye uyup uymadığı doğrudan sorulabilmekte ve böylece benzerlik etkisiyle verilebilecek göreceli kararlar engellenebilmekte, masum olan şüpheliyi suçlu olarak teşhis etme oranı azaltılabilmektedir (Tekin, 2009). Buna karşın, Busey ve Loftus (2007), tanıkların beklentileri, polisin baskısı, birini tutuklatma isteğinin tanıkların kararlarını yanlı hale getirdiği için yüzleştirme yöntemiyle yapılan teşhislerin güvenilir olmadığını ileri sürmüştür (akt. Tekin, 2009).

Araştırma bulgularına bakıldığında, ardışık sıraya dizme yönteminin doğru teşhise ulaşmada polis için daha güvenilir olduğunu göstermektedir. Ancak, yöntemi uygulayan polislerin gerekli eğitimi almaması ve adli mekanizma içerisinde gerekli olan önlemlerin alınmaması belirtilen güvenilirlik oranını düşürmektedir.

Kullanılan yöntemler kadar bu yöntemleri uygulayan kişiler de adli sistemin doğru işleyebilmesi için önemlidir. Ancak, genellikle yöntemleri uygulayan kişiler sıradaki şüphelilerden kimin dolgu kişi kimin gerçek şüpheli olduğunu bilmekte ve farkında olmadan görgü tanıklarını sözel ya da sözel olmayan şekillerde etkileyebilmektedir (Wells, 1993). Bu sebepten ötürü ortaya çıkan yanlışlığın azaltılması amaçlı çift körlemesine (double-blind) yöntem kullanılmalıdır. Çift körlemesine yöntemle, yöntemi uygulayan kişiler, sıraya dizilmiş kişiler arasından ya da fotoğrafları gösterilen şüpheliler arasından hangilerinin masum kişiler hangisinin şüpheli olduğunu bilmeyecek ve istemsiz de olsa görgü tanıklarını yönlendiremeyecektir (Tekin, 2009).

2.2.2.2. Olay ile Tanıklık Arasında Geçen Süre

Tanık olunan olay ile tanıklık arasında geçen sürenin tanıklık güvenilirliği üzerindeki etkisini ele alan çok sayıda çalışma yer almaktadır ve tanıkların geçen zaman içinde yaşadıkları, tanık oldukları olayları unutmaya başladıkları çalışmalarca kanıtlanmıştır. Ayrıca, zaman içinde bilgilerin doğruluğunun azaldığına da dikkat çekilmiştir.

Yapılan bir çalışmada, olay sonrasında bir hafta ara ile iki kere test alan grup, olaydan bir hafta sonra test alan gruba göre olaya ilişkin daha fazla detay hatırladığı ve hatırlanan bilgiye oranla kısmen yanlış bilgi sayısında da artış olduğu görülmüştür (Yuille, Tollestrup, 1992). Bununla birlikte, yapılan bir başka çalışmada tek oturumda birden fazla test kullanılmış ve ardarda yapılan testlerin hatırlama üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna varılmıştır (Bornstein, 1998; akt. Ildırım, 2012). Hırsızlık olayı ile ilgili soruların cevaplandırıldığı bir deneyde de sorular katılımcılara iki hafta arayla yöneltilmiştir. Araştırmanın bulguları, katılımcıların verdikleri ifadeler arasındaki tutarlılık oranının %85 olduğunu göstermiş; ikinci ifadedeki doğru bilgi sayısının ise azaldığına dikkat çekmiştir (Brewer, Potter, Fisher, Bond, Luszcz, 1999).

Memon ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada ise, yaşa bağlı zamanın etkileri ele alınmıştır (Memon, Barlett, Rose, Gray, 2003). Yetişkinlerin ve yaşlıların karşılaştırıldığı çalışmada, tanık olunan olaydan 35 dakika sonra suçluyu teşhis etme performansları benzer düzeydeyken, olaydan bir hafta sonraki teşhiste yaşlı katılımcıların daha fazla yanlış teşhiste bulunduğu görülmüştür (Memon, Barlett, Rose, Gray, 2003). Çocuklarla yapılan diğer bir çalışmada çocukların da zaman aralığından olumsuz etkilendiği, ilk kez deneyimledikleri bir olaya ilişkin hatırladıkları bilgi oranının daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır (Ricci, Beal, 1998; akt. Ildırım, 2012).

Konuyla ilgili araştırmaların sonuçlarını ele aldığımızda olay ile tanıklık arasında geçen sürenin kontrol edilmesinin önemli olduğunu görmekteyiz. Ayrıca, adli olayların tekrar edilip tanık bilgilerinin tazelenmesine olanak sağlayacak olaylar olmadığını göz önünde bulundurduğumuzda geçen zamanın kontrolü büyük önem arz etmektedir.

2.2.2.3. Yönlendirme

Yönlendirme, yakın geçmişe ait yapılan çalışmalarda, hem sosyal bilimciler hem de adli uzmanlarca en çok üzerinde durulan değişkenlerden biridir (Zaragoza ve ark., 2001). Birçok farklı kaynaktan gelen bilgiler neticesinde yönlendirmenin etkisi görülebileceği gibi görüşme yöntemlerine (soruşturma teknikleri) bağlı hatalar, görüşme sonrası geri bildirim ya da sorulan sorular aracılığıyla da yönlendirmeye zemin hazırlanabilmektedir.

Loftus (1975) tarafından başlatılan çalışmalarda yönlendirici soruların tanığın belleği üzerindeki etkisine dikkat çekilmiştir. Konuya ilişkin ilk akla gelen deneylerden biri de yine Loftus tarafından yapılmıştır (Loftus, 1975). Bir grup öğrenciyle gerçekleştirilen çalışmada deneklere “dur” işaretiyle duramayıp kaza yapan bir görüntü izlettirilmiş ve ardından on soruluk bir anket uygulanmıştır. Oluşturulan gruplar için belirlenen kritik soru, bir grup için “Araba dur işaretinin önünden geçerken hızı ne kadardır?” iken diğer grup için “Araba sağa dön işaretinin önünden geçerken hızı ne kadardır?” şeklinde belirlenmiştir. Anketin son sorusu ise “dur” işareti görüp görmedikleridir. Çalışmanın sonunda, kritik sorusunda “dur işareti” geçmeyen gruptaki katılımcıların büyük bölümü son soruda sorulan dur işaretini gördüklerini belirtmiştir (Loftus, 1975). Loftus, elde edilen sonuçları iki şekilde yorumlamıştır. Bunlardan ilkinin, kişinin dur işareti sorusunu okumasıyla dur işaretini gözünün önüne getirmesi ya da hayal etmesi sonucunda hafızasına yeni bilgi eklemesi olarak yorumlamıştır. Bu durumu da oluşturma hipotezi (constructive hypothesis) ile açıklamıştır.

Diğeri ise, katılımcıların soruda dur işaretini gördükleri anda hafızalarındaki işarete ilişkin bilgilerin güncellendiği yönündedir.

Loftus’a ait başka bir araştırmada, deneklere sekiz öğrenci tarafından yapılan bir sınıf baskını izlettirilmiştir. Denek gruplarından birine sorulan soru “On iki göstericinin lideri erkek miydi?” şeklindeyken, aynı soru diğer gruba “Dört göstericinin lideri erkek miydi?” şeklinde sorulmuştur. Bir hafta sonra yapılan görüşmelerde deneklere göstericilerin kaç kişi olduğu sorulmuştur. Araştırma sonucunda gruplar arasında anlamlı farklılıklar olduğu; sayısal verilerin yönlendirici sorulardan etkilendiği bulunmuştur.

Diğer bir çalışmada ise Loftus (1975), elliser kişilik deney grupları oluşturmuş ve bütün deneklere arabanın içinden çekilmiş bir kaza sahnesi izlettirmiştir. Gruplardan birine “Okul otobüsünü gördünüz mü” sorusu sorulurken, diğer gruba yanlış önermeli soru olan “Okul otobüsüne binen çocuklar gördünüz mü?” sorusu sorulmuştur. Üçüncü gruba ise okul otobüsüne ilişkin herhangi bir soru sorulmamıştır. Deneklere izlettirilen filmde okul otobüsü olmamasına rağmen bir hafta sonra yapılan görüşmelerde birinci grubun %15,6’sı, ikinci grubun %29,2’si ve üçüncü grubun %8,4’ü okul otobüsünü gördüklerini ifade etmiştir.

Söz konusu deneylerin sonuçlarına bakıldığında ise kişilerin olay sonrasında maruz kaldıkları bilginin bellekte var olan anıyı etkilediğine dikkat çekilmiştir (Loftus, 1975). Kuramsal çerçevede, Loftus yönlendirici soruların etkisini izlerin değiştirilmesi hipotezi ile açıklamaktadır (Loftus, 1975).

İzlerin değiştirilmesi hipotezine göre, sonradan edinilmiş olan bilgiler, hafızada yer alan ilk bilgilerin izlerini değiştirmektedir. Böylece ilk bilgiye ait izler değişmekte ve yok olmaktadır.

Dil bilimciler tarafından yapılan araştırmalarda, soruların sadece içeriğinin değil aynı zamanda soru cümlesinin kuruluş şeklinin de kişilerin verecekleri cevapları etkilediği bulunmuştur (Semin, De Poot, 1997; akt. Ildırım, 2012). Araştırmalar, sorulan soru kalıbında mağdurun cümlemin öznesi olması durumunda verilen cevap ile nesnesi olma durumunda verilen cevabın değişiklik gösterdiğine dikkat çekmiştir.

Yönlendirmede soruların etkisi olduğu kadar yönlendirici sorulara alınan cevaplar karşısında tanığa verilen geri bildirimler de yönlendirme kapsamında ayrıca önem taşımaktadır. İfade alım sürecinde görgü tanıkları sözel ya da sözel olmayan geri bildirimlerle

karşılaşılabilmektedir (Wells, Olson, Charman, 2003). Mahkeme sürecinde de tanığın teşhis etmiş olmasına dayanarak fikrinin etkilenmeyeceği düşüncesiyle tanığı onaylayan ya da onaylamayan geri bildirimlerde bulunulması yaşanan aksaklıklardan sadece biridir (Wells, Bradfield, 1998).

Teşhis sonrasında, “Evet, şüpheliyi teşhis ettiniz” veya “Hayır, teşhis ettiğiniz kişi sadece dolgu kişiydi” şeklinde polis tarafından verilen geri bildirimler, görgü tanığının gerçek olayı hatırlaması, teşhiste karar vermesi üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir (Wells, Olson, Charman, 2003). Bu etkiye “teşhis sonrası geri bildirim etkisi” (postidentification feedback effect) denilmektedir.

Teşhis sonrası geri bildirim etkisinin ele alındığı meta analitik bir çalışmada dört farklı bölgeden 7000 katılımcıya yer verilmiş ve olumlu geri bildirimlerin tanıkların olay hafızasında kalıcı sonuçlara yol açtığına dikkat çekilmiştir (Stebay, Wells, Bradfield, 2014).

Geri bildirim etkisi, sosyal ilişkilerden gelen geri bildirimleri veya eş tanıkların geri bildirimlerini de kapsayabilmektedir. Özellikle, kaynağı ne olursa olsun olumlu geri bildirimlerin tanığın kendine olan güvenini arttırdığı ve hafızasında yer alan önceki bilgilerin söz konusu geri bildirimler çerçevesinde yeniden şekillendiği belirtilmiştir (Wells, Olson, Charman, 2003). Ortaya konulan diğer bir düşünce de tanığın olaya ilişkin sahip olduğu düşünceleri zayıfsa ve yeteri kadar kendine güvenmiyorsa teşhis sonrasında kendisine verilen geri bildirimlerden daha çok etkileneceği görüşünü savunmaktadır (Brandfield, Wells, Olson, 2002).

Geri bildirimin çocuklar üzerindeki etkisinin ele alındığı çalışmalara baktığımızda ise benzer sonuçlara varıldığı görülmektedir. Görüşmecinin olumlu geri bildirimlerle çocuğu desteklemesinin çocuğun olaya ilişkin hatalı ifadelerde bulunmasında etkili olduğunu belirten çalışmaların (Garven, Wood, Malpass, Shaw, 1998) yanı sıra bazı araştırmalar da görüşmecinin olumsuz geri bildirim verdiği görüşmelerde özellikle çocukların ilk cevaplarını değiştirdikleri ve görüşmecinin duymak istediği şekilde soruları yanıtladıklarına dikkat çekilmiştir (Gudjonsson, Sigurdsson, 2003).

Belirtildiği üzere görgü tanıklığını etkileyebilecek birçok etken bilimsel çalışmalarca ele alınmıştır. Ancak, çalışmaların çoğunlukla kontrol edilebilir değişkenler olmasından ötürü sistem değişkenleri üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Çünkü bu değişkenlere ilişkin artan farkındalık adli sistemde ortaya çıkabilecek çok sayıda hatanın önüne geçilmesine de olanak tanıyacaktır.

Bu bağlamda alandaki çalışmalar yukarıda belirtilenlerin ışığında devam ederken elde edilen her gözlem farklı bakış açılarını ve tanımlanan yeni değişkenleri de beraberinde getirmektedir.

Ackil ve Zaragoza (1998) tarafından yapılan çalışmada yer verilen **“forced confabulation effect”** kavramı da tanımlanan bu yeni etmenler arasındadır. Söz konusu kavramın temelinde tahmini bilgi ve spekülasyonlar, görüşmecinin olaya ilişkin detayların bilindiğine yönelik ön yargısal tutumları ve bunların neticesinde sergilemiş olduğu yaklaşımla tanığın kendini baskı altında hissetmesi yatmaktadır. Ancak, araştırmamızın ana amacını kapsayan bu etki mekanizmasıyla ilgili Türkçe kaynağın bulunamamasından dolayı ilk olarak kavramın Türkçeleştirme çalışması yapılmıştır.

Kavramı Türkçe’ye çevirebilmek amacıyla öncelikle konfabülasyon (confabulation) teriminin yer aldığı bilimsel çalışmalar incelenmiştir (Öztürk, 2002, Gündoğar, Demirci, 2007) ve yapılan taramalar sonucunda “konfabülasyon” kavramının “masallama, masal uydurma, bellek çarpıtma” anlamlarında kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Araştırmamızın amacı göz önünde bulundurulduğunda da, “bellek çarpıtma, bilgi boşluklarının doldurulması” ifadelerinin en uygun tanımlamalar olduğu düşünülerek “forced confabulation effect”in “bellekteki bilgi boşluklarının zorlayarak doldurulması etkisi” olarak çevrilmesine karar verilmiştir.

2.3. BELLEKTEKİ BİLGİ BOŞLUKLARININ ZORLAYARAK DOLDURULMASI ETKİSİ

Olay öncesi ya da tanık olunan olay sonrası edinilen bilgilerin bellekteki orijinal bilgiyi etkilediği sonucu yukarıda belirtildiği üzere birçok araştırma tarafından desteklenmektedir. Buna karşın, gerçek hayatta adli ifade alım sürecinde, kendisinden beklenen cevaba sahip olmadıkları halde, çocukların tanık oldukları ya da içinde yer aldıkları olayla ilgili sorulan sorulara cevap üretmek zorunda kaldıkları da görülmektedir. Bu koşullarda cevap alabilmek adına kendilerini baskı altında hisseden çocuk görgü tanıklarının, sorulan sorular karşısında cevaplar uydurabildikleri ve/veya hikayede eksik olan bilgi boşluklarını hatırladıkları detaylar çerçevesinde ön bilgileriyle doldurabildikleri saptanmıştır (Zaragoza ve ark., 2001).

Görüşme sürecinde bu koşullar bilinçli bir şekilde yaratılabileceği gibi genelde istemeyerek, spontane bir şekilde de oluşabilmektedir. Ancak, bu noktada üzerinde düşünülmesi gereken asıl soru, söz konusu “baskı” ortamında çocuktan ne kadar sağlıklı bilgiler alınabileceğidir.

Bununla beraber, çocuk görgü tanıklarının yönlendirilebilirliğine ilişkin geniş bir literatür (bkz. Ceci, Bruck, 1993) olmasına rağmen, çocuğa, olaya dair hatırlamadıkları bilgilere ilişkin cevap vermek zorunda olduğunu hissettiren görüşme koşulları ve bu koşulların çocuklarda meydana getirdiği bilişsel bozulmaları ele alan herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması da dikkat çekicidir (Ackil, Zaragoza, 1998).

Anısal olarak etki altına alınabilirliğin, kişiye tanık olduğu bir olay hakkında yanlış bilgi vermek ve o anda (veya sonrasında) tanığın görüşmeci tarafından verilen bu yanlış bilgileri kabullenmesiyle gerçekleşebildiği birçok çalışma tarafından kanıtlanmıştır. Ancak, belleğe anı aşılama paradigması (implantation memory paradigm), anıların etki altına alınabilirliğinin bunlarla sınırlı kalmadığını belirtmiş; adli görüşmelerde görüşmecinin, gerçekleşen olaya dair kendi düşünce ve inançlarını destekleyen sonuçları görgü tanığından edinme çabası; görgü tanığının söz konusu olaya ilişkin bütün ayrıntıları bildiğine yönelik ön yargıları ve belirtilen bu tutumlar doğrultusunda sergilemiş olduğu yaklaşımın, görgü tanığının gerçek olaydan bağımsız olarak hafızasında yeni detaylar oluşturmaya neden olduğunun altını çizmiştir (Bruck, Ceci, Hembrooke, 1998, Koriat, Goldsmith, Pansky, 2000, Pezdek, Lam, Sperry, 2009, Stolzenberg ve Pezdek, 2013).

Literatürde bellekteki bilgi boşluklarının doldurulması etkisi (forced confabulation effect) olarak yer bulmuş olan bu etki mekanizması, çoğunlukla, görüşmecinin, kişinin tanık olduğu olaya ilişkin bütün ayrıntılara sahip olduğunu ve/veya hatırlayabildiğini varsaymasından kaynaklanmaktadır (Zaragoza ve ark., 2001). Bu varsayımla, görüşmeci, bilinçli ya da bilinçsiz olarak tanığa kendisine sorulan bütün sorulara cevap vermesi hususunda baskı uygulamakta veya sergilediği yaklaşımla tanığa baskı altında olduğunu hissettirmektedir.

Konu hakkında yapılan yapılan bir çalışmada, araştırmacılar tarafından üniversite öğrencilerinden oluşan katılımcılara bir video izlettirilmiş ve sonra deneklere 12 adet soru sorulmuştur (Zaragoza ve ark., 2001). Bir grup deneğe sorulan sorular karşısında bilmiyorum cevabı verme hakkı tanınırken, diğer gruba sorulan bütün sorulara cevap vermek zorunda oldukları belirtilmiştir. Deneklere sorulan sorulardan 4'ü ise, hatalı bilgi içeren ve konfabülatif cevap alınması beklenen; aynı zamanda da söz konusu etkinin test edileceği sorular olarak belirlenmiştir. Örneğin, “Sandalye kırıldı. Delaney’in neresi kanamıştır?” sorusu tuzak bir sorudur, çünkü izlenen videoda bir sandalye kırılmıştır ve Delaney düşmüştür, ancak hiçbir yeri kanamamıştır. Çalışmada, bütün sorulara cevap vermesi istenen gruptaki katılımcılar, bu tip veya diğer soruların cevabını bilmediklerini belirterek cevap vermemek için direndiklerinde, görüşmeci, en iyi tahminlerini yapmaları ve bir cevap vermeleri hususunda deneklere baskı uygulamıştır. Araştırma sonucunda, katılımcıların yapılan baskıya daha fazla direnmeden tuzak sorular dahil olmak üzere bütün sorulara cevap verdiği gözlenmiştir.

İlk görüşmeden bir hafta sonra gerçekleştirilen ikinci görüşmelerin bulgularının ise dikkat çekici olduğu görülmüştür (Zaragoza ve ark., 2001). Sonuçlardan ilki, konfabülatif etkiye maruz kalan denek grubunun videoda izlediklerinden farklı olarak yanlış hatıralar oluşturdukları yönündedir. Belirtilen grubun ilk görüşmede tuzak sorulara verdikleri uydurma cevapları bir hafta sonra gerçekleştirilen ikinci görüşmede de tekrarlamış olmaları dikkat çeken diğer bir sonuçtur.

Bellekteki bilgi boşluklarının doldurulması yönünde uygulanan zorlamanın olay hafızası üzerindeki etkisini yaşa bağlı olarak ele alan çalışmalar da bulunmaktadır.

Çocukların belirtilen koşullardaki bir adli görüşme sürecinde hatırlamadıkları ya da tanık olmadıkları bir detaya ilişkin cevap verme zorunda olduklarını hissederek görüşmeciyi

memnun etmek amacıyla “beklenilen” ya da “kendisinden istenildiğini düşündüğü” cevabı vermeyi tercih edecekleri daha önceki dönemlerde yapılmış olan çalışmalarda ele alınmıştır (Yates, 1897, Binet, 1900). Ancak, Ackil ve Zaragoza’nın (1998) yapmış olduğu araştırmanın beraberinde söz konusu sonuçlar, belleğe anı aşılama paradigması çerçevesinde farklı bir boyut kazanmıştır.

Araştırmacılar, yapmış oldukları deneysel araştırmada 7, 9 ve 11 yaş gruplarıyla birlikte çalışmış (Ackil, Zaragoza, 1998). Çalışma kapsamında ilk önce çocuklara 9 dakikalık bir animasyon filmi izlettirmiş ve hemen arkasından çocuklara filmle ilgili sorular sorulmuş. Soruların soruların bir kısmı yanlış bilgi içeren yönlendirme soruları iken bir kısmı da gerçek bilgi içeren sorular olarak belirlenmiş. Gruplardan birine kendilerine sorulan sorulara karşısında bilmiyorum deme hakkı tanınırken diğer gruba da bütün soruları cevaplamak durumunda oldukları bilgisi verilmiş. İkinci grupta yer alan çocuklar cevaplamak istemediklerini belirttiklerinde ya da hatırlamadıklarını söylediklerinde herhangi bir cevap vermeleri hususunda zorlanmış; en iyi tahminlerini yapmaları istenmiştir. Bu süreçte, ikinci gruptaki çocukların cevap vermemek için direnmedikleri ve görüşmecinin talebi doğrultusunda yanlış bilgi içeren sorular da dahil bütün sorulara cevap verdikleri görülmüştür. Çalışmaya ait en dikkat çekici veriler ise ilk görüşmeden bir hafta sonra gerçekleştirilen kaynak izleme testinden elde edilmiştir. Çocuklarla yapılan kaynak izleme testi sonuçlarına göre baskı altında hissettirilen gruptaki çocukların ilk görüşmede yönlendirme sorularına verdikleri yanlış ve uydurma cevapları izledikleri filme ait gerçekler olarak hatırladığı; sorulan sorulara bu yeni gerçeklikleri çerçevesinde cevaplar verdiği görülmüştür.

Ayrıca, Ackil ve Zaragoza’nın (1998) yapmış olduğu bu çalışmalarında çocuklarla birlikte yetişkinlere de yer verdiği ve araştırma neticesinde karşılaştırmalı sonuçlara ulaşabildiği gözlenmektedir. Bu noktada, araştırmanın sonuçlarına göre, beklenen şekilde, çocukların yetişkinlere oranla söz konusu etki mekanizmasından daha çok etkilendiği, olay gerçekliklerinde daha çok değişikliğe neden olduğu; etkiye rağmen yetişkinlerin bir sonraki görüşmede gerçek olaya ait detayları doğru hatırlamada daha iyi bir performans sergilediği sonucuna varılmıştır.

Nihai olarak, görgü tanıklığının yönlendirilebilirliği ve çocuk görgü tanıklarının her türlü yönlendirmeden daha çok etkilendiği ilgili literatür kapsamında yapılan birçok çalışma

tarafından kanıtlanmıştır. Ancak, gerçek hayatta yer alan adli görüşmelerde görüşmecinin tanıklardan daha çok bilgi alma yönündeki eğiliminin, çocuğun hatırlamasına yardımcı olabilir düşüncesiyle ya da olaya dair her türlü detayı hatırladığı ön yargısıyla hissettirdiği baskının ifadenin güvenilirliği üzerindeki etkilerine ilişkin yeterli sayıda çalışma olmadığı da görülmektedir.

Bu sebeplerden ötürü, adli görüşmelerde olaya dair bilgi boşluklarının doldurulması yönünde uygulanan zorlamanın çocuk görgü tanıklarının ifadeleri üzerindeki etkisine dikkat çekmek amacıyla araştırmamızda bu konunun incelenmesine karar verilmiştir.

2.4. HİPOTEZLER

Çocuk görgü tanıklarının görüşmeyi yapan kişiyle kurduğu ilişkiden kullanılan soruların türüne kadar ifade alım sürecinde birçok etmenin tanık ifadesinin isabetliliği ve güvenilirliğini doğrudan etkilediği görülmektedir. Doğru bilginin adli süreçte hayati önem taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda ise, çocuk görgü tanıklarında ifade alım sürecine ilişkin elde edilecek her türlü bilgi, bu alanda sağlanan farkındalık büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla belirtilenler ışığında aşağıdaki hipotezlere yanıt aranmıştır:

1. Bütün sorulara cevap vermek zorunda bırakılan (bilgi boşluklarının doldurulması etkisine maruz bırakılan) çocukların tuzak sorulara uydurma cevaplar verecekleri,
2. Bütün sorulara cevap vermek zorunda bırakılan çocukların olaya ilişkin hatırlamadıkları detayları dolduracakları,
3. Bilgi boşluklarının doldurulması etkisine uğrayan çocukların ilk görüşmede verecekleri uydurma cevaplar doğrultusunda gerçeklik algılarının değişeceği,
4. Yardımcı araştırmacının manipülatif bilgiler verdiği gruptaki çocukların ifadelerinin söz konusu yanlış bilgilerden etkileneceği ve paralellik sergileyeceği,
5. Geçen süre zarfında çocukların belleklerinde yer alan detayların niceliksel ve niteliksel açıdan zayıflayacağı öngörülmektedir.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde araştırma deseni, kullanılan materyaller ve ölçme araçları, yapılan deneysel işlemler ve verilerin analizinde kullanılan istatistiksel çalışmalarla ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

Araştırma, adli olaylara dair hafızadaki bilgi boşluklarının doldurulması yönünde gösterilen baskının çocuk görgü tanıklığının güvenilirliği üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik deneysel bir çalışmadır. Araştırma sürecinde ön ve son görüşmelerin yapıldığı dört ayrı grupta görüşmeler yürütülmüştür.

3.1. EVREN VE ÖRNEKLEM

Çalışmanın evrenini, görüşmelerin yürütüldüğü Kasım 2014-Mart 2015 tarihleri arasında 9 yaş grubunda yer alan, İstanbul ilinde ikamet eden çocuklar oluşturmaktadır.

Örneklem grubunda ise, evreni yansıtacak şekilde tesadüfi olarak seçilmiş, her grupta 20 çocuk olmak üzere toplam 80 çocuk yer almıştır. Cinsiyet faktörünü dengelemek amacıyla da katılımcıların seçimlerinde 40 erkek ve 40 kız çocuk olmak üzere eşit sayıda olmasına dikkat edilmiştir.

Çalışmanın hedefi doğrultusunda sonuçların genellenebilirliği önem arz ettiği için kriter sayısını arttırmanın bu amaca hizmet etmeyeceğine inanılmış ve araştırmada yer alan çocukların seçiminde en temel kriterin yaş kriteri olmasına karar verilmiştir. Böylelikle, tesadüfi olarak yapılan seçimlerin beraberinde adli vakalarda her an karşımıza gelebilecek olan çocuk popülasyonuna yönelik temsilin arttırılacağı görüşüne varılmıştır.

Belirtilen koşulları sağlayan çocuklara ulaşıldıktan sonra çocukların aileleriyle bireysel görüşmeler yapılmış; çalışma amacı ve süreci hakkında ailelere bilgi verilmiştir.

Çalışma kapsamında filmle ilgili olarak ailelerde herhangi bir kaygının oluşmasını önlemek amacıyla çocuklara izlettirilmesi planlanan animasyon filminin içeriğine dair ailelere kısa bir bilgilendirme yapılmıştır. Böylece, çocuklarla yapılan çalışmanın daha sağlıklı olması sağlanmış ve ayrıca ailelerin kaygıları ortadan kaldırıldığı için ikinci görüşmelerde katılımcı kayıplarının yaşanması da önlenmiştir.

Ancak, ailelerin amaca hizmet etmeyen bir duyarlılıkla çocuklarıyla bilgi paylaşımında bulunabilmesi ihtimali de göz önünde bulundurularak ailelere filmin izlettirilmesi ya da olay örgüsüne ilişkin ayrıntılı bilgi verilmesi tercih edilmemiştir.

Aile görüşmeleri neticesinde, çocukların araştırmaya katılımı için gerekli olduğu belirtilen izin-onam formları ailelere sunulmuş ve onam formlarına olumlu cevap veren ailelerin çocukları çalışmaya dahil edilmiş; böylece nihai örneklem grubuna ulaşılmıştır.

3.2. ARAÇ VE GEREÇLER

Çalışmada yer alan çocuklara 2003 Pixar yapımı “Boundin” adlı kısa animasyon filmi izlettirilmiştir. İzlettirilen filmin karar verilmesi sürecinde çok sayıda kısa film belirlenmiş olup ele alınan filmler 9 yaş grubu çocuklarının gelişim özellikleri göz önünde bulundurularak sözel ve görsel unsurlar açısından analiz edilmiştir. Yapılan değerlendirmeler neticesinde de Pezdek ve arkadaşları (2009) tarafından yürütülen çalışmanın sonuçlarından destek alınarak söz konusu animasyon filminin en uygun film olduğu sonucuna varılmıştır.

Hazırlık sürecinin ikinci etabında, elde edilen animasyon filminin görüntü ve ses kalitesi artırılmış; animasyon filminin Türkçe dublajları düzenlenmiştir.

Çalışmada kullanılan materyallerden bir diğeri de desen kartları ve küplerdir. Film izlettirilmeden önce çocukların kaygısını azaltmak amacıyla desen kartları ve küplerin kullanıldığı kısa süreli bir etkinlik yapılmıştır. Bu etkinlikte çocuğun kartlar üzerinde görmüş olduğu desenleri kendisine verilmiş olan küpleri birleştirerek yapması istenmiştir. Başarı odaklı bir etkinlik olmadığı için bu etkinliğe ilişkin herhangi bir değerlendirme yapılmamış; çocuklara da bu etkinlik için değerlendirme yapılmayacağı bilgisi verilmiştir.

Araştırmada kullanılan soru formu Pezdek ve arkadaşlarının (2009) çalışmalarında kullandığı sorulardan yararlanılarak hazırlanmış olup bir adet serbest anlatım sorusu (Ek-1) ve 18 adet yapılandırılmış açık uçlu sorudan (Ek-2) oluşmaktadır.

Açık uçlu sorulardan 12 tanesi çocuklara izlettirilen filmde yer alan karakter ve durumları sorgulayan cevaplandırılabilir sorulardır. Soruların 6’sı da filmde yer almayan bilgileri içeren ya da yanlış bilgi içeren tuzak, cevaplandırılmaz sorulardır. Söz konusu tuzak sorular Ek-2’de koyu renkle belirtilmiş olan (“Nehirdeki kayığın rengi nedir?”, “Kurbağalar nasıl kıyafetler giymişti?”, “Arabadaki adamın kıyafetleri ne renkti?”, “Tavşalop sincap ve

köstebeklere ne söyledi?”, “Kuzunun arkasındaki bitkinin çiçekleri ne renkti?”, “Tavşalobun giydiği şapkayı tarif eder misin?”) sorulardır.

Son olarak, yapılan bireysel görüşmelerde herhangi bir veri kaybının oluşmasına engellemek adına ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Görüşmeye başlamadan hem çocuğun dikkatinin dağılmasını hem de kaygılanmasını önlemek adına ses kayıt cihazı çocuğa tanıtılmış, araştırmacının ihtiyaç duyması sebebiyle kullanılacağı ve bu kayıtların çocukla araştırmacı arasında kalacağı kendisine açıklanmıştır.

3.3. ARAŞTIRMA DESENİ ve ÇALIŞMA GRUPLARI

3.3.1. Araştırma Deseni

Deneysel bir araştırma olarak planlanan araştırmamızın dizaynı 4 (grup) X 2 (zaman) X 2 (görüşme yöntemi) şeklinde belirlenmiştir.

Çalışmanın hazırlık sürecinde neticesinde nihai örneklem grubuna ulaşılmasıyla her grupta 10 erkek ve 10 kız olmak üzere tesadüfi seçimler yapılmış; hangi katılımcı çocukla hangi sürecin takip edileceği grup çalışmaları başlamadan önce belirlenmiştir.

Hazırlık sürecinin tamamlanmasıyla nihai olarak Kasım 2014 tarihinde çocuklarla bireysel görüşmelere başlanmıştır.

Bireysel görüşmelerin yapıldığı ortamların sessizlik, ışık ve benzeri fiziksel özellikler açısından uygun olmasına, çocuğun dikkatini dağıtmayacak şekilde düzenlenmiş olmasına dikkat edilmiştir. Bu nedenle hem çocuklara ulaşımın kolay olması hem de tercih edilen fiziksel koşulların sağlanabilmesi amacıyla çocukların kayıtlı olduğu ilkokullarla görüşülmüş ve görüşmeler için okul rehberlik servislerinin kullanılması sağlanmıştır.

Araştırma kapsamında yapılan bütün görüşmeler bireysel olarak araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir ve görüşme yapılacak her çocuk için araştırmacı görüşmenin yapılacağı odanın kapısında beklemiş, çocukla birlikte odaya girmiştir.

Bütün bireysel görüşmelerde araştırmacı kendini tanıtmış ve gündelik yaşama dair çocuğa sohbet açıcı birkaç soru sormuştur. Görüşmenin yürütülebileceği derecede ilişkinin sağlanabildiğine emin olunduğu noktada çocuğa birlikte bir etkinlik yapılacağı belirtilmiştir. Yapılan kısa bilgilendirme dışında izlenilecek film ya da sonrasında sorulacak sorular için

çocuğa ayrı bir bilgilendirme yapılmamıştır. Böylece, sorulacak olan soruları odak alarak çocuğun hem normalinden fazla dikkat sergilemesi hem de bir türlü sınav algısıyla kaygı seviyesinin yükselmesi önlenmeye çalışılmıştır. Aksi durumda çocuğun böyle bir hazırlığa geçmesinin görgü tanıklığında söz konusu olan “hazırlıksız olma” haline de uygun olmayacağı kanaatine varılmıştır.

Araştırmacıyla gerçekleştirilecek olan birebir bir çalışmada çocuğun yüksek kaygı seviyesinde olma ihtimali de göz önünde bulundurularak tanışmanın ardından hazırlık evresine geçilmiş ve bu evrede çocukla birlikte küp ve desen kartlarının bulunduğu kısa süreli bir etkinlik yapılmıştır. Etkinlik çocuğa sırayla gösterilen kartlardaki desenleri küpleri birleştirerek oluşturması şeklindedir.

Bu çalışma için herhangi bir süre tutulmamış; yapabildikleri çerçevesinde çocuğa olumlu geri bildirimlerde bulunmaya özen gösterilmiştir. Küp-desen etkinliğiyle çocuğun kaygı seviyesinin düşürülmesi ve böylelikle araştırma kapsamında ele alınan temel amaç için çocuğun gösterebileceği en uygun performans düzeyini sergileyebilmesi amaçlanmıştır.

Bireysel görüşmelerin ilk etabını yukarıda ayrıntıları açıklanan tanışma ve hazırlık evresi oluşturmuştur; bir sonraki etabında görüşmeler için aşağıda belirtilen bölümler izlenmiştir.

Bölüm 1- Görgü Tanıklığı: Çalışmaya katılan bütün çocuklar Pixar yapımı Boundin adlı animasyon filmini izlemiştir. Söz konusu filmin süresi 4 dakika 2 saniyedir. Ayrıntılı içeriği Ek-3’te belirtilmiş olan filmde, bir dağ yamacında arkadaşlarıyla birlikte dans etmeyi seven bir kuzunun tüylerinin kesilmesi ve sonrasında yaşadığı üzüntü; tavşalopla karşılaşması anlatılmaktadır. Görüşmelerin bu etabında her bir çocuk, filmi araştırmacı ile birlikte yalnız izlemiştir. Film izleme öncesinde ve film izleme sırasında çocuklara film hakkında herhangi bir bilgi verilmemiş; dördüncü grup haricinde diğer çocuklara filme ilişkin hiçbir yorum yapılmamıştır.

Ancak, animasyon filminde yer alan ana karakterlerden biri, Kuzey Amerika’da halk hikayelerinde geçen tavşan ve antilop özelliklerini barındıran hayali bir hayvan türüdür. Bu hayvanın adı İngilizce’de “jacklope” olarak geçmekte olup Türkçe kaynaklarda ve filmin dublajında tavşan ve antilop kelimelerinden türetilmiş olan “tavşalop” ismi kullanılmıştır. Bu nedenle, film gösterimi sırasında bahsi geçen karaktere ilişkin olası bir kavram karmaşası

yaşayıp görüşme performanslarını etkilemesini önlemek amacıyla, sordukları taktirde sadece bu karakter hakkında çocuklara bilgilendirme yapılmasına karar verilmiştir.

Bununla beraber, görüşmelerin yapıldığı çocukların hiçbiri “tavşalop” karakteri hakkında soru sormamış ve genel tutum doğrultusunda hem serbest anlatım sorusu hem de açık uçlu sorulara verdikleri cevaplarda bu karakter için “tavşan” kelimesini kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu bölüm, bütün gruplarda ilk görüşmede gerçekleştirilmiştir.

Bölüm 2- Olay Sonrası Görüşme: Film sonrasında araştırmacı, serbest anlatım sorusunu sorarak çocuklardan filmde geçen olay ve karakterlere dair neler hatırladıklarını anlatmalarını istemiştir. Ardından her bir çocuğa 18 adet açık uçlu soru sorulmuştur.

Açık uçlu soruların 12’si izlenen animasyon filminin içeriğine bağlı olarak belirlenmiş cevaplandırılabilir sorulardır. Soruların 6 tanesi ise filmin içeriğinde yer almayan, yanlış bilgi içeren yönlendirme sorularıdır. Bu gruptaki sorulara alınacak olan cevaplar çocuk tanıklığının isabetliliği ve güvenilirliği hususundaki araştırma sorularına da cevap bulmamıza yardımcı olmuştur.

Bu bölüm, üçüncü grup hariç diğer üç grupta film izleme etkinliğinin hemen ardından ilk görüşmede gerçekleştirilmiştir.

Bölüm 3- Tekrar Hatırlama/İkinci Görüşme: Yapılan ilk görüşmelerden bir hafta sonra her bir çocukla ikinci görüşme yapılmış; ancak ikinci görüşmelerde film tekrar izlenmemiştir. Çocuklara, araştırmacıdan kaynaklanan bir hata sebebiyle soruların cevaplarına tekrar ihtiyaç duyulduğu anlatılmış ve bu nedenle her bir çocuğa serbest anlatım sorusu ve açık uçlu sorular tekrar sorulmuştur.

İlk görüşmedekine benzer şekilde açık uçlu sorular sorulmadan önce çocuklara izlenmiş olan filme ilişkin neler hatırladıklarına dair serbest anlatım sorusu (Ek-1) sorularak hatırladıklarını anlatmaları (free recall) istenmiştir. Açık uçlu soruları ise, ilk görüşme kriterlerine bağlı kalarak yanıtlamaları istenmiştir.

Böylece, özellikle, araştırmanın asıl amacının sınındığı ikinci grupta yer alan çocukların olaya ilişkin bilmedikleri ya da hatırlamadıkları detaylara yönelik vermek zorunda kaldıkları cevapların ne kadarının olay hafızasında yer ettiği; olaya ilişkin gerçekliğin ne yönde değişiklik gösterdiği saptanabilmiştir.

Görüşmeler Mart 2015 tarihinde tamamlanmıştır ve çalışmaya katılan çocuklarda ilk bireysel görüşmelerden sonra kayıplar yaşanmadığı; ilk görüşmelerin tamamlandığı çocukların hepsiyle ikinci görüşmelerin de yapılabildiği gözlenmiştir.

İki görüşme arasında geçen süre neticesinde ifadelerde meydana gelen değişimlerin karşılaştırılmasıyla çocuk görgü tanıklarının ifadelerinin zamana bağlı değişimi de araştırma kapsamında ele alınabilmektedir.

3.3.2. Çalışma Grupları

Araştırmada yer alan dört çalışma grubuna ilişkin düzenlemeler şu şekildedir:

Birinci Grup: Birinci grupta yer alan çocuklarla yukarıda belirtilen araştırma prosedürü sırasıyla uygulanmış; ilk görüşmelerden bir hafta sonra ikinci bireysel görüşmeler yapılmıştır.

Bu grup kapsamında yapılan birinci ve ikinci görüşmelerde çocuklara, açık uçlu sorulara “bilmiyorum, hatırlamıyorum” cevaplarını verebilme hakkı tanınmış; ilk bireysel görüşmeler başlamadan hemen önce bu bilgi çocuklara verilmiştir.

İkinci Grup: Bu grup araştırmanın esas amacının incelendiği grup olarak belirlenmiştir ve araştırma prosedürünü oluşturan üç bölüm de ikinci grup için sırasıyla uygulanmıştır. Ancak, bu grup kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde diğer gruplardan farklı olarak çocuklara, sorulan bütün sorulara cevap vermeleri gerektiği belirtilmiştir. Sorulara “bilmiyorum ya da hatırlamıyorum” yönünde cevap veren çocuklara ise, hatırlamaya çalışmaları ve/veya hatırladıkları detaylar doğrultusunda sorunun cevabı için en uygun tahmini yapmaları yönünde ısrar (forced confabulation) edilmiştir.

Çocuklarla görüşmecisi arasında geçen görüşmeler ise aşağıda belirtilen çerçevede yürütülmüştür:

Görüşmecisi: Bir araba geldi. Arabadaki adamın kıyafetleri ne renkti?

Çocuk: Araba vardı. Adam var mıydı? Adam vardı galiba?

Görüşmecisi: Nasıl kıyafetler giyiyordu?

Çocuk: Ne giydiğini tam olarak hatırlamıyorum.

Görüşmecisi: Bir cevap vermen gerekiyor. Ne giymiş olabilir, hatırla.

Çocuk: Emin değilim ama galiba beyaz bir kazağı ve yeşil bir pantolonu vardı. Kovboy şapkası da takıyordu.

Görüşmecisi: Humm, adamın beyaz bir kazağı, yeşil pantolonu ve kovboy şapkası vardı.

Çocuk: Evet, arabadaki adam bunları giyiyordu.

İlk görüşmeden sonra çocuklarla yapılan ikinci bireysel görüşmelerde de ilk görüşme için belirtilen kriterler geçerli olmuş ve çocukların sorulan bütün sorulara cevap vermesi istenmiştir.

Üçüncü Grup: Bu grupta da ilk hafta çocuklarla film izleme etkinliği gerçekleştirilmiş, ancak diğer gruplardan farklı olarak herhangi bir soru sorulmadan ya da film hakkında yorum yapılmadan ilk görüşmeler sonlandırılmıştır.

İlk görüşmeden bir hafta sonra gerçekleştirilen ikinci görüşmelerde, araştırmacıdan kaynaklanan bir hata sebebiyle yardımlarına ihtiyaç duyulduğu ve ilk görüşmede izlenen film referans gösterilerek kendilerine sorulan sorulara filminden hatırladıkları doğrultusunda cevap vermeleri istenmiştir. Bu grupla yapılan görüşmelerde çocuklara bütün sorulara cevap vermeleri hususunda herhangi bir zorlama uygulanmamıştır; buna karşın çocuklara sorulan sorulara “bilmiyorum, hatırlamıyorum” ve benzeri cevaplar verebilecekleri de ayrıca belirtilmemiştir.

Üçüncü gruptan elde edilen veriler doğrultusunda, görsel uyarana maruz kalmanın (filmi izlemek, tanıklık etmek) hemen arkasından herhangi bir pekiştireç (olay sonrası bilgilendirme, görsel uyarana ilişkin sorgulama, soru sorma vb.) almayan bu gruptaki çocukların zaman içerisinde uyarana ilişkin ne kadar ayrıntıyı hatırlayabildiklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Dördüncü Grup: Bu gruptaki çocuklarla yapılan görüşmelerde yardımcı araştırmacı desteği alınmıştır. Bireysel görüşmeler öncesinde yardımcı araştırmacı çocuklarla tanıştırılmış; araştırmacıya yardımcı olması için orada bulunacağı çocuklara açıklanmıştır.

Görüşmeler için araştırma deseninde belirtilen süreç izlenmiştir. Ancak diğer gruplardan farklı olarak, film bitiminden sonra araştırmacı hemen döneceğini ve geri dönünceye kadar yalnız kalmaması için de yardımcı araştırmacının onun yanında olacağını çocuğa ifade ederek odadan ayrılmıştır. Yardımcı araştırmacıyla çocuğun birlikte kalma süresi, daha önceden yapılandırılmış olan ve yanlış bilgiler içeren hikaye yorumlarını (Ek-4) çocukla paylaşabilecek şekilde planlanmıştır. Araştırma kapsamı dışında yapılan birkaç deneme sonrası, yardımcı araştırmacıyla çocuk arasında iletişimin sağlanması da göz önünde bulundurularak, 2 dakika olarak belirlenmiştir. Sürenin bitimiyle araştırmacı odaya geri dönmüş ve yardımcı araştırmacı odadan ayrılmıştır. Bundan sonraki etap diğer gruplarla

benzer şekilde yürütülmüş; birinci ve ikinci görüşmede sorular araştırmacı tarafından sorulmuştur. Çocuklardan bütün sorulara cevap vermesi beklenmiş; hatırlamadıklarını belirttikleri sorular karşısında da cevap vermeleri hususunda ısrar edilmemiştir.

Dördüncü grupta gerçekleştirilen çalışma sonucunda ise, bir otorite figürü tarafından yapılan yanlış bilgilendirmenin çocuğun olay hafızasında nasıl bir etkisi olacağının belirlenmesi amaçlanmıştır.

3.4. SORULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmada serbest anlatım sorusu ve açık uçlu sorular olmak üzere iki soru türü kullanılmıştır. Değerlendirme kriterleri de her soru türü için farklı şekilde ele alınmıştır. Her iki soru türü için geçerli olan puanlama kriterleri belirlenmeden önce filmin hikaye akışı yazılı transkript olarak (Ek-3) ayrıntılı bir şekilde hazırlanmıştır. Filmde geçen konuşmalar ve yorum gerektirmeyen sorular için bu yazılı transkriptten yararlanılmış ve cevapların puanlanması iki ayrı kişi tarafından yapılmıştır. Böylece puanlamalarda tutarlığın sağlanması amaçlanmıştır.

3.4.1. Serbest Anlatım Sorusunun Değerlendirilmesi

Serbest anlatım sorusunun puanlaması için belirlenen kriterlerin hem birinci hem de ikinci görüşmede alınan cevaplar için aynıdır. Bu doğrultuda, çocukların ilk ve ikinci görüşmede serbest anlatım sorusuna verdikleri doğru ve yanlış cevapların miktarını karşılaştırma imkanı bulunmuştur.

Serbest anlatım sorusuna verilen cevaplar olay, karakter, giyim, zaman ve olay yeri kategorileri kapsamında bilgi sayılarına göre puanlanmıştır. Her doğru bilgi için 1 puan verilmiştir. Puanlamada her bir karakteri tanımlayan doğru kelime; olay yerini tanımlayan her doğru ifade puan almıştır. Ancak, benzer anlama gelen kelimeler cümle içinde birden fazla kullanıldıysa bu kelimelere sadece 1'er puan verilmiştir. Örneğin; “üzüldü, mutsuz oldu” şeklinde verilen bir cevap için sadece 1 puan verilmiştir. Benzer şekilde, tek bir olay ya da durumu anlatan ifadeler veya sözcük grupları 1 puan olarak değerlendirilmiştir. Filmdeki karakterler için sadece bir kez puanlama yapılmıştır. Serbest anlatım sorusuna verilen cevap kapsamında karakterlerin farklı cümleler içinde ifade ediliyor olması artı puan kazandırmamıştır. Zaman kavramının ifade edildiği her doğru cevap 1 puan almıştır ve zaman kavramlarının puanlanmasında kronolojik sırayla belirtilmiş olması dikkate alınmıştır.

Aksi taktirde, kronolojik sıralamadaki hata için yanlış cevap bölümüne 1 puan eklenmiştir. Ayrıca, karakter, olay, olay yeri ve giyim kategorilerinde verilen her yanlış ve uydurma cevap için yanlış cevap bölümüne 1'er puan eklenmiştir. Bu doğrultuda, puanlar doğru ve yanlış cevap olmak üzere iki ana grupta toplanmıştır.

Bununla birlikte, görüşmelerin gerçekleştirildiği çocukların hepsinin, filmdeki karakterlerden biri olan “tavşalop” karakteri için “tavşan” kelimesi kullandığı dikkat çekmiştir. Bu durum, çalışmada yer alan çocuklar tarafından gösterilen genel bir tutum olduğu için verilen cevaplarda tavşalop yerine tavşan kelimesinin kullanılması doğru kabul edilmiştir.

Sayısal puanların karşılaştırılmasının beraberinde ikinci ve dördüncü çalışma gruplarında yer alan çocukların verdikleri cevaplar niteliksel olarak da karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada ikinci gruptaki cevaplar için hafızadaki bilgi boşluklarının doldurulması yönünde zorlanan çocukların birinci görüşmede verdikleri uydurma cevapların ne kadarını ikinci görüşmede olaya ait bir unsur gibi ifade ettikleri saptanmaya çalışılmıştır. Dördüncü görüşmede yer alan ve yardımcı araştırmacı tarafından (yetişkin biri tarafından) manipüle edilen çocukların vermiş olduğu cevapların ise, birinci ve ikinci görüşme için ne kadar oranda yanlış hikayeyle benzerlik gösterdiğine bakılmıştır.

Çocukların serbest anlatım sorusu için vermiş olduğu cevaplar yardımcı araştırmacıyla birlikte iki kişi tarafından değerlendirilmiş ve puanlamalar arasında tutarlılık olduğu gözlenmiştir.

3.4.2. Açık Uçlu Görüşme Sorularının Değerlendirilmesi

Açık uçlu soruların cevap anahtarı oluşturulurken de filmin yazılı transkriptinden (Ek-3) faydalanılmıştır. Sürecin başında cevapların değerlendirilmesinde doğru cevap, yanlış cevap ve bilmiyorum cevabı olmak üzere 3'lü bir puanlama ölçeği düşünülmüş olsa da görüşmeler neticesinde çocukların alınan cevaplarda birden fazla önerme ve/veya betimleme (doğru veya yanlış) olduğu dikkat çekmiştir.

Araştırmamız kapsamında sorguladığımız hususlardan bağlamında tek önermeli ve/veya betimlemeli doğru ve yanlış olarak verilen cevapların birden fazla ayrıntıya yer verilen cevaplarla aynı puanlamada yer almaması gerektiğine; farklı değerlendirmelerde bulunulmasının daha anlamlı sonuçlar vereceğine inanılmıştır. Bu sebeple, açık uçlu soruların

değerlendirilmesi hususunda sorunun amacına göre birden fazla önerme (Tavşalop kuzuya, rengin ne olursa olsun ne önemi var, sağlığın yerindeyse zıpla yeter, üzülme, demiş.) veya birden fazla betimleme (Tavşalop siyah renkli, beyaz çizgili bir şapka giymişti.) içeren doğru ve yanlış cevaplar için “detaylandırılmış cevap” bölümü oluşturulmuştur. Bu bağlamda, açık uçlu soruların değerlendirilmesinde doğru ve yanlış cevap, detaylandırılmış doğru ve yanlış cevap, ikiden fazla detaya sahip doğru ve yanlış cevap ve bilmiyorum cevabı olmak üzere 7’li derecelendirme yapılmıştır.

Filmde yer alan detayları içeren, cevaplandırılabilir 12 açık uçlu soru için “ikiden fazla detay içeren yanlış cevap”, “detaylandırılmış yanlış cevap”, “yanlış cevap” “bilmiyorum, hatırlamıyorum”, “doğru cevap”, “detaylandırılmış doğru cevap” ve “ikiden fazla detay içeren doğru cevap” şeklinde puanlama ölçeği hazırlanmıştır. Filmde yer almayan detayların ele alındığı 6 adet tuzak soruda ise, “ikiden fazla detay içeren yanlış cevap”, “detaylandırılmış yanlış cevap”, “yanlış cevap” “bilmiyorum, hatırlamıyorum”, “doğru cevap” olmak üzere değerlendirme yapılmıştır.

Ancak, bazı soruların tek doğru cevabı olduğu için (kaç tane yılan vardı, kaç tane baykuş vardı gibi) bu sorularda herhangi bir detaylandırma aranmamıştır.

Soru Numaraları	
Tek cevaplı sorular	1, 4, 5, 6, 11, 12, 15
Detaylı cevap beklenebilecek sorular	2, 3, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 16, 17, 18

Örneğin, “Tavşalobun giydiği şapkayı tarif eder misin?” sorusuna “tavşalobun şapkası yoktu” cevabı doğru cevap; “tavşalop siyah bir şapka giymişti” cevabı yanlış cevap; ancak “tavşalop siyah renkli ve beyaz çizgili bir şapka giymişti” cevabı detaylandırılmış yanlış cevap olarak ele alınmış ve cevaplar bu yönde değerlendirilmiştir.

Bu soru grubunun analiz sürecinde detaylandırma kriterlerini de göz önünde bulundurarak puanlamalar yapılmıştır. Doğru ve yanlış cevaplarda toplam puanlara ulaşmada doğru ve yanlış cevap kategorisinde yer alan cevaplar 1 ile; iki detaylı doğru ve yanlış cevap kategorisinde yer alan cevaplar 2 ile ve ikiden daha fazla detaylı doğru ve yanlış cevap kategorisinde yer alan cevaplar 3 ile çarpılmıştır. Böylelikle, gruplar içi ve gruplar arası karşılaştırmalarda olay gerçekliğinden sapma derecesine ulaşılması hedeflenmiştir.

Özellikle tuzak sorularda alınan detaylandırılmış cevaplar araştırmamız için değer arz etmektedir. İkinci grupta yer alan ve olay hafızasındaki bilgi boşluklarını doldurma yönünde zorlanmaya maruz kalan çocukların vermiş olduğu detaylandırılmış cevaplar ve ikinci görüşmede bu cevapları vermede ne kadar tutarlı oldukları, maruz kalınan etkinin hafıza üzerindeki etkisinin şiddeti hakkında bize bilgi vermiştir.

Son olarak, olay hafızasındaki bilgi boşluklarının doldurulması yönünde baskı uygulanan ikinci gruba ait cevapların değerlendirilmesinde “bilmiyorum, hatırlamıyorum” cevapları yer almadığı için her iki soru türüne ilişkin istatistiksel değerlendirmelerde bu kategori dikkate alınmamıştır.

3.5. ANALİZ

İstatistiksel analiz için SPSS 17.0 programı kullanılmıştır.

Elde edilen veriler normal bir dağılım göstermediğinden hipotezler Mann Whitney U testi, Wilcoxon Testi ve Marginal Homogeneity Test kullanılarak test edilmiştir. Gruplar arası karşılaştırma için de Ki Kare analizi kullanılmıştır. Yüzde hesaplamaları için de Microsoft Office Excel 2010 programı kullanılmıştır.

Bu çalışmada anlamlılık düzeyi olarak .05 kabul edilmiştir.

4. BULGULAR ve YORUM

4.1. SERBEST ANLATIM SORUSUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1.1. Serbest Anlatım Sorusunun Grup İçi Karşılaştırmaları

İki görüşmenin de tamamlandığı birinci, ikinci ve dördüncü gruptaki çocukların serbest anlatım sorusuna verdikleri cevaplardan yola çıkarak birinci ve ikinci görüşmelerden elde edilen doğru ve yanlış öge puanlamaları nonparametrik testlerden Wilcoxon Testi ile karşılaştırılmış ve karşılaştırma sonuçları Tablo 1, Tablo 2 ve Tablo 3'te belirtilmiştir.

Tablo 1. Serbest anlatım sorusunun birinci gruba ait ilk ve son görüşme oranlarının karşılaştırması

Grup No			AO	N	Ss	Z	P ¹
1.Grup	İlk Görüşme Karşılaştırması	Doğru Cevap Puanı_1	7,2000	20	2,56700	-3,535	,000**
		Doğru Cevap Puanı_2	6,1500	20	2,25424		
	Son Görüşme Karşılaştırması	Yanlış Cevap Puanı_1	1,4000	20	,99472	-1,732	,083
		Yanlış Cevap Puanı_2	1,7000	20	,73270		

1: Wilcoxon Sign test p değeri ** $p < 0,01$ * $p < 0,05$ AO: aritmetik ortalama Ss: standart sapma

Elde edilen bulgular neticesinde birinci gruba ait ilk karşılaştırma için p değeri $p < 0,01$ olduğundan birinci ve ikinci görüşmenin doğru cevap sayıları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Birinci görüşmedeki doğru sayısı ortalaması (7,2), ikinci görüşmedeki doğru sayısı ortalamasından (6,1) büyüktür.

Birinci gruba ait ikinci karşılaştırma için birinci görüşmenin yanlış cevap ortalamasının (1,4) ikinci görüşmenin yanlış cevap ortalamasından (1,7) küçük olduğu görülmüş olup iki ortalama arasında ($p = 0,083$) anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Tablo 2. Serbest anlatım sorusunun ikinci gruba ait ilk ve son görüşme oranlarının karşılaştırması

Grup No			AO	N	Ss	Z	P ¹
2. Grup	İlk Görüşme Karşılaştırması	Doğru Cevap Puanı_1	7,1000	20	2,59351	-3,544	,000**
		Doğru Cevap Puanı_2	5,1500	20	1,53125		
	Son Görüşme Karşılaştırması	Yanlış Cevap Puanı_1	1,1000	20	,85224	-,775	,439
		Yanlış Cevap Puanı_2	1,2500	20	,63867		

1:Wilcoxon Sign test p değeri ** $p < 0,01$ * $p < 0,05$ AO:aritmetik ortalama Ss:standart sapma

İkinci gruba ait karşılaştırmaları ele aldığımızda, ilk karşılaştırma için p değerinin $p < 0,01$ olduğundan birinci ve ikinci görüşmenin doğru cevap sayıları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır. Birinci görüşmedeki doğru sayısı ortalaması (7,1), ikinci görüşmedeki doğru sayısı ortalamasından (5,15) büyük bulunmuştur.

İkinci karşılaştırmada ise, p değeri $p > 0,05$ olduğundan birinci ve ikinci görüşmenin yanlış cevap sayıları arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Her iki görüşmenin yanlış sayı ortalamaları birbirine yakındır.

Üçüncü grupta sadece bir görüşme yapıldığı için bu gruba ait görüşmeler arası karşılaştırma yapılmamıştır.

Tablo 3. Serbest anlatım sorusunun dördüncü gruba ait ilk ve son görüşme oranlarının karşılaştırması

Grup No			AO	N	Ss	Z	P ¹
4. Grup	İlk Görüşme Karşılaştırması	Doğru Cevap Puanı_1	6,2500	20	2,51050	-3,367	,000**
		Doğru Cevap Puanı_2	4,3500	20	1,22582		
	Son Görüşme Karşılaştırması	Yanlış Cevap Puanı_1	2,0000	20	,91766	-2,000	,046*
		Yanlış Cevap Puanı_2	2,5500	20	1,14593		

1: Wilcoxon Sign test p değeri ** $p < 0,01$ * $p < 0,05$ AO: aritmetik ortalama Ss: standart sapma

Dördüncü gruba ait birinci karşılaştırma için p değeri $p < 0,01$ olduğundan birinci ve ikinci görüşmenin doğru cevap sayıları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Birinci görüşmedeki doğru sayısı ortalamasının (6,25) ikinci görüşmedeki doğru sayısı ortalamasından (4,35) büyük olduğu görülmüştür.

İkinci karşılaştırma için p değeri $p < 0,01$ olduğundan diğer gruplara ait karşılaştırmalardan farklı olarak birinci ve ikinci görüşmenin yanlış cevap sayıları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Doğru sayı ortalamaları arasındaki karşılaştırmadan farklı olarak, ikinci görüşmedeki yanlış sayısı ortalamasının (2,55), birinci görüşmedeki yanlış sayısı ortalamasından (2,0) büyük olduğu gözlenmiştir.

4.1.2. Serbest Anlatım Sorusunun Gruplar Arası Karşılaştırmaları

Serbest anlatım sorusuna ait cevapların gruplar arası dağılım farklılıklarını belirlemek amacıyla karşılaştırma analizleri yapılmıştır. Ancak, bütün grupların karşılaştırmaları kontrol amaçlı görüşmelerin yürütüldüğü birinci gruba ait sonuçlarla yapılmıştır.

Birinci ve ikinci gruplarda yer alan çocuklardan elde edilen serbest anlatım sorusuna ait doğru ve yanlış cevap puanlarının gruplar arası karşılaştırması Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Birinci ve ikinci grubun serbest anlatım sorusuna ait ilk ve son görüşme puanlarının karşılaştırması

		Grup No	N	AO	Ss	MW-U	P ¹
1.görüşme	Doğru Cevap Puanı	1	20	7,2000	2,56700	194,5	,883
		2	20	7,1000	2,59351		
	Yanlış Cevap Puanı	1	20	1,4000	,99472	166,0	,369
		2	20	1,1000	,85224		
2.görüşme	Doğru Cevap Puanı	1	20	6,1500	2,25424	162,0	,314
		2	20	5,1500	1,53125		
	Yanlış Cevap Puanı	1	20	1,7000	,73270	140,5	,108
		2	20	1,2500	,63867		

1:Mann Whitney U testi p değeri $p < 0,05$

İlk görüşmeler için, Birinci ve ikinci grupta yer alan çocukların serbest anlatım sorusuna verdikleri cevaplar Mann Whitney U testi ile değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda çocukların vermiş olduğu doğru ve yanlış yanıtlar için $p > 0,05$ olarak bulunmuştur.

Birinci gruba ait doğru cevap sayıları ortalaması 7,2 iken ikinci gruba ait doğru cevap sayıları ortalaması 7,1 olarak saptanmıştır. Yanlış cevap sayılarının ortalamasına bakıldığında ise, birinci grup için 1,4; ikinci grup 1,1 olarak bulunmuştur. Bu bağlamda her iki grup doğru ve yanlış cevap ortalamaları arasında farklılık bulunamamıştır.

İkinci görüşme için birinci ve ikinci grup sonuçlarını karşılaştırdığımızda da $p > 0,05$ bulunduğundan her iki grubun serbest anlatımdaki doğru sayıları ortalamaları (6,15 ve 5,15) ve yanlış sayıları ortalamaları (1,7 ve 1,25) arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Olaydan (film izleme etkinliğinden) hemen sonra görüşme yapılmayan üçüncü gruptaki çocukların serbest anlatım sorusuna vermiş oldukları cevapların dağılımları sadece ikinci görüşmeler üzerinden karşılaştırabilmiştir. Bu nedenle, sadece ikinci görüşmenin yapıldığı üçüncü grubun cevapları birinci gruptaki çocuklardan alınan ikinci görüşme cevaplarıyla karşılaştırılmıştır. Söz konusu karşılaştırma sonuçları Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Birinci ve üçüncü grubun serbest anlatım sorusuna ait ikinci görüşme puanlarının karşılaştırması

	Grup No	N	Mean	Std. Deviation	MW- U	P ¹
Doğru Cevap Puanı	1	20	6,15	2,25	200	,908
	3	20	5,50	2,30		
Yanlış Cevap Puanı	1	20	1,70	,73	,178	,565
	3	20	2,00	,85		

1: Mann Whitney U testi p değeri $p < 0,05$

Birinci ve üçüncü grup serbest anlatım sorusuna ait puanların karşılaştırmasında birinci gruba ait doğru cevap ortalaması 6,15; üçüncü gruba ait doğru cevap ortalaması 5,5 olarak saptanmış olup iki oran arasında anlamlı farklılık ($p=0,908$) bulunamamıştır.

Yanlış cevap puan karşılaştırmalarına bakıldığında ise, birinci gruba ait yanlış cevap ortalamasının 1,7; üçüncü gruba ait yanlış cevap ortalamasının 2 olduğu görülmüştür. İki oran arasında anlamlı farklılık ($p=0,565$) bulunamamıştır.

Birinci ve dördüncü gruplarda yer alan çocuklardan elde edilen serbest anlatım sorusuna ait doğru ve yanlış cevap puanlarının gruplar arası karşılaştırması Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Birinci ve dördüncü grubun serbest anlatım sorusuna ait ilk ve son görüşme puanlarının karşılaştırması

		Grup No	N	AO	Ss	MW-U	P ¹
1.görüşme	Doğru Cevap Puanı	1	20	7,2000	2,56700	155,00	,231
		4	20	6,2500	2,51050		
	Yanlış Cevap Puanı	1	20	1,4000	,99472	134,00	,076
		4	20	2,0000	,91766		
2.görüşme	Doğru Cevap Puanı	1	20	6,1500	2,25424	104,00	,009**
		4	20	4,3500	1,22582		
	Yanlış Cevap Puanı	1	20	1,7000	,73270	107,50	,011*
		4	20	2,5500	1,14593		

1:Man Whitney U testi p değeri

Birinci ve dördüncü grupta yer alan çocukların serbest anlatım sorusuna verdikleri cevaplar Mann Whitney U testi ile değerlendirilmiştir.

Birinci ve dördüncü gruplara ait dağılımları karşılaştırdığımızda, ilk görüşme için yanlış cevap ortalamaları ($p=0,231$) ve doğru cevap ortalamaları ($p=0,076$) arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır.

İkinci görüşme için birinci ve dördüncü grup sonuçlarını karşılaştırdığımızda ise, ortalamalar arasında anlamlı farklılık mevcuttur. İkinci görüşmelerde, dördüncü grupta doğru cevap ortalamasının düşük, yanlış cevap ortalamasının yüksek olduğu görülmüştür.

4.2. AÇIK UÇLU SORULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.2.1. Gerçek Bilgi İçeren Açık Uçlu Soruların Grup İçi Karşılaştırmaları

Filme ilişkin gerçek bilgi içeren açık uçlu soruların sonuçları her bir grup için birinci ve ikinci görüşmeler çerçevesinde karşılaştırılmıştır. Ayrıca, doğru, yanlış ve bilmiyorum kategorileri baz alınarak cevaplara ait toplam puanlar elde edilmiş ve söz konusu toplam puanlara ilişkin karşılaştırmalarda tablolarda belirtilmiştir.

Birinci gruba ait grup içi karşılaştırma sonuçları Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7. Birinci grup için birinci ve ikinci görüşmeye ait gerçek bilgi içeren açık uçlu soruların sonuçlarının detaylı karşılaştırması

Sorular	Yanıtlar	1.görüşme		2.görüşme		Test P ¹
		n	%	n	%	
[1.Filmin başlangıcında kaç tane balık yüzüyordu?]	yanlış cevap	4	20,0%	7	35,0%	,083
	bilmiyorum	3	15,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	13	65,0%	13	65,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[2.Filmdeki hayvanlar nerede yaşıyor?]	yanlış cevap	5	25,0%	7	35,0%	,157
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	15	75,0%	13	65,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[4.Kuzunun kaç dişi ağzından dışarıya doğru çıkmış görünüyor?]	yanlış cevap	4	20,0%	6	30,0%	,157
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	16	80,0%	14	70,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[5.Filmde kaç tane yılan var?]	yanlış cevap	4	20,0%	5	25,0%	,317
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	16	80,0%	15	75,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[6.Kuzu ne yapmaktan hoşlanırmış?]	yanlış cevap	3	15,0%	5	25,0%	,157
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	17	85,0%	15	75,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[8.Kuzunun üzülmesine sebep olan olay nedir?]	yanlış cevap	3	15,0%	3	15,0%	,89
	bilmiyorum,	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	17	85,0%	17	85,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[10.Kuzunun kendini mutsuz hissettiği zamanlarda diğer hayvanlar ona nasıl davranmıştır?]	yanlış cevap	2	10,0%	3	15,0%	,317
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	18	90,0%	17	85,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[11.Kuzunun teni ne rengi?]	yanlış cevap	9	45,0%	11	55,0%	,180
	bilmiyorum	2	10,0%	1	5,0%	
	doğru cevap	9	45,0%	8	40,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	

[12.Kuzunun gözleri ne renkti?]	yanlış cevap	7	35,0%	9	45,0%	,157
	bilmiyorum	4	20,0%	2	10,0%	
	doğru cevap	9	45,0%	9	45,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[13.Kuzuyu mutlu etmek için tavşalop koyuna ne demişti?]	yanlış cevap	3	15,0%	5	25,0%	,096
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	13	65,0%	12	60,0%	
	2 detaylı doğru cevap	4	20,0%	3	15,0%	
[15.Filmde kaç tane baykuş vardı?]	yanlış cevap	5	25,0%	7	35,0%	,165
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	15	75,0%	13	65,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[17.Kuzunun yünlerini ne sıklıkla kesecekler?]	yanlış cevap	8	40,0%	9	45,0%	,102
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	9	45,0%	10	50,0%	
	2 detaylı doğru cevap	3	15,0%	1	5,0%	
Toplam Puanlar	<i>Yanlış cevap puanı</i>	57	42,5%	77	57,5%	,033* ($\chi^2=6,805$)
	<i>“Bilmiyorum” cevap puanı</i>	9	75%	3	25%	
	<i>Doğru cevap puanı</i>	181	52,5%	164	47,5%	

1:Marginal homogeneity test p değeri $p>0,05$

Her üç puan kategorisini ele aldığımızda ise, birinci ve ikinci görüşmeler arasında meydana gelen değişimler arasında anlamlı farklılık ($p=0,033$; $\chi^2=6,805$) olduğu görülmüştür.

Tablo 7’de belirtildiği üzere birinci gruptaki çocukların ilk görüşmede vermiş oldukları “bilmiyorum” cevap sayısının ikinci görüşmelerde azaldığı; yanlış cevap sayılarının da ikinci görüşmelerde birinci görüşmelere göre daha fazla olduğu saptanmıştır.

Yapılan bireysel görüşmelerde sorulan bütün sorulara cevap vermek zorunda olduğu kendilerine belirtilen ve “bilmiyorum, hatırlamıyorum” cevabı verme hakkı tanınmayan ikinci gruba ait grup içi karşılaştırma sonuçları Tablo 8’de belirtilmektedir.

Bu grupta yer alan çocuklara “bilmiyorum” cevabı verme hakkı tanınmadığı için toplam puan bölümünde sadece doğru ve yanlış cevap puanları belirtilmiştir.

Tablo 8. İkinci grup için birinci ve ikinci görüşmeye ait gerçek bilgi içeren açık uçlu soruların sonuçlarının detaylı karşılaştırması

Sorular	Yanıtlar	1.görüşme		2.görüşme		Test P ¹
		n	%	n	%	
[1.Filmin başlangıcında kaç tane balık yüzüyordu?]	yanlış cevap	10	50,0%	13	65,0%	,083
	doğru cevap	10	50,0%	7	35,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[2.Filmdeki hayvanlar nerede yaşıyor?]	yanlış cevap	3	15,0%	3	15,0%	,317
	doğru cevap	16	80,0%	17	85,0%	
	2 detaylı doğru cevap	1	5,0%	0	0,0%	
[4.Kuzunun kaç dişi ağzından dışarıya doğru çıkmış görünüyor?]	yanlış cevap	3	15,0%	4	20,0%	,564
	doğru cevap	17	85,0%	16	80,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[5.Filmde kaç tane yılan var?]	yanlış cevap	2	10,0%	5	25,0%	,083
	doğru cevap	18	90,0%	15	75,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[6.Kuzu ne yapmaktan hoşlanırmış?]	yanlış cevap	4	20,0%	6	30,0%	,157
	doğru cevap	16	80,0%	14	70,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[8.Kuzunun üzülmesine sebep olan olay nedir?]	yanlış cevap	2	10,0%	2	10,0%	,789
	doğru cevap	18	90,0%	18	90,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[10.Kuzununkendini mutsuz hissettiği zamanlarda diğer hayvanlar ona nasıl davranmıştır?]	yanlış cevap	1	5,0%	3	15,0%	,166
	doğru cevap	16	80,0%	15	75,0%	
	2 detaylı doğru cevap	3	15,0%	2	10,0%	
[11.Kuzunun teni ne renkti?]	yanlış cevap	5	25,0%	8	40,0%	,059
	doğru cevap	15	75,0%	12	60,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[12.Kuzunun gözleri ne renkti?]	yanlış cevap	13	65,0%	16	80,0%	,317
	doğru cevap	6	30,0%	4	20,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[13.Kuzuyu mutlu etmek için tavşalop koyuna ne demişti?]	yanlış cevap	0	0,0%	1	5,0%	,059
	doğru cevap	16	80,0%	18	90,0%	
	2 detaylı doğru cevap	4	20,0%	1	5,0%	
[15.Filmde kaç tane baykuş vardı?]	yanlış cevap	4	20,0%	5	25,0%	,564
	doğru cevap	16	80,0%	15	75,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	

[17.Kuzunun yünlerini ne sıklıkla kesecekler?]	yanlış cevap	7	35,0%	13	65,0%	,035*
	doğru cevap	13	65,0%	6	30,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0,0%	1	5,0%	
Toplam Puanlar	Yanlış cevap puanı	54	40,6%	79	59,4%	,006** ($x^2=6,871$)
	Doğru cevap puanı	193	53,9%	165	46,1%	

1:Marginal homogeneity test p değeri $p>0,05$

Her iki cevap kategorisinde meydana gelen değişimlerin anlamlılık düzeyine baktığımızda ise, $p=0,006$ ($p>0,05$) anlamlı farklılık bulunduğu görülmüştür.

İkinci grupta yer alan çocukların gerçek bilgi içeren açık uçlu sorulara vermiş oldukları cevaplara ait puan dağılımlarına baktığımızda, birinci görüşmede verilen doğru cevap sayılarının ikinci görüşmede azaldığı görülmüştür. Ayrıca, ikinci görüşmede verilen yanlış cevap sayısının da birinci görüşmeye oranla artış gösterdiği saptanmıştır.

Üçüncü gruba yapılan çalışmalarda sadece ikinci görüşme gerçekleştirildiği için Tablo 9’da bu görüşmelere ait sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 9. Üçüncü grubun ikinci görüşmelerine ait gerçek bilgi içeren açık uçlu soruların detaylı sonuçları

		n	%
[1.Filmin başlangıcında kaç tane balık yüzüyordu?]	yanlış cevap	16	80,0%
	doğru cevap	4	20,0%
[2.Filmdeki hayvanlar nerede yaşıyor?]	yanlış cevap	2	10,0%
	doğru cevap	18	90,0%
[4.Kuzunun kaç dişi ağzından dışarıya doğru çıkmış görünüyor?]	yanlış cevap	5	25,0%
	doğru cevap	15	75,0%
[5.Filmde kaç tane yılan var?]	yanlış cevap	9	45,0%
	doğru cevap	11	55,0%
[6.Kuzu ne yapmaktan hoşlanırmış?]	yanlış cevap	9	45,0%
	doğru cevap	11	55,0%
[8.Kuzunun üzülmesine sebep olan olay nedir?]	yanlış cevap	3	15,0%
	doğru cevap	17	85,0%
[10.Kuzunun kendini mutsuz hissettiği zamanlarda diğer hayvanlar ona nasıl davranmıştır?]	yanlış cevap	3	15,0%
	doğru cevap	17	85,0%
[11.Kuzunun teni ne renkti?]	yanlış cevap	13	65,0%
	doğru cevap	7	35,0%
[12.Kuzunun gözleri ne renkti?]	yanlış cevap	9	45,0%
	doğru cevap	11	55,0%
[13.Kuzuyu mutlu etmek için tavşalop koyuna ne demişti?]	yanlış cevap	4	20,0%
	doğru cevap	16	80,0%
[15.Filmde kaç tane baykuş vardı?]	yanlış cevap	7	35,0%
	doğru cevap	13	65,0%
[17.Koyunun yünlerini ne sıklıkla kesecekler?]	2 detaylı yanlış cevap	10	50,0%
	yanlış cevap	7	35,0%
	doğru cevap	3	15,0%
Toplam Puanlar	Yanlış cevap sayısı	345	-
	Doğru cevap sayısı	143	

Üçüncü gruba ait sonuçlara baktığımızda, iki dikkat çekici sonuçla karşılaşmışır. Öncelikli olarak, bu gruptaki çocukların “bilmiyorum, hatırlamıyorum” cevabı verme hakları varken sorulan sorular karşısında çocukların bu tür cevapları vermediği görülmüştür.

Elde edilen diğer sonuç ise, üçüncü gruba ait yanlış cevap sayılarının diğer grupların ikinci görüşmelerine ait yanlış cevap sayılarından fazla olmasıdır. Bütün grupların ikinci görüşme sonuçları karşılaştırıldığında ($p=0,0001$; $\chi^2=155,6861$) gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Tablo 10. Dördüncü grup için birinci ve ikinci görüşmeye ait gerçek bilgi içeren açık uçlu soruların sonuçlarının detaylı karşılaştırması

Sorular	Yanıtlar	1.görüşme		2.görüşme		Test p ¹
		n	%	n	%	
[1.Filmin başlangıcında kaç tane balık yüzüyordu?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,157
	yanlış cevap	12	60,0%	14	70,0%	
	doğru cevap	8	40,0%	6	30,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
	2'den fazla detaylı doğru	0	0%	0	0%	
[2.Filmdeki hayvanlar nerede yaşıyor?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,890
	yanlış cevap	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	16	80,0%	20	100,0	
	2 detaylı doğru cevap	3	15,0%	0	0%	
	2'den fazla detaylı doğru	1	5,0%	0	0%	
[4.Kuzunun kaç dişi ağzından dışarıya doğru çıkmış görünüyor?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,900
	yanlış cevap	6	30,0%	6	30,0%	
	doğru cevap	14	70,0%	14	70,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
	2'den fazla detaylı doğru	0	0%	0	0%	
[5.Filmde kaç tane yılan var?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,317
	yanlış cevap	3	15,0%	4	20,0%	
	doğru cevap	17	85,0%	16	80,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
	2'den fazla detaylı doğru	0	0%	0	0%	
[6.Kuzu ne yapmaktan hoşlanırmış?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0,0%	2	10,0%	,033*
	yanlış cevap	5	25,0%	7	35,0%	
	doğru cevap	15	75,0%	11	55,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
	2'den fazla detaylı doğru	0	0%	0	0%	
[8.Kuzunun üzülmesine sebep olan olay nedir?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,127
	yanlış cevap	2	10,0%	3	15,0%	
	doğru cevap	13	65,0%	17	85,0%	
	2 detaylı doğru cevap	5	25,0%	0	0,0%	
	2'den fazla detaylı doğru	0	0%	0	0%	
[10.Kuzunun kendini mutsuz hissettiği zamanlarda diğer hayvanlar ona nasıl davranmıştır?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,022*
	yanlış cevap	1	5,0%	3	15,0%	
	doğru cevap	12	60,0%	17	85,0%	
	2 detaylı doğru cevap	7	35,0%	0	0,0%	
	2'den fazla detaylı doğru	0	0%	0	0%	
[11.Kuzunun teni ne renkti?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,890
	yanlış cevap	15	75,0%	15	75,0%	
	doğru cevap	5	25,0%	5	25,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
	2'den fazla detaylı doğru	0	0%	0	0%	
[12.Kuzunun gözleri ne renkti?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,317
	yanlış cevap	10	50,0%	11	55,0%	
	doğru cevap	10	50,0%	9	45,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
	2'den fazla detaylı doğru	0	0%	0	0%	

[13.Kuzuyumutlu etmek için tavşalop koyuna ne demişti?]	2 detaylı yanlış cevap	1	5,0%	2	10,0%	,001**
	yanlış cevap	4	20,0%	11	55,0%	
	doğru cevap	12	60,0%	7	35,0%	
	2 detaylı doğru cevap	2	10,0%	0	0,0%	
	2'den fazla detaylı doğru	1	5,0%	0	0,0%	
[15.Filmde kaç tane baykuş vardı?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,180
	yanlış cevap	4	20,0%	7	35,0%	
	doğru cevap	16	80,0%	13	65,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
	2'den fazla detaylı doğru	0	0%	0	0%	
[17.Kuzunun yünlerini ne sıklıkla kesecekler?]	2 detaylı yanlış cevap	5	25,0%	3	15,0%	,140
	yanlış cevap	4	20,0%	10	50,0%	
	doğru cevap	7	35,0%	7	35,0%	
	2 detaylı doğru cevap	4	20,0%	0	0,0%	
	2'den fazla detaylı doğru	0	0%	0	0%	
Toplam Puanlar	Yanlış cevap puanı	78	43,8%	100	56,2%	,013* ($\chi^2=6,157$)
	Doğru cevap puanı	188	55,3%	152	44,7%	

1: Marginal homogeneity test p değeri $p < 0,05$

Doğru ve yanlış cevapların toplam puanlarının iki görüşmeye ait karşılaştırma sonuçlarına bakıldığında $p=0,013$ ($\chi^2=6,157$) olarak elde edilmiş olup görüşmeler arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür.

Ayrıca, ikinci görüşmelere ait yanlış sayılarının da birinci görüşmelerin yanlış sayılarından fazla olduğu saptanmıştır.

4.2.2. Gerçek Bilgi İçeren Açık Uçlu Soruların Gruplar Arası Karşılaştırmaları

Gerçek bilgi içeren açık uçlu sorulara verilen cevapların gruplar arasındaki dağılım farklılıklarına bakılmıştır. Ancak, bütün gruplar için ayrı ayrı karşılaştırma yapılmamış; araştırma kapsamında ele alınan değişkenlerin yarattığı farklılıkları görebilmek için hiçbir etkinin uygulanmadığı birinci gruba ait sonuçlarla diğer grupların karşılaştırmaları yapılmıştır.

Tablo 11’de birinci ve ikinci gruba ait ilk görüşme sonuçları yer almaktadır.

Tablo 11. Birinci ve ikinci grubun ilk görüşmeye ait gerçek bilgi içeren açık uçlu soru sonuçlarının detaylı karşılaştırması

		Gruplar				Test
		1.Grup		2.Grup		P ¹
		n	%	n	%	
[1.Filmin başlangıcında kaç tane balık yüzüyordu?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,051
	yanlış cevap	4	20,0%	10	50,0%	
	bilmiyorum	3	15,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	13	65,0%	10	50,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[2.Filmdeki hayvanlar nerede yaşıyor?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,465
	yanlış cevap	5	25,0%	3	15,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	15	75,0%	16	80,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0,0%	1	5,0%	
[4.Kuzunun kaç dişi ağzından dışarıya doğru çıkmış görünüyor?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	1,00
	yanlış cevap	4	20,0%	4	20,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	16	80,0%	16	80,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[5.Filmde kaç tane yılan var?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,376
	yanlış cevap	4	20,0%	2	10,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	16	80,0%	18	90,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[6.Kuzu ne yapmaktan hoşlanırmış?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,677
	yanlış cevap	3	15,0%	4	20,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	17	85,0%	16	80,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[8.Kuzunun üzülmesine sebep olan olay nedir?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,633
	yanlış cevap	3	15,0%	2	10,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	17	85,0%	18	90,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	

[10.Kuzunun kendini mutsuz hissettiği zamanlarda diğer hayvanlar ona nasıl davranmıştır?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,178
	yanlış cevap	2	10,0%	1	5,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	18	90,0%	16	80,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0,0%	3	15,0%	
[11.Kuzunun teni ne renkti?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,098
	yanlış cevap	9	45,0%	5	25,0%	
	bilmiyorum	2	10,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	9	45,0%	15	75,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[12.Kuzunun gözleri ne renkti?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0,0%	1	5,0%	,060
	yanlış cevap	7	35,0%	13	65,0%	
	bilmiyorum	4	20,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	9	45,0%	6	30,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[13.Kuzu mutlu etmek için tavşalop koyuna ne demişti?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,191
	yanlış cevap	3	15,0%	0	0,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	13	65,0%	16	80,0%	
	2 detaylı doğru cevap	4	20,0%	4	20,0%	
[15.Filmde kaç tane baykuş vardı?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,705
	yanlış cevap	5	25,0%	4	20,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	15	75,0%	16	80,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[17.Kuzunun yünlerini ne sıklıkla kesecekler?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0,0%	1	5,0%	,171
	yanlış cevap	8	40,0%	6	30,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	9	45,0%	13	65,0%	
	2 detaylı doğru cevap	3	15,0%	0	0,0%	
Toplam Puanlar	Yanlış cevap puanı	57	49,6%	58	50,4%	,009**
	“Bilmiyorum” cevap puanı	9	100%	0	0%	(x ² =9,315)
	Doğru cevap puanı	181	48,3%	192	51,5%	

I:ki kare test değeri **p<0,01 *p<0,05

Tablo 11’de belirtilen sonuçlara baktığımızda, ilk görüşmede verilen doğru ve yanlış cevap ortalamaları açısından iki grup arasında anlamlı farklılık olduğu (p=0,009; x²=9,315) görülmüştür.

Birinci ve ikinci grubun ikinci görüşme sonuçlarına ait sonuçlar Tablo 12’de belirtilmektedir.

Tablo 12. Birinci ve ikinci grubun ikinci görüşmeye ait gerçek bilgi içeren açık uçlu soru sonuçlarının detaylı karşılaştırması

		Gruplar				Test
		1.Grup		2.Grup		P ¹
		n	%	n	%	
[1.Filmin başlangıcında kaç tane balık yüzüyordu?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	1,00
	yanlış cevap	7	35,0%	7	35,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	13	65,0%	13	65,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[2.Filmdeki hayvanlar nerede yaşıyor?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,144
	yanlış cevap	7	35,0%	3	15,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	13	65,0%	17	85,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[4.Kuzunun kaç dişi ağzından dışarıya doğru çıkmış görünüyor?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,256
	yanlış cevap	6	30,0%	3	15,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	14	70,0%	17	85,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[5.Filmde kaç tane yılan var?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	1,00
	yanlış cevap	5	25,0%	5	25,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	15	75,0%	15	75,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[6.Kuzu ne yapmaktan hoşlanırmış?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,723
	yanlış cevap	5	25,0%	6	30,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	15	75,0%	14	70,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[8.Kuzunun üzülmesine sebep olan olay nedir?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,633
	yanlış cevap	3	15,0%	2	10,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	17	85,0%	18	90,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[10.Kuzunun kendini mutsuz hissettiği zamanlarda diğer hayvanlar ona nasıl davranmıştır?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,346
	yanlış cevap	3	15,0%	3	15,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	17	85,0%	15	75,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0,0%	2	10,0%	
[11.Kuzunun teni ne renkti?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,321
	yanlış cevap	11	55,0%	8	40,0%	
	bilmiyorum	1	5,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	8	40,0%	12	60,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	

[12.Kuzunun gözleri ne renkti?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,053
	yanlış cevap	9	45,0%	16	80,0%	
	bilmiyorum	2	10,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	9	45,0%	4	20,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[13.Kuzuyu mutlu etmek için tavşalop koyuna ne demişti?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,088
	yanlış cevap	1	25,0%	1	5,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	12	60,0%	18	90,0%	
	2 detaylı doğru cevap	3	15,0%	1	5,0%	
[15.Filmde kaç tane baykuş vardı?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,490
	yanlış cevap	7	35,0%	5	25,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	13	65,0%	15	75,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[17.Kuzunun yünlerini ne sıklıkla kesecekler?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0,0%	4	20,0%	,172
	yanlış cevap	9	45,0%	9	45,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	10	50,0%	6	30,0%	
	2 detaylı doğru cevap	1	5,0%	1	5,0%	
Toplam Puanlar	Yanlış cevap puanı	73	49%	76	51%	,210
	“Bilmiyorum” cevap puanı	3	100%	0	0%	($x^2=3,121$)
	Doğru cevap puanı	164	48,8%	172	51,2%	

1:ki kare test değeri ** $p<0,01$ * $p<0,05$

Tablo 12’de yer alan sonuçlar doğrultusunda iki grubun toplam puanlarını karşılaştırdığımız zaman $p=0,210$ ($x^2=3,121$) olarak hesaplanmış olup ikinci görüşmeye ait puanlar arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür.

İkinci görüşme sonuçlarında tüm sorularda ki kare test olasılık değeri $p>0,05$ olduğundan soru bazlı değerlendirmelerde birinci ve ikinci grup ilk görüşme sonuçları için anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Araştırma dizaynına bağlı olarak üçüncü gruba ilk görüşmeler yapılmadığı için bu gruba yapılan karşılaştırmalar ikinci görüşmelere ait sonuçlar nezdinde gerçekleştirilmiştir.

Birinci ve üçüncü gruba ait ikinci görüşme sonuçlarının karşılaştırılması Tablo 13’de yer almaktadır.

Tablo 13. Birinci ve üçüncü grubun ikinci görüşmeye ait gerçek bilgi içeren açık uçlu soru sonuçlarının detaylı karşılaştırması

		Grup No				Test p¹
		1.Grup		3.Grup		
		n	%	n	%	
[1.Filmin başlangıcında kaç tane balık yüzüyordu?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,004**
	yanlış cevap	7	35,0%	16	80,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	13	65,0%	4	20,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[2.Filmdeki hayvanlar nerede yaşıyor?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,058
	yanlış cevap	7	35,0%	2	10,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	13	65,0%	18	90,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[4.Kuzunun kaç dişi ağzından dışarıya doğru çıkmış görünüyor?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,723
	yanlış cevap	6	30,0%	5	25,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	14	70,0%	15	75,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[5. Filmde kaç tane yılan var?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,185
	yanlış cevap	5	25,0%	9	45,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	15	75,0%	11	55,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[6.Kuzu ne yapmaktan hoşlanırmış?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,185
	yanlış cevap	5	25,0%	9	45,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	15	75,0%	11	55,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[8.Kuzunun üzülmesine sebep olan olay nedir?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	1,00
	yanlış cevap	3	15,0%	3	15,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	17	85,0%	17	85,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[10.Kuzunun kendini mutsuz hissetiği zamanlarda diğer hayvanlar ona nasıl davranmıştır?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,185
	yanlış cevap	5	25,0%	9	45,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	15	75,0%	11	55,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[11.Kuzunun teni ne renkti?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,540
	yanlış cevap	11	55,0%	13	65,0%	
	bilmiyorum	1	5,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	8	40,0%	7	35,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	

[12.Kuzunun gözleri ne renkti?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,333
	yanlış cevap	9	45,0%	9	45,0%	
	bilmiyorum	2	10,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	9	45,0%	11	55,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[13.Kuzuyu mutlu etmek için tavşalop koyuna ne demişti?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,167
	yanlış cevap	5	25,0%	3	15,0%	
	bilmiyorum	0	0,0%	1	5,0%	
	doğru cevap	12	60,0%	16	80,0%	
	2 detaylı doğru cevap	3	15,0%	0	0,0%	
[15.Filmde kaç tane baykuş vardı?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	1,00
	yanlış cevap	7	35,0%	7	35,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	0	0%	0	0%	
	2 detaylı doğru cevap	13	65,0%	13	65,0%	
[17.Kuzunu yünlerini ne sıklıkla kesecekler?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0,0%	10	50,0%	,002**
	yanlış cevap	9	45,0%	7	35,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	10	50,0%	3	15,0%	
	2 detaylı doğru cevap	1	5,0%	0	0,0%	
Toplam Puanlar	Yanlış cevap puanı	79	41,4%	112	58,6%	,013*
	"Bilmiyorum" puanı	3	75%	1	25%	($x^2=8,720$)
	Doğru cevap puanı	162	54,2%	137	45,8%	

1:ki kare test değeri ** $p<0,01$ * $p<0,05$

İkinci görüşmede verilen doğru ve yanlış cevap ortalamaları açısından $p=0,013$ ($x^2=8,720$) olarak elde edilmiş olup birinci ve üçüncü grup arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür.

Sadece ikinci görüşmenin yapılmış olduğu üçüncü grup ile herhangi bir etki uygulanmayan birinci grupta yer alan çocukların son görüşmede vermiş oldukları cevapların dağılımlarına baktığımızda ise, üçüncü gruptaki çocukların vermiş oldukları yanlış cevap sayılarının birinci gruba göre daha fazla olduğu saptanmıştır.

Birinci ve dördüncü grubun birinci görüşmelerine ait karşılaştırma sonuçları Tablo 14'te yer almaktadır.

Tablo 14. Birinci ve dördüncü grubun ilk görüşmeye ait gerçek bilgi içeren açık uçlu soru sonuçlarının detaylı karşılaştırması

		Gruplar				Test p ¹
		1.Grup		4.Grup		
		n	%	n	%	
[1.Filmin başlangıcında kaç tane balık yüzüyordu?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,017*
	yanlış cevap	4	20,0%	12	60,0%	
	bilmiyorum	3	15,0%	0	0%	
	doğru cevap	13	65,0%	8	40,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
	2'den fazla detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[2.Filmdeki hayvanlar nerede yaşıyor?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,029*
	yanlış cevap	5	25,0%	0	0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	15	75,0%	16	80,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0,0%	3	15,0%	
	2'den fazla detaylı doğru cevap	0	0%	1	5,0%	
[4.Kuzunun kaç dişi ağzından dışarıya doğru çıkmış görünüyor?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,465
	yanlış cevap	4	20,0%	6	30,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	16	80,0%	14	70,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
	2'den fazla detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[5.Filmde kaç tane yılan var?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,677
	yanlış cevap	4	20,0%	3	15,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	16	80,0%	17	85,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
	2'den fazla detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[6.Kuzu ne yapmaktan hoşlanırmış?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,429
	yanlış cevap	3	15,0%	5	25,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	17	85,0%	15	75,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
	2'den fazla detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[8.Kuzunun üzülmesine sebep olan olay nedir?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,057
	yanlış cevap	3	15,0%	2	10,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	17	85,0%	13	65,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	5	15,0%	
	2'den fazla detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[10.Kuzunun kendini mutsuz hissettiği zamanlarda diğer hayvanlar ona nasıl davranmıştır?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,014*
	yanlış cevap	2	10,0%	1	5,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	18	90,0%	12	60,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0,0%	7	35,0%	
	2'den fazla detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	

[11.Kuzunun teni ne renkti?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,098
	yanlış cevap	9	45,0%	15	75,0%	
	bilmiyorum	2	10,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	9	45,0%	5	25,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
	2'den fazla detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[12.Kuzunun gözleri ne renkti?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0,0%	0	0%	,101
	yanlış cevap	7	35,0%	10	50,0%	
	bilmiyorum	4	20,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	9	45,0%	10	50,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
	2'den fazla detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[13.Kuzuyu mutlu etmek için tavşalop koyuna ne demişti?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	1	5,0%	,583
	yanlış cevap	3	15,0%	4	20,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	13	65,0%	12	60,0%	
	2 detaylı doğru cevap	4	20,0%	2	10,0%	
	2'den fazla detaylı doğru cevap	0	0%	1	5,0%	
[15.Filmde kaç tane baykuş vardı?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,705
	yanlış cevap	5	25,0%	4	20,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	15	75,0%	16	80,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
	2'den fazla detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[17.Kuzunun yünlerini ne sıklıkla kesecekler?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0,0%	5	25,0%	,081
	yanlış cevap	8	40,0%	4	20,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	9	45,0%	7	35,0%	
	2 detaylı doğru cevap	3	15,0%	4	20,0%	
	2'den fazla detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
Toplam Puanlar	Yanlış cevap puanı	57	49,6%	58	50,4	,009**
	"Bilmiyorum" cevap puanı	9	100%	0	0	(x ² =8,720)
	Doğru cevap puanı	181	49,4%	193	51,6	

1:ki kare test değeri **p<0,01 *p<0,05

İlk görüşmede verilen doğru ve yanlış cevap ortalamaları açısından birinci ve dördüncü grup arasında anlamlı farklılık olduğu (p=0,009; x²=9,315) görülmüştür.

Tablo 14'te yer alan sonuçları karşılaştırdığımızda ise, doğru ve yanlış cevap puanları birbirine yakın oranda olmasına karşılık, dördüncü gruba ait doğru ve yanlış cevap sayılarının birinci gruba ait cevap sayılarından fazla olduğu dikkat çekmiştir.

Birinci ve dördüncü grubun ikinci görüşmelerine ait karşılaştırma sonuçları Tablo 15'te yer almaktadır.

Tablo 15. Birinci ve dördüncü grubun ikinci görüşmeye ait gerçek bilgi içeren açık uçlu soru sonuçlarının detaylı karşılaştırması

		Grup No				Test p ¹
		1.Grup		4.Grup		
		n	%	n	%	
[1.Filmin başlangıcında kaç tane balık yüzüyordu?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,027*
	yanlış cevap	7	35,0%	14	70,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	13	65,0%	6	30,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[2.Filmdeki hayvanlar nerede yaşıyor?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,004**
	yanlış cevap	7	35,0%	0	0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	13	65,0%	20	100,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[4.Kuzunun kaç dişi ağzından dışarıya doğru çıkmış görünüyor?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	1,00
	yanlış cevap	6	30,0%	6	30,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	14	70,0%	14	70,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[5. Filmde kaç tane yılan var?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,75
	yanlış cevap	5	25,0%	4	20,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	15	75,0%	16	80,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[6.Kuzu ne yapmaktan hoşlanırmış?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	2	10,0%	,229
	yanlış cevap	5	25,0%	7	35,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	15	75,0%	11	55,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[8.Kuzunun üzülmesine sebep olan olay nedir?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	1,00
	yanlış cevap	3	15,0%	3	15,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	17	85,0%	17	85,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[10.Kuzunun kendini mutsuz hissetiği zamanlarda diğer hayvanlar ona nasıl davranmıştır?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	1,00
	yanlış cevap	5	25,0%	3	15,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	15	75,0%	17	85,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[11.Kuzunun teni ne renkti?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,375
	yanlış cevap	11	55,0%	15	55,0%	
	bilmiyorum	1	5,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	8	40,0%	5	25,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	

[12.Kuzunun gözleri ne rengi?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,333
	yanlış cevap	9	45,0%	11	55,0%	
	bilmiyorum	2	10,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	9	45,0%	9	45,0%	
	2 detaylı doğru cevap	0	0%	0	0%	
[13.Kuzuyu mutlu etmek için tavşalop koyuna ne demişti?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	2	10,0%	,036*
	yanlış cevap	5	25,0%	11	55,0%	
	bilmiyorum	0	0,0%	0	0%	
	doğru cevap	12	60,0%	7	35,0%	
	2 detaylı doğru cevap	3	15,0%	0	0%	
[15.Filmde kaç tane baykuş vardı?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	1,00
	yanlış cevap	7	35,0%	7	35,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	0	0%	13	65,0%	
	2 detaylı doğru cevap	13	65,0%	0	0%	
[17.Kuzunu yünlerini ne sıklıkla kesecekler?]	2 detaylı yanlış cevap	0	0,0%	3	15,0%	,205
	yanlış cevap	9	45,0%	10	50,0%	
	bilmiyorum	0	0%	0	0%	
	doğru cevap	10	50,0%	7	35,0%	
	2 detaylı doğru cevap	1	5,0%	0	0,0%	
Toplam Puanlar	Yanlış cevap puanı	79	42,9%	105	57,1%	,019**
	“Bilmiyorum” puanı	3	100%	0	0%	($\chi^2=7,972$)
	Doğru cevap puanı	162	53,3%	142	46,7%	

*1:ki kare test değeri ** $p<0,01$ * $p<0,05$*

Birinci ve dördüncü gruba ait ikinci görüşme sonuçlarını ele aldığımızda, görüşmelerde verilen doğru ve yanlış cevap ortalamaları açısından iki grup arasında anlamlı farklılık ($p=0,019$; $\chi^2=7,972$) olduğu saptanmıştır.

Ayrıca, Tablo 15’te belirtilen sonuçlar doğrultusunda dördüncü grubun doğru cevap sayısının birinci gruptan az olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, birinci grubun yanlış cevap sayısının dördüncü grubun yanlış cevap sayısından daha az olduğu dikkat çekmektedir.

4.2.3. Tuzak Amaçlı Sorulan Açık Uçlu Soruların Grup İçi Karşılaştırmaları

Araştırmamız kapsamında yapılan görüşmelerde kullanılan bir diğer soru türü de tuzak amaçlı sorulan açık uçlu sorulardır. İzlettirilen filmde yer almayan detayları sorgulayan ya da yanlış bilgi içeren bu soru türüne verilen cevaplara ilişkin değerlendirmeler öncelikli olarak her bir grup için ilk ve son görüşmeyi karşılaştıracak şekilde yapılmıştır.

Ayrıca, bu bölümdeki soruların cevapları değerlendirilirken 7, 9 ve 18. soru maddeleri ayrıca değerlendirilecektir. Özellikle, bu soru maddelerinin ele alınmasının nedeni ise, bütün soru maddeleri içerisinde tarife yönelik bilgi isteyen sorular olması ve çalışmanın amacı doğrultusunda bu kategorideki soruların önem arz ettiğinin düşünülmesidir.

Tuzak sorulara ait birinci grubun sonuçları Tablo 16’da belirtildiği üzeredir.

Tablo 16. Birinci grubun tuzak sorulara ait birinci ve ikinci görüşme sonuçlarının detaylı karşılaştırması

Sorular	Yanıtlar	1.görüşme		2.görüşme		Test p ¹
		n	%	n	%	
[3.Nehirdeki kayığın rengi nedir?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,106
	2 detaylı yanlış cevap	1	5,0%	5	25,0%	
	yanlış cevap	7	35,0%	7	35,0%	
	bilmiyorum	6	30,0%	3	15,0%	
	doğru cevap	6	30,0%	5	25,0%	
[7.Kurbağalar nasıl kıyafetler giymişti?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	3	15,0%	5	25,0%	,020*
	2 detaylı yanlış cevap	5	25,0%	7	35,0%	
	yanlış cevap	7	35,0%	6	30,0%	
	bilmiyorum	5	25,0%	2	10,0%	
	doğru cevap	0	0%	0	0%	
[9.Arabadaki adamın kıyafetleri ne renkti?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	2	10,0%	1	5,0%	,467
	2 detaylı yanlış cevap	3	15,0%	7	35,0%	
	yanlış cevap	8	40,0%	5	25,0%	
	bilmiyorum	5	25,0%	6	30,0%	
	doğru cevap	2	10,0%	1	5,0%	
[14.Tavşalop, sincap ve köstebeklere ne söyledi?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,225
	2 detaylı yanlış cevap	3	15,0%	7	35,0%	
	yanlış cevap	10	50,0%	8	40,0%	
	bilmiyorum	5	25,0%	2	10,0%	
	doğru cevap	2	10,0%	3	15,0%	
[16.Kuzunun arkasındaki bitkinin çiçekleri ne renkti?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,035*
	2 detaylı yanlış cevap	2	10,0%	1	5,0%	
	yanlış cevap	7	35,0%	8	40,0%	
	bilmiyorum	5	25,0%	3	15,0%	
	doğru cevap	6	30,0%	5	25,0%	

[18.Tavşalobun giydiği şapkayı tarif eder misin?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	5	25,0%	,001**
	2 detaylı yanlış cevap	5	25,0%	5	25,0%	
	yanlış cevap	7	35,0%	4	20,0%	
	bilmiyorum, hatırlamıyorum	5	25,0%	3	15,0%	
	doğru cevap	3	15,0%	3	15,0%	
Toplam Puanlar	<i>Yanlış cevap puanı</i>	99	42,3%	135	57,7%	,029* ($\chi^2=7,050$)
	<i>“Bilmiyorum” cevap puanı</i>	31	62%	19	38%	
	<i>Doğru cevap puanı</i>	19	52,8%	17	47,2%	

1:Marginal homogeneity test p değeri $p<0,05$

Tablo 16’da belirtilen sonuçları ele aldığımızda verilen cevap puanları açısından iki görüşme arasında ($p=0,029$; $\chi^2=7,050$) anlamlı farklılık bulunmuştur.

Sorulara verilen cevap dağılımlarına baktığımızda ise, birinci gruptaki çocukların ikinci görüşmeye ait yanlış cevap sayılarının birinci görüşmeye oranla önemli derecede arttığı saptanmıştır. Ayrıca, birinci görüşmede verilmiş olan bilmiyorum cevap sayısının da ikinci görüşmede düştüğü görülmektedir.

Birinci grubun gerçek bilgi içeren sorular karşısında vermiş oldukları bilmiyorum cevap sayısı ile tuzak sorulara verilen bilmiyorum cevap sayısını karşılaştırdığımızda da 0,05 anlamlılık düzeyinde $p=0,397$ ($\chi^2=0,714$) olarak bulunmuş olup anlamlı bir farklılık olmadığı dikkat çekmiştir.

Olayda yer alan karakterlerin tarifine yönelik sorulan tuzak amaçlı soruların cevap dağılımları ele alındığında ise, bu sorulara (7., 9 ve 18. soru) verilen yanlış cevap sayılarının diğer sorulara göre daha fazla ($p=0,024$; $p<0,05$) olduğu saptanmıştır.

Tablo 17. İkinci grubun tuzak sorulara ait birinci ve ikinci görüşme sonuçlarının detaylı karşılaştırması

Sorular	Yanıtlar	1.görüşme		2.görüşme		Test P ¹
		n	%	n	%	
[3.Nehirdeki kayığın rengi nedir?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,157
	2 detaylı yanlış cevap	5	25%	6	30%	
	yanlış cevap	12	60,0%	13	65,0%	
	doğru cevap	3	15,0%	1	5,0%	
[7.Kurbağalar nasıl kıyafetler giymişti?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	3	15,0%	4	20,0%	,637
	2 detaylı yanlış cevap	7	35,0%	10	50,0%	
	yanlış cevap	8	40,0%	6	30,0%	
	doğru cevap	2	15,0%	0	0,0%	
[9.Arabadaki adamın kıyafetleri ne renkti?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	4	20,0%	5	25,0%	,131
	2 detaylı yanlış cevap	6	30,0%	5	35,0%	
	yanlış cevap	9	45,0%	7	35,0%	
	doğru cevap	1	5,0%	1	5,0%	
[14.Tavşalop, sincap ve köstebeklere ne söyledi?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	1	5%	2	10%	,061
	2 detaylı yanlış cevap	4	20,0%	4	20,0%	
	yanlış cevap	12	60,0%	14	70,0%	
	doğru cevap	3	15,0%	0	0,0%	
[16.Kuzunun arkasındaki bitkinin çiçekleri ne renkti?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	2	10,0%	0	0,0%	,564
	2 detaylı yanlış cevap	4	20,0%	10	50,0%	
	yanlış cevap	14	70,0%	10	50,0%	
	doğru cevap	0	0%	0	0%	
[18.Tavşalobun giydiği şapkayı tarif eder misin?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	6	30,0%	5	25,0%	,144
	2 detaylı yanlış cevap	10	50,0%	11	55,0%	
	yanlış cevap	2	10,0%	3	15,0%	
	doğru cevap	2	10,0%	1	5,0%	
Toplam Puanlar	Yanlış cevap puanı	177	47,8%	193	52,2%	,015* ($\chi^2=5,967$)
	Doğru cevap puanı	12	80%	3	20%	

1:Marginal homogeneity test p değeri $p<0,05$

Doğru ve yanlış cevap ortalamaları açısından ikinci gruba ait iki görüşme arasında anlamlı farklılık olduğu ($p=0,015$; $\chi^2=5,967$) görülmüştür.

Ancak, ikinci grupta yer alan çocuklara bütün sorulara cevap vermeleri gerektiği belirtildiği ve “bilmiyorum, hatırlamıyorum” cevapları kabul edilmediği için bu gruba ait toplam puanlar arasında söz konusu puan kategorisi yer almamaktadır.

İkinci grubun cevap dağılımları incelendiğinde ise, doğru cevap sayısı çok az olduğundan cevaplar arası bir karşılaştırma yapılamamıştır. Bununla birlikte, ikinci görüşmeye ait yanlış cevap sayısının birinci görüşmenin yanlış cevap sayısından fazla olduğu saptanmıştır.

Üçüncü gruptaki çocuklarla ilk görüşmeler yapılmadığı için bu gruba ait sadece ikinci görüşme oranları belirlenmiştir. Söz konusu sonuçlar Tablo 18’de yer almaktadır.

Tablo 18. Üçüncü grubun tuzak sorulara ait ikinci görüşme sonuçları

		n	%
[3.Nehirdeki kayığın rengi nedir?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%
	2 detaylı yanlış cevap	3	15,0%
	yanlış cevap	17	85,0%
	bilmiyorum	0	0%
	doğru cevap	0	0%
[7.Kurbağalar nasıl kıyafetler giymişti?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	9	45,0%
	2 detaylı yanlış cevap	7	35,0%
	yanlış cevap	0	0%
	bilmiyorum	4	20,0%
	doğru cevap	0	0%
[9.Arabadaki adamın kıyafetleri ne renkti?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	8	40,0%
	2 detaylı yanlış cevap	10	50,0%
	yanlış cevap	2	10,0%
	bilmiyorum	0	0%
	doğru cevap	0	0%
[14.Tavşalop, sincap ve köstebeklere ne söyledi?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%
	2 detaylı yanlış cevap	12	60,0%
	yanlış cevap	7	35,0%
	bilmiyorum, hatırlamıyorum	1	5,0%
	doğru cevap	0	0%
[16.Kuzunun arkasındaki bitkinin çiçekleri ne renkti?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	10	50,0%
	2 detaylı yanlış cevap	5	25,0%
	yanlış cevap	5	25,0%
	bilmiyorum	0	0%
	doğru cevap	0	0%
[18.Tavşalobun giydiği şapkayı tarif eder misin?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	12	60,0%
	2 detaylı yanlış cevap	8	40,0%
	yanlış cevap	0	0%
	bilmiyorum	0	0%
	doğru cevap	0	0%
Toplam Puanlar	Yanlış cevap puanı	238	
	“Bilmiyorum” cevap puanı	5	
	Doğru cevap puanı	0	

Tablo 18’de yer alan sonuçlara göre bu gruptaki çocukların tuzak amaçlı sorulan sorulara hiç doğru cevap veremedikleri görülmüştür.

Tablo 19. Dördüncü grubun tuzak sorulara ait birinci ve ikinci görüşme sonuçlarının detaylı karşılaştırması

		1.görüşme		2.görüşme		Test
		n	%	n	%	P ¹
[3.Nehirdeki kayığın rengi nedir?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,004**
	2 detaylı yanlış cevap	0	0,0%	8	40,0%	
	yanlış cevap	19	95,0%	12	60,0%	
	doğru cevap	1	5,0%	0	0,0%	
[7.Kurbağalar nasıl kıyafetler giymişti?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	2	10,0%	5	25,0%	,157
	2 detaylı yanlış cevap	17	85,0%	15	75,0%	
	yanlış cevap	1	5,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	0	0%	0	0%	
[9.Arabadaki adamın kıyafetleri ne renkti?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	12	60,0%	15	75,0%	,617
	2 detaylı yanlış cevap	8	40,0%	4	20,0%	
	yanlış cevap	0	0,0%	1	5,0%	
	doğru cevap	0	0%	0	0%	
[14.Tavşalop, sincap ve köstebeklere ne söyledi?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,197
	2 detaylı yanlış cevap	12	60,0%	5	25,0%	
	yanlış cevap	7	35,0%	15	75,0%	
	doğru cevap	1	5,0%	0	0,0%	
[16.Kuzunun arkasındaki bitkinin çiçekleri ne renkti?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	5	25,0%	11	55,0%	,008**
	2 detaylı yanlış cevap	10	50,0%	9	45,0%	
	yanlış cevap	5	25,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	0	0%	0	0%	
[18.Tavşalobun giydiği şapkayı tarif eder misin?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	4	20,0%	7	35,0%	,366
	2 detaylı yanlış cevap	12	60,0%	9	45,0%	
	yanlış cevap	4	20,0%	4	20,0%	
	doğru cevap	0	0%	0	0%	
Toplam Puanlar	Yanlış cevap puanı	223	47,5%	246	52,5%	,138 ($\chi^2=2,196$)
	Doğru cevap puanı	2	100%	0	0%	

1:Marginal homogeneity test p değeri $p<0,05$

Dördüncü gruptan elde edilen sonuçları ele aldığımızda 0,05 anlamlılık düzeyinde $p=0,138$ olarak saptanmış olup grubun birinci ve ikinci görüşmelerine ait doğru ve yanlış cevap sayıları arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür.

Tarife yönelik bilgileri sorgulayan soru maddelerinde ise, söz konusu soru maddeleri ile diğer maddelere ait yanlış cevap sayılarının yaklaşık oranda olduğu görülmüş olup 0,05 anlamlılık düzeyinde $p=0,461$ ($\chi^2=0,541$) olarak saptanmış ve anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Söz konusu sayısal verilerin beraberinde araştırmamız kapsamında bu grup için önemli olan diğer sonuçlar, çocukların vermiş oldukları cevapların ne kadarının yardımcı araştırmacının vermiş olduğu manipülatif bilgilerle paralellik gösterdiği.

Excel programıyla alınan sayılar doğrultusunda gruptaki 12 çocuğun (%60) serbest anlatım sorusu kapsamında hem birinci hem de ikinci görüşmede “mavi bir araba” gördüklerini belirttikleri saptanmıştır.

Çocukların hepsi filmde “kurbağa” olduğunu kabul etmiş ve 20 çocuğun 11’inin (%55) kurbağanın kıyafetlerinde çizgili pantolon veya kazak olduğunu söylediği belirlenmiştir.

İzletilen filmde kuzuyu almaya gelen insanın cinsiyeti belirgin değildir. Ayrıca bu karakterin sadece arabadan uzanan kolu görülmektedir. Buna rağmen yardımcı araştırmacının vermiş olduğu yanlış bilgiler kapsamında çocukların hepsi bir “adam” gördüğünü söylemiş (hatta 5 (%25) çocuk birden fazla adam gördüğünü ifade etmiştir) ve yine kendilerine verilen manipülatif bilgilerle paralel olarak çocukların 5’i (%25) “adamin beyaz bir kazak (ya da gömlek), yeşil pantolon giydiğini, kırmızı şapka taktığını” ifade etmiştir. Çocukların 4’ünün (%20) bu üç ayrıntıdan ikisini kullandığı, 4’ünün (%20) üç ayrıntıdan birini kullandığı ve bu 8 çocuğun farklı renkler kullanarak manipülatif bilgiye benzer cevaplar verdiği dikkat çekmiştir.

Tavşalopla ilgili yanlış bilgilerle olan benzer cevaplara bakıldığında ise, tavşalobun “siyah renkli” olduğunu ifade eden sadece 2 çocuk (%10) olduğu görülmüştür. Ancak, tavşalobun “bir şapka taktığını” belirten 18 çocuk (%90) olduğu, şapkanın “kırmızı ve tüylü bir şapka” olduğunu belirten çocuk sayısının da 11 (%55) olduğu belirlenmiştir.

4.2.4. Tuzak Amaçlı Sorulan Açık Uçlu Soruların Gruplar Arası Karşılaştırmaları

Bu bölümde yer verilen tablolar tuzak soruların gruplar arası karşılaştırma sonuçlarını içermektedir. Diğer gruplar arası karşılaştırmalara benzer şekilde birinci grup sonuçları baz alınmış ve diğer gruplara ait sonuçlar birinci grubun sonuçlarıyla karşılaştırılmıştır.

Birinci ve ikinci gruba ait ilk görüşme sonuçlarının karşılaştırması Tablo 20’de; ikinci görüşme sonuçlarının karşılaştırması Tablo 21’de yer almaktadır.

Tablo 20. Birinci ve ikinci grubun ilk görüşmeye ait tuzak soruların sonuçlarının detaylı karşılaştırması

		Gruplar				Test p ¹
		1.Grup		2.Grup		
		n	%	n	%	
[3.Nehirdeki kayığın rengi nedir?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,007**
	2 detaylı yanlış cevap	1	5,0%	5	25,0%	
	yanlış cevap	7	35,0%	12	60,0%	
	bilmiyorum	6	30,0%	0	0%	
	doğru cevap	6	30,0%	3	15,0%	
[7.Kurbağalar nasıl kıyafetler giymişti?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	3	15,0%	3	15,0%	,048*
	2 detaylı yanlış cevap	5	25,0%	7	35,0%	
	yanlış cevap	7	35,0%	8	40,0%	
	bilmiyorum	5	25,0%	0	0%	
	doğru cevap	0	0%	2	10,0%	
[9.Arabadaki adamın kıyafetleri ne renkti?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	2	10,0%	4	20,0%	,239
	2 detaylı yanlış cevap	3	15,0%	6	30,0%	
	yanlış cevap	8	40,0%	9	45,0%	
	bilmiyorum	5	25,0%	0	0%	
	doğru cevap	2	10,0%	1	5,0%	
[14.Tavşalop, sincap ve köstebeklere ne söyledi?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	1	5,0%	,053
	2 detaylı yanlış cevap	3	15,0%	4	20,0%	
	yanlış cevap	10	50,0%	12	60,0%	
	bilmiyorum	5	25,0%	0	0%	
	doğru cevap	2	10,0%	3	15,0%	
[16.Kuzunun arkasındaki bitkinin çiçekleri ne renkti?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	2	10,0%	,003**
	2 detaylı yanlış cevap	2	10,0%	4	20,0%	
	yanlış cevap	7	35,0%	14	80,0%	
	bilmiyorum	5	25,0%	0	0%	
	doğru cevap	6	30,0%	0	0%	
[18.Tavşalobun giydiği şapkayı tarif eder misin?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	6	30,0%	,01*
	2 detaylı yanlış cevap	5	25,0%	10	50,0%	
	yanlış cevap	7	35,0%	2	10,0%	
	bilmiyorum	5	25,0%	0	0%	
	doğru cevap	3	15,0%	2	10,0%	
Toplam Puanlar	Yanlış cevap puanı	99	35,9%	177	64,1%	,000** (x ² =50,599)
	“Bilmiyorum” cevap puanı	31	100%	0	0%	
	Doğru cevap puanı	19	61,3%	12	38,7%	

ki kare test değeri ** $p<0,01$ * $p<0,05$

Tuzak sorulara verilen cevapların dağılımı açısından iki grup arasında anlamlı farklılık ($p=0,000$; $\chi^2=50,599$) mevcuttur. Buna göre, birinci grubun ilk görüşmesine ait doğru cevap sayısının ikinci grubun doğru cevap sayısına göre fazla olduğu görülmektedir. Ancak, yanlış cevap sayılarını karşılaştırdığımızda da ikinci gruba ait yanlış cevap sayılarının birinci gruba oranla önemli ölçüde fazla olduğu saptanmıştır.

Diğer bir dikkat çeken sonuç ise, birinci gruba ait yanlış sayılarının diğer grupların yanlış sayılarına göre daha az olduğu bulgusudur. Bu sonuç için 0,05 anlamlılık düzeyinde $p=0,0001$ ($\chi^2=8,943$) olarak belirlenmiş olup farklılığın anlamlı olduğu görülmüştür.

Tablo 21. Birinci ve ikinci grubun ikinci görüşmeye ait tuzak soruların sonuçlarının detaylı karşılaştırması

		Grup No				Test p ¹
		1.Grup		2.Grup		
		n	%	n	%	
[3.Nehirdeki kayığın rengi nedir?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,001**
	2 detaylı yanlış cevap	5	25,0%	6	30,0%	
	yanlış cevap	7	35,0%	13	65,0%	
	bilmiyorum	3	15,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	5	25,0%	1	5,0%	
[7.Kurbağalar nasıl kıyafetler giymişti?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	5	25,0%	4	20,0%	,001**
	2 detaylı yanlış cevap	7	35,0%	10	50,0%	
	yanlış cevap	6	30,0%	6	30,0%	
	bilmiyorum	2	10,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	0	0%	0	0,0%	
[9.Arabadaki adamın kıyafetleri ne renkti?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	1	5,0%	5	25,0%	,126
	2 detaylı yanlış cevap	7	35,0%	5	25,0%	
	yanlış cevap	5	25,0%	7	35,0%	
	bilmiyorum	6	30,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	1	5,0%	1	5,0%	
[14.Tavşalop, sincap ve köstebeklere ne söyledi?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	2	10,0%	,114
	2 detaylı yanlış cevap	7	35,0%	4	20,0%	
	yanlış cevap	8	40,0%	14	80,0%	
	bilmiyorum	2	10,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	3	15,0%	0	0,0%	
[16.Kuzunun arkasındaki bitkinin çiçekleri ne renkti?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	0	0,0%	0	0,0%	,011*
	2 detaylı yanlış cevap	1	5,0%	10	50,0%	
	yanlış cevap	8	40,0%	10	50,0%	
	bilmiyorum	3	15,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	5	25,0%	0	0,0%	
[18.Tavşalobun giydiği şapkayı tarif eder misin?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	5	25,0%	5	25,0%	,176
	2 detaylı yanlış cevap	5	25,0%	11	55,0%	
	yanlış cevap	4	20,0%	3	15,0%	
	bilmiyorum	3	15,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	3	15,0%	1	5,0%	
Toplam Puanlar	Yanlış cevap puanı	135	41,2%	193	58,8%	,000** (x ² =37,527)
	“Bilmiyorum” cevap puanı	19	100%	0	0%	
	Doğru cevap puanı	17	85%	3	15%	

1:ki kare test değeri **p<0,01 *p<0,05

Tablo 21'de belirtildiği üzere ikinci görüşmelerden edinilen cevap puanları açısından p<0,01 anlamlılık düzeyinde p=0,000 (x²=37,527) bulunmuş olup birinci ve ikinci gruba ait sonuçlar arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, ikinci grubun doğru cevap puanlarının birinci gruptan az olduğu; ancak yanlış cevap puanlarının birinci gruba oranla daha fazla olduğu söylenebilmektedir.

Birinci ve üçüncü grubun ikinci görüşmelerine ait sonuçların detaylı karşılaştırması Tablo 22’de yer almaktadır.

Tablo 22. Birinci ve üçüncü grubun ikinci görüşmeye ait tuzak soruların sonuçlarının detaylı karşılaştırması

		Grup No				Test p ¹
		1.Grup		3.Grup		
		n	%	n	%	
[3.Nehirdeki kayığın rengi nedir?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,005**
	2 detaylı yanlış cevap	5	25,0%	3	15,0%	
	yanlış cevap	7	35,0%	17	85,0%	
	bilmiyorum, hatırlamıyorum	3	15,0%	0	0%	
	doğru cevap	5	25,0%	0	0%	
[7.Kurbağalar nasıl kıyafetler giymişti?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	5	25,0%	9	45,0%	,005**
	2 detaylı yanlış cevap	7	35,0%	7	35,0%	
	yanlış cevap	6	30,0%	0	0%	
	bilmiyorum, hatırlamıyorum	2	10,0%	4	20,0%	
	doğru cevap	0	0%	0	0%	
[9.Arabadaki adamın kıyafetleri ne renkti?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	1	5,0%	8	40,0%	,007**
	2 detaylı yanlış cevap	7	35,0%	10	50,0%	
	yanlış cevap	5	25,0%	2	10,0%	
	bilmiyorum, hatırlamıyorum	6	30,0%	0	0%	
	doğru cevap	1	5,0%	0	0%	
[14.Tavşalop, sincap ve köstebeklere ne söyledi?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,194
	2 detaylı yanlış cevap	7	35,0%	12	60,0%	
	yanlış cevap	8	40,0%	7	35,0%	
	bilmiyorum, hatırlamıyorum	2	10,0%	1	5,0%	
	doğru cevap	3	15,0%	0	0%	
[16.Kuzunun arkasındaki bitkinin çiçekleri ne renkti?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	0	0,0%	10	50,0%	,002**
	2 detaylı yanlış cevap	1	5,0%	5	25,0%	
	yanlış cevap	8	40,0%	5	25,0%	
	bilmiyorum, hatırlamıyorum	3	15,0%	0	0%	
	doğru cevap	5	25,0%	0	0%	
[18.Tavşalobun giydiği şapkayı tarif eder misin?]	2’den fazla detaylı yanlış cevap	5	25,0%	12	60,0%	,009**
	2 detaylı yanlış cevap	5	25,0%	8	40,0%	
	yanlış cevap	4	20,0%	0	0%	
	bilmiyorum, hatırlamıyorum	3	15,0%	0	0%	
	doğru cevap	3	15,0%	0	0%	
Toplam Puanlar	Yanlış cevap puanı	135	36,2	228	63,8	,000** (x ² =42,369)
	“Bilmiyorum” cevap puanı	19	79,2	5	20,8	
	Doğru cevap puanı	17	100	0	0	

1:ki kare test değeri ** $p<0,01$ * $p<0,05$

Tuzak sorulara verilen cevapların dağılımı açısından iki grup arasında anlamlı farklılık ($p=0,000$; $\chi^2=42,369$) mevcuttur.

İkinci görüşmelerde üçüncü gruptan hiç doğru cevap alınamadığı görülürken, üçüncü gruptan alınan yanlış cevap sayılarının birinci gruptan alınan yanlış cevap sayılarından önemli ölçüde fazla olduğu da dikkat çekmektedir. Ayrıca, üçüncü gruptan alınan bilmiyorum cevap sayılarının da birinci gruba oranla daha az olduğu belirlenmiştir.

Birinci ve dördüncü grubun ilk ve son görüşme sonuçlarına ait karşılaştırmalar Tablo 23 ve Tablo 24'te yer almaktadır.

Tablo 23. Birinci ve dördüncü grubun ilk görüşmeye ait tuzak soruların sonuçlarının detaylı karşılaştırması

		Gruplar				Test p ¹
		1.Grup		2.Grup		
		n	%	n	%	
[3.Nehirdeki kayığın rengi nedir?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,001**
	2 detaylı yanlış cevap	1	5,0%	0	0%	
	yanlış cevap	7	35,0%	19	95,0%	
	bilmiyorum	6	30,0%	0	0%	
	doğru cevap	6	30,0%	1	5,0%	
[7.Kurbağalar nasıl kıyafetler giymişti?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	3	15,0%	2	10,0%	,001**
	2 detaylı yanlış cevap	5	25,0%	17	85,0%	
	yanlış cevap	7	35,0%	1	5,0%	
	bilmiyorum	5	25,0%	0	0%	
	doğru cevap	0	0%	0	0%	
[9.Arabadaki adamın kıyafetleri ne renkti?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	2	10,0%	12	60,0%	,000**
	2 detaylı yanlış cevap	3	15,0%	8	40,0%	
	yanlış cevap	8	40,0%	0	0%	
	bilmiyorum	5	25,0%	0	0%	
	doğru cevap	2	10,0%	0	0%	
[14.Tavşalop, sincap ve köstebeklere ne söyledi?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,01*
	2 detaylı yanlış cevap	3	15,0%	12	60,0%	
	yanlış cevap	10	50,0%	7	35,0%	
	bilmiyorum, hatırlamıyorum	5	25,0%	0	0%	
	doğru cevap	2	10,0%	1	5,0%	
[16.Kuzunun arkasındaki bitkinin çiçekleri ne renkti?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	5	25,0%	,000**
	2 detaylı yanlış cevap	2	10,0%	10	50,0%	
	yanlış cevap	7	35,0%	5	25,0%	
	bilmiyorum, hatırlamıyorum	5	25,0%	0	0%	
	doğru cevap	6	30,0%	0	0%	
[18.Tavşalobun giydiği şapkayı tarif eder misin?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	4	20,0%	,003**
	2 detaylı yanlış cevap	5	25,0%	12	60,0%	
	yanlış cevap	7	35,0%	4	20,0%	
	bilmiyorum, hatırlamıyorum	5	25,0%	0	0%	
	doğru cevap	3	15,0%	0	10,0%	
Toplam Puanlar	Yanlış cevap puanı	99	30,7%	223	69,3%	,000** (x ² =80,389)
	“Bilmiyorum” cevap puanı	31	100%	0	0%	
	Doğru cevap puanı	19	90,5%	3	20,5%	

1:ki kare test değeri **p<0,01 *p<0,05

Tablo 23'te belirtilen cevap dağılımlarına baktığımızda iki grup arasında anlamlı farklılık ($p=0,000$; $\chi^2=80,389$) olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, birinci grupta verilen bilmiyorum cevap sayısının ve doğru cevap sayısının dördüncü gruptan fazla olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca, dördüncü gruba ait yanlış cevap sayılarının birinci grubun yanlış cevap sayılarının iki katından fazla olması da dikkat çekmektedir.

Tablo 24. Birinci ve dördüncü grubun ikinci görüşmeye ait tuzak soruların sonuçlarının detaylı karşılaştırması

		Grup No				Test p ¹
		1.Grup		2.Grup		
		n	%	n	%	
[3.Nehirdeki kayığın rengi nedir?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,018*
	2 detaylı yanlış cevap	5	25,0%	8	40,0%	
	yanlış cevap	7	35,0%	12	60,0%	
	bilmiyorum, hatırlamıyorum	3	15,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	5	25,0%	0	0%	
[7.Kurbağalar nasıl kıyafetler giymişti?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	5	25,0%	5	25,0%	,012*
	2 detaylı yanlış cevap	7	35,0%	15	75,0%	
	yanlış cevap	6	30,0%	0	0%	
	bilmiyorum, hatırlamıyorum	2	10,0%	0	0%	
	doğru cevap	0	0%	0	0%	
[9.Arabadaki adamın kıyafetleri ne rengi?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	1	5,0%	15	75,0%	,000**
	2 detaylı yanlış cevap	7	35,0%	4	20,0%	
	yanlış cevap	5	25,0%	1	5,0%	
	bilmiyorum, hatırlamıyorum	6	30,0%	0	0%	
	doğru cevap	1	5,0%	0	0%	
[14.Tavşalop, sincap ve köstebeklere ne söyledi?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	0	0%	0	0%	,058
	2 detaylı yanlış cevap	7	35,0%	5	25,0%	
	yanlış cevap	8	40,0%	15	75,0%	
	bilmiyorum, hatırlamıyorum	2	10,0%	0	0,0%	
	doğru cevap	3	15,0%	0	0,0%	
[16.Kuzunun arkasındaki bitkinin çiçekleri ne rengi?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	0	0,0%	11	55,0%	,000**
	2 detaylı yanlış cevap	1	5,0%	9	45,0%	
	yanlış cevap	8	40,0%	0	0%	
	bilmiyorum, hatırlamıyorum	3	15,0%	0	0%	
	doğru cevap	5	25,0%	0	0%	
[18.Tavşalobun giydiği şapkeyi tarif eder misin?]	2'den fazla detaylı yanlış cevap	5	25,0%	7	35,0%	,113
	2 detaylı yanlış cevap	5	25,0%	9	45,0%	
	yanlış cevap	4	20,0%	4	20,0%	
	bilmiyorum, hatırlamıyorum	3	15,0%	0	0%	
	doğru cevap	3	15,0%	0	0%	
Toplam Puanlar	Yanlış cevap puanı	135	35,4%	246	64,6%	,000** (x ² =56,683)
	“Bilmiyorum” cevap puanı	19	100%	0	0%	
	Doğru cevap puanı	17	100%	0	0%	

1:ki kare test değeri **p<0,01 *p<0,05

Tuzak sorulara verilen cevapların dağılımı açısından iki grup arasında anlamlı farklılık (p=0,000; x²=56,683) mevcuttur.

Birinci ve dördüncü gruba ait sonuçları ele aldığımızda, öncelikli olarak, dördüncü grubun ikinci görüşmelerinde doğru ve bilmiyorum cevaplarının hiç verilmediği dikkat çekmektedir. Buna karşın, bu cevaplara ilişkin puanlar birinci grupta daha fazladır. Yanlış cevap sayılarına baktığımızda ise, dördüncü gruba ait yanlış cevap sayılarının birinci grubun yanlış cevap sayılarının yaklaşık iki katı olduğu görülmüştür.

5. TARTIŞMA

Adalet sistemi açısından görgü tanıklığı oldukça önemli bir konuma sahiptir. Fiziksel delillere ulaşamayan ya da delillerin yetersiz kaldığı adli vakalarda görgü tanığına ait ifadeler tek geçerli delil olarak karşımıza çıkabilmektedir. Görgü tanığı ifadelerindeki değişim ve yanılgılar adli mekanizmanın işlemlerini engelleyebilmekte; masum kişilerin mahkumiyetiyle sonuçlanabilmektedir.

Bu nedenle araştırmacılar görgü tanığı belleğinin yanılabilirliğine, tanık ifadelerinin yönlendirilebilirliğine odaklanmış; ifadeyi etkileyen faktörleri ele alan çalışmalara ağırlık vermiştir. Çocukların adli sistemde daha fazla yer almaya başlamasıyla konuya ilişkin araştırmalar da farklı bir boyut kazanmış; çocuk görgü tanıklarından edinilen bilgilerin güvenilirliği gelişimsel ve çevresel faktörler kapsamında değerlendirilmeye başlanmıştır.

Günümüzde hala çeşitli etmenler doğrultusunda incelenen ve cevaplar aranan çocuk görgü tanıklarının ifadelerinin güvenilirliği konusu bizim çalışmamız için de ana tema olarak belirlenmiş; araştırmamız kapsamında çocuk görgü tanıklarının olay belleklerinde meydana gelen değişim ve hataların nasıl oluştuğunun saptanması hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, çocuk görgü tanıklarıyla yapılan görüşmelerde kullanılan soruların ve görüşmecinin yaklaşımının olaya dair gerçeklik algısının değişimi üzerindeki etkisi, olay belleğindeki bilgi boşluklarının doldurulması yönünde uygulanan zorlama çerçevesinde incelenmiştir.

Çalışmamız kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde serbest anlatım sorusu ve açık uçlu soru olmak üzere iki tür soru kullanılmıştır. Her soru türünün gruplar arası etkilerini görebilmek adına da ayrı ayrı değerlendirmeler yapılmıştır.

Serbest anlatım sorusuna ait grup içi değerlendirme sonuçlarına baktığımızda (Tablo 1. 2. 3) ilk görüşmede alınan doğru cevap sayılarının ikinci görüşmelerde azaldığı ve ilk görüşmede alınan yanlış cevap sayılarının da ikinci görüşmelerde arttığı görülmüştür. Söz konusu bulguların gruplar arası karşılaştırmaları yapıldığında ise (Tablo 4, 5, 6) doğru ve yanlış cevap sayılarının yaklaşık oranlarda olduğu gözlenmiştir.

Araştırmaya katılan çocukların yaş grubunun aynı olmasından ve serbest anlatım sorusunun soruluş şeklinin bütün gruplar için benzer olmasından yola çıkarsak gruplar arası karşılaştırma sonuçlarının benzerlik göstermesi beklenen bir sonuç olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Bununla birlikte grup içi değerlendirmeler sonrasında belirlenen doğru ve yanlış cevap sayılarındaki farklılıkların zaman etkisine bağlı olarak ortaya çıktığı söylenebilmektedir. Zamanın bellek üzerindeki ve görgü tanığı ifadeleri üzerindeki olumsuz etkisini ele alan diğer çalışmalar da (Loftus, 1975, Bruck, Ceci, Hembrooke, 1998, Ackil, Zaragoza, 1998, Zaragoza ve ark., 2001, Gudjonsson, Sigurdsson, 2003) mevcut sonucumuzu desteklemektedir.

Açık uçlu sorulara ait sonuçlar ise iki kategoride ele alınmıştır. Gerçek bilgi içeren sorular ve tuzak amaçlı sorulan sorular olmak üzere analizler ayrı ayrı yapılmıştır. Çalışmamız kapsamında belirlenen hipotezlerimiz bu iki açık uçlu soru grubundan elde edilen bulgular doğrultusunda sınanmıştır.

Çalışmanın ana değişkenin ele alındığı ve sorulan bütün sorulara cevap vermek zorunda oldukları belirtilen ikinci gruba ait ilk görüşme verileri göz önünde bulundurulduğunda Hipotez 1 ve Hipotez 2'nin desteklendiği sonucuna varılmıştır.

Tuzak amaçlı sorulan sorular çerçevesinde görüşme kayıtlarına baktığımızda ilk görüşmelere ait sonuçlar doğrultusunda 3. soru maddesi için ilk cevabı hatırlamıyorum olan 11 çocuğun (%55) zorlama sonrası 11'inin de yanlış cevap verdiği görülmüştür. 7. soru maddesi için ise ilk cevabı hatırlamıyorum olan çocuk sayısının 6 (%30) olduğu; zorlama sonrası bu çocuklardan 1 tanesinin (%5) ikiden daha fazla detay içeren yanlış cevap verdiği; 5 tanesinin (%25) iki detaylı yanlış cevap verdiği bulunmuştur. 9 numaralı soru maddesine 12 çocuğun (%60) ilk olarak hatırlamıyorum cevabı verdiği ve zorlama sonrasında bu çocuklardan 5'inin (%25) yanlış, 4'ünün (%20) iki detaylı yanlış cevap, 3'ünün (%15) de ikiden fazla detaylı yanlış cevap verdiği belirlenmiştir. 14. soruda ilk olarak hatırlamıyorum cevabı veren 8 çocuktan (%40) 7'sinin yanlış ve 1 tanesinin iki detaylı yanlış cevap verdiği; 16. soruda ise 13 çocuktan (%65) 9'unun yanlış, 3'ünün iki detaylı ve 1'inin de ikiden fazla detaylı yanlış cevap verdiği saptanmıştır. Son tuzak soru olan 18. soruda ise, ilk olarak hatırlamadığını belirten 6 çocuktan (%30) 4'ünün iki detaylı yanlış cevap, 2'sinin de ikiden daha fazla detaylı yanlış cevap verdiği görülmüştür.

Birinci ve ikinci görüşmelerde tuzak sorulara verilen cevaplar detaylandırma özelliği bağlamında karşılaştırıldığında ise ikinci görüşmelerdeki iki detaylı ve ikiden daha fazla detaylı yanlış cevap sayısının birinci görüşmelere oranla arttığı ve ilk görüşmede çocuklar

tarafından verilen uydurma cevapların ikinci görüşmelerde de detaylandırılmış olarak tekrarlandığı dikkat çekmiştir.

Ayrıca, hiçbir etki mekanizmasının kullanılmadığı ve çocuklara sorulan sorular karşısında “bilmiyorum, hatırlamıyorum” cevaplarını verebilme hakkının tanındığı birinci grup ile ikinci gruba ait sonuçları karşılaştırdığımızda (Tablo 20 ve 21) Hipotez 1 ve 2’nin desteklendiği açıkça görülmektedir. Her iki grubun birinci ve ikinci görüşme sonuçları karşılaştırılmış ve ikinci grupta verilen olaydan bağımsız detaylar içeren yanlış cevap sayısının birinci gruba oranla daha fazla olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde ikinci grupta verilen detaylandırılmış yanlış cevap sayısının da yine birinci gruba oranla fazla olduğu gözlenmiştir.

Bu bağlamda, birinci ve ikinci hipotezimize ait söz konusu bulguların olay belleğindeki bilgi boşluklarının zorlayarak doldurulması etkisini ele almış olan diğer çalışmalarla da (Ackil, Zaragoza, 1998, Zaragoza ve ark., 2001, Stolzenberg, Pezdek, 2013) benzerlik gösterdiği sonucuna varılmıştır.

Belirtilenler çerçevesinde önemli bir noktayı işaret eden diğer bir sonuç ise, çocuklar tarafından verilen uydurma cevaplardaki detaylandırma özelliğidir. İlk etapta tuzak sorularda belirtilen detayları görmediğini belirten ve uygulanan baskı neticesinde tanık olunan olaydan bağımsız detayların varlığını kabul eden ikinci gruptaki çocukların vermiş oldukları uydurma cevaplara birden fazla betimleme ve önerme ekledikleri dikkat çekmiştir. Başka bir bakış açısıyla, çocuklar ürettikleri “yeni olaya” ait detayları görüşmeci karşısında desteklemişlerdir. Bu durum araştırmanın bulguları kapsamında önemli bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca, hissettirilen baskı neticesinde ilk görüşmelerde çocuklardan alınan yanlış cevap sayısının ikinci görüşmelerde azaldığı ve bu cevapların ikinci görüşmelerde detaylandırılmış yanlış cevap olarak karşımıza çıktığı; detaylı yanlış cevapların ise ikinci görüşmelerde de tekrarlanarak ilk cevapları destekleyecek şekilde yeni detaylarla ifade edildiği saptanmıştır.

Söz konusu bu bulguları birlikte ele aldığımızda ise, iki sonuca ulaşıldığı görülmektedir. Öncelikli olarak, olay belleğindeki bilgi boşluklarının doldurulması yönünde zorlamaya maruz kalan çocuklar tarafından ilk görüşmelerde uydurulan cevapların bellekte bozulmalara neden olduğu ve çocukların farkında olmadan yeni bir gerçeklik yarattığı sonucuna varılmaktadır. İkinci olarak da oluşturulan yeni gerçekliğin yukarıda belirtilen

detaylandırılmış yanlış bilgiler çerçevesinde yer alıyor olması bizi baskı altında bırakılan çocukların gerçek olaydan önemli drecede uzaklaştıkları sonucuna götürmektedir. Aynı zamanda elde edilen bu sonuçlarla araştırmamızın üçüncü hipotezinin de desteklendiği görülmektedir. Ancak, konuya ilişkin yapılan çalışmalarda (Ackil, Zaragoza, 1998, Zaragoza ve ark., 2001, Stolzenberg, Pezdek, 2013) olay belleğindeki bilgi boşluklarının doldurulması yönünde zorlamaya maruz kalan çocukların tuzak sorulara vermiş oldukları cevaplar detaylandırma kriteri dahilinde ele alınmamış olduğu için olay gerçekliğinden ne kadar uzaklaşıldığına dair sonuçlar yer almamakta ve bu sebepten ötürü üçüncü hipotezimizin bilimsel karşılaştırılması da yapılamamaktadır.

Yapılan bireysel görüşmeler doğrultusunda çocuk görgü tanıklığı ifadesinin güvenilirliğini olumsuz etkilediği gözlemlenen bir diğer dinamik de çocuk görgü tanığının görüşmeciye (yetişkine) direnç göstermekte zorlanmasıdır.

Araştırmamızın birinci grubunda yer alan çocuklara “bilmiyorum, hatırlamıyorum” cevabı verme hakları olduğu belirtilmiş olmasına rağmen bu gruptaki çocuklar beklenenden az bir oranda bu yönde cevap vermiş ve bütün sorulara cevap verme gerekliliği duymuştur. “Bilmiyorum, hatırlamıyorum” cevabı verme haklarının olduğu belirtilmediği, ancak bu yönde bir cevap kullandıklarında herhangi bir etki veya zorlamaya maruz kalmayan üçüncü ve dördüncü gruptaki çocukların ise, hatırlamadığını ifade etmekte zorlandığı ve “bilmiyorum” cevabını kullanmaktan uzak durduğu tablolarda yer alan dağılımlardan da görülmektedir. Bu noktada, çocukların görüşmeci karşısında bilmediklerini ya da hatırlamadıklarını ifade etmekten kaçındıkları; görüşmeciyi memnun etmek amacıyla tuzak amaçlı sorular dahil bütün sorulara cevap verdikleri sonucuna varılmaktadır. Bilimsel literatürde yer alan ilgili çalışmalar da (Sporer, 1982, Ceci, Ross ve Toglia, 1987, Yates, 1987, Gulotta, 1997, Zaragoza ve ark., 2001, Schwarz, Roebbers, 2006, Gombos, Pezdek, Haymond, 2012, Stolzenberg ve Pezdek, 2013) elde edilen bu sonucumuzu desteklemektedir.

Belirtilenlerin beraberinde, yukarıda bahsedilen gruplar arası karşılaştırmalar ve bu gruplara ait değerlendirmeler adli görüşmelerin hazırlık evresinde yer alması gereken “bilgilendirme” aşamasının tanık ifadesinin güvenilirliği açısından ne kadar ehemmiyet arz ettiğine de dikkat çekmektedir.

İlgili literatür çalışmaları incelendiğinde benzer bir durumu konu alan araştırma bulgularına rastlanamamış olsa da araştırmamız kapsamında sağlanan gözlemler sorulan

bütün sorulara cevap vermek zorunda olunmadığı ve olaya ilişkin tanık olunmayan detaylar için bilmiyorum cevabının verilebileceği yönünde yapılan bir bilgilendirmenin gerekliliğine işaret etmektedir. Böylece, görüşme başlamadan önce verilecek bu bilgi neticesinde çocuk görgü tanığının kaygısını azalacağına ve çocuğun tanık olduğu detaylar çerçevesinde ifade verme olasılığının arttırılabileceğine inanılmaktadır.

Dördüncü gruptaki çocuklarla yapılan görüşme sonuçlarına baktığımızda ise, çocukların yardımcı araştırmacının vermiş olduğu manipülatif bilgilerden önemli derecede etkilendiği ve sorulara verdikleri cevapların yetişkinden edinilen yanlış bilgilerle uyum gösterdiği görülmektedir.

Söz konusu grupla yapılan görüşmeler için hazırlanan ve yanlış bilgiler içeren hikaye akışı ile çocuklardan alınan cevapların içeriklerini karşılaştırdığımızda hem birinci hem de ikinci görüşmede serbest anlatım sorusuna verilen cevaplarda 12 çocuğun “mavi araba” gördüğünü belirttiği saptanmıştır. Bunun beraberinde, çocukların hepsinin izledikleri filmde “kurbağa” olduğunu kabul ettiği ve 11 çocuğun da kurbağanın kıyafetlerinde çizgili pantolon veya kazak olduğunu söylediği belirlenmiştir. İzletilen filmde, sadece kuzuyu almak için gelen bir arabanın ve arabadan uzanan bir kolun görünmüş olmasına karşılık, çocukların, yardımcı araştırmacının vermiş olduğu yanlış bilgiler doğrultusunda bir “adam” gördüğünü ifade ettiği saptanmıştır. Aynı zamanda manipülatif bilgilerle paralel olarak çocukların 5’inin “adamin beyaz bir kazak (ya da gömlek), yeşil pantolon giydiğini, kırmızı şapka taktığını” ifade ettiği; 4’ünün bu üç ayrıntıdan ikisini kullandığı ve 4’ünün üç ayrıntıdan birini kullandığı dikkat çekmiştir. Son olarak, tavşalobun “siyah renkli” olduğunu ifade eden sadece 2 çocuğun olduğu; ancak, tavşalobun “bir şapka taktığını” belirten 18 çocuk olduğu, şapkanın “kırmızı ve tüylü bir şapka” olduğunu belirten çocuk sayısının da 11 olduğu görülmüştür.

Yapılan bu içeriksel karşılaştırma neticesinde olayın hemen sonrasında olmuş olmasına rağmen çocukların yetişkin biri tarafından verilen yanlış bilgilerden kayda değer derecede etkilendiği ve tanık olunan olaya dair bilgilerinin söz konusu yanlış bilgiler doğrultusunda şekillendiği sonucu varılmıştır. Mevcut araştırma sonuçlarımızın da konuyla ilgili diğer çalışmalarla (Loftus, 1975, Bruck, Ceci, Hembrooke, 1998, Gudjonsson, Sigurdsson, 2003) uyum sağladığı görülmüştür.

Son hipotezimizde ise, olaydan sonra geçen zamanın artmasıyla çocukların belleklerinde yer alan detayların niceliksel ve niteliksel açıdan zayıflayacağı öngörülmüştü.

Bu noktada, hem serbest anlatım sorusuna hem de her iki gruptaki açık uçlu sorulara ait bulgulara baktığımızda çocukların ilk görüşmede vermiş oldukları doğru cevap sayılarının ikinci görüşmelerde azaldığı gözlenmektedir. Bununla birlikte, birinci görüşmelere oranla ikinci görüşmelerde yanlış cevap sayılarının arttığı ve verilen yanlış cevapların olay gerçekliğinden uzaklaştığı dikkat çekmektedir.

Özellikle, film izleme etkinliğinden hemen sonra herhangi bir soru sorulmayan ve izlenen filmdeki detaylara ilişkin pekiştireç almayan üçüncü gruba ait bulguların hipotezimizi önemli derecede desteklediği düşünülmektedir. Söz konusu gruptaki çocuklarla yapılan ilk görüşme film izleme etkinliğinden bir hafta sonra gerçekleştirilmiştir. Her iki soru türüne ait bulgulara baktığımızda da üçüncü gruba ait yanlış cevap sayılarının diğer grupların ikinci görüşmelerine ait yanlış cevap sayılarından fazla olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca, üçüncü gruptaki çocukların tuzak sorular karşısında daha az direnç gösterdikleri gözlenmiş olup olaydan bağımsız ön bilgilerinin etkisiyle yanlış detay verme oranlarının da fazla olduğu belirlenmiştir.

Bu bağlamda, olaydan hemen sonra yapılan görüşmeden elde edilecek bilgilerin olaydan bir hafta sonra yapılan görüşmeden elde edilecek bilgilere göre nispeten daha fazla detayı ve daha az yanlış bilgiyi içerdiği sonucuna varılmaktadır. Elde edilen bu sonuçların zaman kriterinin ele alındığı diğer çalışmalarla da (Yuille, Tollestrup, 1992, Ricci, Beal, 1998, Brewer, Potter, Fisher, Bond, Luszcz, 1999, Memon, Barlett, Rose, Gray, 2003) paralellik gösterdiği görülmektedir.

Sonuç olarak, araştırmamız neticesinde sağlanan bulgular ve literatür karşılaştırmaları ışığında gerçek yaşamda çocuk görgü tanıklarıyla yürütülen adli görüşmelerde hangi hususların göz önünde bulundurulması ve nelere dikkat edilmesi gerektiği noktasında önemli veriler sağlanmış olup söz konusu hususlara “Sonuç ve Öneriler” bölümünde yer verilmiştir.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Çocuk görgü tanıklığı ve tanık ifadelerinin adalet sistemindeki önemi günümüz dünyasında göz ardı edilemeyecek bir gerçekliğe sahiptir.

Geçtiğimiz yüzyıl itibariyle başlayan çalışmaların da söz konusu gerçeklik doğrultusunda son yıllarda büyük bir hız kazandığı ve bu amaçla çocuk görgü tanıklarının ifadelerinin güvenilirliğini etkileyen etmenleri farklı bakış açılarıyla ele aldığı dikkat çekmektedir. Bu noktada, adli mekanizmanın işlerliğine katkı sağlamak ve çocuk görgü tanıklarından alınan ifadelerdeki yanılma paylarını en aza indirmek amacıyla gerçekleştirilen çalışmamız neticesinde aşağıda belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmamız kapsamında yapılan bireysel görüşmeler için fiziksel ortama ait özelliklere dikkat edilmiştir. Görüşmelerin yapıldığı ortamların özellikle sessizlik ve ışık açısından uygun olmasına, çocuğun dikkatini dağıtmayacak şekilde düzenlenmiş olmasına özen gösterilmiştir. Ancak, sadece belirtilen fiziksel özelliklere sahip olunması yeterli görülmemiş, çocukların kendilerini rahat hissedebilecekleri bir ortam olmasına da öncelik verilmiştir. Elde edilen gözlemler sonucunda da gerçek hayatta çocuklarla yapılacak adli görüşmeler için benzer kriterlerin dikkate alınması ve söz konusu fiziksel özelliklere sahip görüşme odalarının oluşturulması gerekli görülmektedir.

Çocuklarla gerçekleştirilen bireysel görüşmeler neticesinde ise, görüşmelerin yapıldığı ortamların fiziksel koşulları kadar ifade alımına geçmeden önce oluşturulacak hazırlık aşamasının da önem arz ettiği görülmüştür. Görüşmecinin kendini tanıttırmasının, gündelik yaşama dair sohbet açıcı ifadelerin kullanılmasının hem çocuğun kaygısını azalttığı hem de yapılacak görüşmede işbirliği kurma hususunda çocuğu teşvik ettiği gözlenmiştir. Bu bağlamda, adli görüşmelerde de benzer bir sürecin izlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Çocuk görgü tanıklarıyla yapılan bireysel görüşmelerin hazırlık sürecinde, çocuklara sorulan sorular karşısında “bilmiyorum” ya da “hatırlamıyorum” deme haklarının olduğunun belirtilmesinin de önemli bir unsur olduğu görülmüştür. Bu yönde yapılan bir bilgilendirmenin, çocukların kaygısını azalttığı ve sadece bildikleri, hatırladıkları detaylar çerçevesinde ifade vermelerini cesaretlendirdiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, tanık ifadelerindeki yanılma paylarının da aza indirgendiği gözlenmiş olup bu yönde bir bilgilendirme yapılmayan çocuklara göre bilgilendirmenin yapıldığı çocuklarda yanlış bilgi

verme oranlarının daha düşük olduğu dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, olayın gerçekliğinden uzaklaşma olasılığını azaltmak ve çocuktan alınan ifadenin doğruluk olasılığını arttırmak için adli görüşmeler öncesinde bu yönde bir bilgilendirmenin yapılması kesin bir şekilde önerilmektedir.

Olaydan sonra geçen zamanın ifadenin güvenilirliği üzerindeki olumsuz etkisi çalışmamızda dikkat çeken sonuçlardan bir diğeri idi. Olayın üstünden geçen sürenin artmasıyla çocuk görgü tanığının belleğindeki olaya ait bilgilerin niteliksel ve niceliksel olarak azaldığı; ayrıca geçen zamanın artmasıyla birlikte çocuğun olay belleğindeki detayların tanık olduklarından farklı olarak değişime uğradığı sonucuna varılmıştır. Bu sebepten dolayı, olaydan sonraki en kısa zaman diliminde adli görüşmelerin yapılmasının çocuktan alınacak ifadenin güvenilirliği açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Çocuklardan alınan ifadenin güvenilirliğini azaltan bir diğ er unsur da görüşmede yönlendirici soruların kullanılmasıdır. Çocuğa sorulan yönlendirici soruların, çocuğun tanık olduğu olaya ilişkin belleğinde yer alan bilgileri değiştirdiği ve yeni bilgilerin oluşmasına zemin hazırladığı gözlenmiş olup olaydan sonra geçen zamanın artmasıyla birlikte bu olumsuz etkinin daha da arttığı görülmüştür. Bu bilgiler ışığında, görüşmecinin yönlendirici sorular kullanmaması, çocuğun hatırladıklarını olduğu gibi belirtebileceği serbest anlatım sorularına ağırlık vermesi ya da herhangi bir bilgi içermeyen açık uçlu soruların kullanılması tanık ifadelerinin güvenilirliğini önemli ölçüde arttıracaktır.

Son olarak, olay belleğindeki bilgi boşluklarının doldurulması yönünde çocuğa uygulanan zorlamanın ifadenin güvenilirliği üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır. İfade alım sürecinde, sorulan bütün sorulara cevap vermesi beklenen çocuğun hissettiği baskının etkisiyle olaydan bağımsız cevaplar üretmeye yöneldiği saptanmıştır. Buna bağılı olarak da olay belleğinde bozulmaların oluştuğu, sorular karşısında uydurma cevaplar ürettiği ve çocuğun ilk görüşmeden sonraki ifadelerinde bu uydurma cevapları olaya ait detaylar mışçasına belirttiği dikkat çekmiştir. Bu koşullar altında çocuktan alınan ilk ifadenin güvenilirliği düşük olacağı gibi ilk adli görüşmeden sonraki olası tekrar görüşmelerinde edinilen bilgilerin de gerçek olayı yansıtm a olasılığı kayda değ er oranda azalacaktır. Bu bağlamda, çocuğun olaya ilişkin hatırlayamadığı ya da tanık olmadığı detayların olabileceğinin göz önünde bulundurulması ve görüşmecinin bu yönde bir zorlama uygulamaktan kaçınması kesin bir şekilde önerilmektedir.

7. ÖZET

Çocuk görgü tanıklarının ifadelerinin güvenilirliğini ele aldığımız çalışmamızda, çocuk görgü tanıklarıyla yapılan görüşmelerde kullanılan soruların ve görüşmeci yaklaşımının olaya dair gerçeklik algısının değişimi üzerindeki etkisi, olay belleğindeki bilgi boşluklarının doldurulması yönünde uygulanan zorlama çerçevesinde incelenmiştir.

Çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar doğrultusunda araştırmaya ait hipotezlerimizin desteklendiği görülmüştür.

Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, olaya tanıklıktan hemen sonra yapılan görüşmelerde çocuktan doğru bilgi alma olasılığının niceliksel ve niteliksel açıdan daha fazla olduğu; geçen süre zarfında olaya dair hatırlanan doğru bilgilerin azaldığı ve yanlış bilgi verme olasılıklarının arttığı görülmüştür. Ayrıca, yönlendirme ve/veya yanlış bilgi içeren soruların sorulmasının adli mekanizmanın işlerliği açısından uygun bir yöntem olmadığı; bu tür soruların kullanıldığı görüşmelerde çocuktan alınan bilgilerin yanlış olma oranlarının arttığı sonucuna varılmıştır.

Bilimsel literatürde yer alan sonuçlarla paralel olarak bizim çalışmamızda da olay sonrası verilen yanlış bilgilerin tanığın olay gerçekliğini olumsuz etkilediği görülmüştür. Söz konusu durumun beraberinde çocuk görgü tanıklarının yetişkin tarafından verilen yanlış bilgilerden daha çok etkilendiği saptanmış olup olaya ilişkin ifadelerinin de yetişkinin verdiği yanlış bilgiler yönünde değişiklik gösterdiği gözlenmiştir.

Çalışmamız kapsamında temel değişken olarak ele alınan ve yerli literatürde de ilk kez yer bulan olaya ilişkin bilgi boşluklarının doldurulması yönünde uygulanan zorlamanın da çocuk görgü tanıklarının ifadelerini olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır. Uygulanan zorlama neticesinde çocukların hatırlamadıkları detaylara ilişkin sorulan sorulara uydurma cevaplar verdikleri ve olaydan sonra geçen zamanın artmasıyla birlikte çocukların olay gerçekliğinden uzaklaşarak vermiş oldukları uydurma cevaplar doğrultusunda yeni bir gerçeklik oluşturdıkları dikkat çekmiştir. Buna karşılık, görüşme öncesinde çocuklara bilmiyorum deme hakları olduğunun belirtiliyor olması, çocukların olaya ilişkin daha az yanlış cevap vermelerine ve hatırladıkları detayları daha doğru şekilde ifade etmelerine imkan tanımaktadır.

Anahtar Kelimeler: çocuk, görgü tanıklığı, bilgi boşlukları, adli görüşme

8. SUMMARY

In our research, which discusses reliability of child witness testimony, we aimed at determining how changes and errors occur in children's memory. For this purpose, effects of both questions used in child witness interviews and attitude of interviewer on sense of reality was researched in terms of forced confabulation.

Results of this project supports our hypothesis.

Overall examination of this research revealed that interviews carried out soon after witnessing an incident have a higher probability of getting more accurate information, both qualitative and quantitative, from the child. However, decline in number of correct answers and increase in incorrect answers was observed over time. Furthermore, it is concluded that suggestive questions are not an appropriate method for interoperability of judicial mechanism and rate of incorrect answers from the child increase when interviewed with these questions.

Results of this research indicate that possibility of getting accurate answers, both in quantity and quality, is higher in interviews soon after an incident. Additionally, over time, a decline in amount of correct information recollection and increase in inaccurate information was observed. In addition, it was established that use of directed and/or misleading questions in interviews is not an appropriate practice for interoperability of judicial mechanism due to increase in inaccurate information gathered from the children interviewed using these questions.

This research, in parallel with scientific literature, shows that child witnesses are greatly influenced by information given by adults resulting in change of testimonies according to false information given by adults.

It is established in this reasearch that forced confabulation, which is base of this research and takes its place in local literature for the first time, has a negative effect on child witness testimony. It has been observed that child witnesses, when forced, make up answers to questions they do not know the answer for and over time they move away from reality and create a fake reality according to answers they made up. On contrary, informing child witnesses about the fact that they are allowed to "not know" a fact decreases the amount of incorrect answers and allows them to express their recollection more accurately.

Keywords: child, eyewitness, forensic interview, forced confabulation

9. KAYNAKLAR

- Ackil, J.K., Zaragoza, M.S. (1998). Memorial consequences of forced confabulation: Age differences in susceptibility to false memories. *Developmental Psychology*, 34(6), 1358-1372.
- Bartlett, F. C. (1932). *Remembering: A study in experimental and social psychology*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Blanton-Gitlin, L., Pezdek, K. (2009). Children's memory in forensic contexts: Suggestibility, false memory and individual differences. In B.L.Bottoms, C.J.Najdowski &G.S.Goodman (Eds.). *Children as victims, witnesses and offenders: Psychological science and the law* (pp.57-80). New York:Guildford.
- Binet, A. (1900). *La Suggestibilité*. Paris: Schleicher.
- Bottoms, B.L., Goodman, G.S. (1994). Perceptions of children's credibility in sexual assault cases. *Journal of Applied Social Psychology*, 24 (8), 702-732.
- Bottoms, B.L., Goodman, G.S. (Eds.) (1996). *International perspectives on child witnesses: Psychological research and law*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Brainerd, C.J., Reyna, V.F. (2001). Fuzzy-trace theory: Dual processes in memory, reasoning, and cognitive neuroscience. *Advances in Child Development and Behavior*, 28, 41-100.
- Bradfield, A.L., Wells, G.L., Olson, E.A. (2002). The damaging effect of confirming feedback on the relation between eyewitness certainty and accuracy. *Journal of Applied Psychology*, 87, 112–120.
- Brewer, N., Potter, R., Fisher, R.F., Bond, N., Luszcz, M.A. (1999). Beliefs and data on the relationship between consistency and accuracy of eyewitness testimony. *Applied Cognitive Psychology*,13, 297-313.
- Bruck, M., Ceci, S.J., Hembrooke, H. (1998). Reliability and credibility of young children's reports: From research to policy and practice. *American Psychologist*, 53, 136-151.
- Butt, S.J., Mixon, K.D., Mulekar, M.S., Bringmann, W.G. (1995). Gender differences in eyewitness testimony. *Perceptual and Motor Skills*, 80, 59–63.
- Ceci, S.J., Ross, D.F., Toglia, M.P. (1987). Age differences in suggestibility: narrowing the uncertainties, in *Children's Eyewitness Memory*, eds J. Ceci, M. P. Toglia & D. F. Ross. New York: Springer-Verlag.
- Ceci, S.J., Bruck, M. (1993). The suggestibility of the child witness: A historical review and synthesis. *Psychological Bulletin*, 113, 403-439.
- Chronology of McMartin Preschool Abuse Trials, University of Missouri-Kansas City, <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/mcmartin/mcmartinchronology.html>
- Clifford, B.R. and Scott, J. (1978). Individual and situational factors in eyewitness memory. *Journal of Applied Psychology*, 63, 352-359.

- Deffenbacher, K.A., Bornstein, B.H., Penrod, S.D., McGorty, E.K. (2004). A meta-analytic review of the effects of high stress on eyewitness memory. Faculty Publications, Department of Psych. Paper 182.
<http://digitalcommons.unl.edu/psychfacpub/182>
- Devlin Committee Report (1976). Report of the Committee on Evidence of Identification in Criminal Cases. Cmnd 338 134/135, 42.
- Dysart, J.E., Lindsay, R.C.L. (2001). A preidentification questioning effects: serendipitously increasing correct rejections. *Law and Human Behavior*, 25(2), 155-165.
- Fivush, R., Schwarzmuller, A. (1998). Children remember childhood. Implications for childhood amnesia. *Applied Cognitive Psychology*, 12, 455-473.
- Foley, M.A., Johnson, M.K. (1985). Confusions between memories for performed and imagined actions: A developmental comparison. *Child Development*, 56, 1145-1155.
- Forgas, J.P., East, R. (2003). Affective influences on social judgments and decisions: Implicit and explicit processes. In: J.P. Forgas, K.D. Williams, & W. von Hippel (Eds.). *Social judgments: Explicit and implicit processes* (pp. 198-226). New York: Cambridge University Press.
- Garven, S., Wood, J.M., Malpass, R.S., Shaw, J.S. (1998). More than suggestion: The effect of interviewing techniques from the McMartin Preschool case. *Journal of Applied Psychology*, 83, 347-359.
- Gombos, V., Pezdek, K., Haymond, K. (2012). Forced confabulation affects memory sensitivity as well as response bias. *Memory & Cognition*, 40, 127-134.
- Goodman, G.S., Clarke-Steward, A. (1991). Suggestibility in children's testimony: Implications for child sexual abuse investigations. In J.L. Doris (Ed.). *The suggestibility of children's recollections*. Washington DC: American Psychology Association.
- Goodman, G.S., Emery, R.E., Haugaard, J.J. (1998). Developmental psychology and law: Divorce child maltreatment, foster care and adoption. In I. Siegel and A. Renninger (Eds.), *Child Psychology in Practice*, in W. Damon (Series Ed.), *Handbook of Child Psychology* (Vol.4) New York: Wiley.
- Goodman, G.S. (2006). Children's eyewitness memory: A modern history and contemporary commentary. *Journal of Social Issues*, 62(4), 811-832.
- Gordon, B.N., Baker-Ward, L., Ornstein, P.A. (2001). Children's testimony: A review of research on memory for past experiences. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 4, 157-181.
- Grether, W.F., Baker, C.A. (1972). Visual presentations of information. In H.P. van Cott, R.G. Kinkade (Eds.), *The psychology of learning and motivation*, Vol.10. New York: Academic Press.
- Gudjonsson, G.H., Clark, N.K. (1986). Suggestibility in police interrogation: A social psychological model. *Social Behaviour*, 1, 83-104.

- Gudjonsson, G.H. (1992). *The psychology of interrogations, confessions and testimony*. Chisester, John Wiley&Sons.
- Gudjonsson, G.H., Sigurdsson, J.F. (2003). The relationship of compliance with coping strategies and self-esteem. *European Journal of Psy. Assessment*, 19, 117-123.
- Gündoğar, D., Demirci, S. (2007). Konfabülasyon (masallama): İlgi çeken ancak yeterince bilinmeyen bir belirti. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 18(2), 172-178.
- Horgan, T.G., Mast, M.S., Hall, J.A., Carter, J.D. (2004). Gender differences in memory for the appearance of others. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 185–196.
- Howie, P., Sheehan, M., Mojarrad, T., Wrzesinska, M. (2004). “Undesirable” and “desirable” shifts in children’s responses to repeated questions: Age differences in the effect of providing a rationale for repetition. *Applied Cognitive Psychology*, 18, 1161-1180.
- Ildırım, E. (2012). Görgü tanıklığında yanılabilirlik. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Danışman:Doç.Dr.Burak Doğangün, Yard.Doç.Dr.Neylan Ziyalar.
- Johnson, C., Scott, B. (1976). Eyewitness testimony and suspect identification as a function of arousal, sex of witness and scheduling of interrogation. Paper presented at the annual convention of the American Psychological Association, Washington D.C., September.
- Koriat, A., Goldsmith, M., Pansky, A. (2000). Toward a psychology of memory accuracy. *Annual Review of Psychology*, 51, 481-537.
- Krahenbühl, S., Blades, M. (2006). The effect of question repetition within interviews on young children’s eyewitness recall. *Journal of Experimental Child Psychology*, 94(1), 57-67.
- Lamb, M.E., Orbach, Y., Herschkowitz, I., Esplin, P.W., Horowitz, D. (2007). Structured forensic interview protocols improve the quality and informativeness of investigative interviews with children: A review of research using the NICHD Investigative Interview Protocol. *Child Abuse and Neglect*, 31 (11-12), 1201-1231.
- Leippe, M., Wells, G.L., Ostrom, T. (1978). Crime seriousness as a determinant of accuracy in eyewitness identification. *Journal of Applied Psychology*, 3, 345-351.
- Lindsay, D.S., Johnson, M.K. (1989). The reversed eyewitness suggestibility effect. *Bulletin of Psychonomic Society*, 27(2), 111-113.
- Lindsay, S. (1994). *Memory Source Monitoring And Eyewitness Testimony* (D.F. Ross, J.D. Read, M.P. Toglia Eds.). *Adult Eyewitness Testimony: Current Trends And Developments*. New York: Cambridge University Press.
- Lipmann, O. (1911). Pedagogical psychology of report. *Journal of Educational Psychology*, 2 (5), 253-261.
- Loftus, E.F. (1975). Leading questions and the eyewitness report. *Cognitive Psychology*, 7, 550-572.

- Loftus, E.F., Miller, D.G., Burns, H.J. (1978). Semantic integration of verbal information into a visual memory. *Journal of Experimental Psychology: Human Learning and Memory*, 4(1), 19-51.
- Loftus, E.F., Loftus. G.R. (1980). On the permanence of stored information in the human brain. *American Psychologist*, 35:409–420.
- Loftus, E.F. (1992). When a lie becomes a memory's truth: Memory distortion after exposure to misinformation. *Current Directions of Psychological Science*, 1, 121-123.
- Loftus, E.F. (1996). *Eyewitness Testimony*. Harvard University Press, Cambridge.
- Loftus, E.F. (1997). Memory for a past that never was. *Current Directions of Psychological Science*, 6, 60-65.
- McCloskey, M., Zaragoza M. (1985). Misleading postevent information and memory for events: Arguments and evidence against memory impairment hypothesis. *Journal of Experimental Psychology: General*, 114,1-16.
- Meissner, C.A., Sporer, S.L., Schooler, J.W. (2007). Person descriptions as eyewitness evidence. In R. C. L. Lindsay, D. F. Ross, J. D. Read & M. P. Toglia (Eds.), *The handbook of eyewitness psychology, Vol II: Memory for people*. (pp. 3-34). Mahwah, NJ US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Mueller-Johnson,K., Ceci,S.J. (2007). The elderly eyewitness: A review and prospectus. (M.P.Toglia, J.D.Read, D.F.Ross, R.C.L.Lindsay Eds.) *Handbook of eyewitness psychology: Volume I-Memory for events* (pp627-646), Mahwah, NJ: Erlbaum Associates.
- Myers, J.E.B. (1992). *Evidence in child abuse and neglect cases*. New York: Wiley.
- Öztürk, O. (2002). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. 9. Baskı. Ankara: Nobel Tıp Kitabevi, s:514.
- Pezdek, K. (1987). Memory for pictures: A life-span study of the role of visual detail. *Child Development*, 58, 807-815.
- Pezdek, K., Lam, S.T., Sperry, K. (2009). Forced confabulation more strongly influences event memory if suggestions are other-generated than self-generated. *Legal and Criminological Psychology*, 14, 241-252.
- Pozzulo, J.D., Lindsay, R.C.L. (1998). Identification accuracy of children versus adults: A meta-analysis. *Law and Human Behaviour*, 22, 549-570.
- Pozzulo, J.D., Coplan, R.J., Wilson, J. (2005). Not too 'shy' to help catch a thief: Recall and recognition memory of shy versus non shy witnesses. *Personality and Individual Differences*, 39,1361-1372.
- Robinson, J., Briggs, P. (1997). Age trends in eye-witness suggestibility and compliance. *Psychology, Crime & Law*, 3 (3), 187- 202.
- Schwarz, S., Roebbers, C.M. (2006). Age differences in the effects of social influence on children's eyewitness performance and their metacognitive monitoring. *Journal Of Experimental Child Psychology*, 94, 229-248.

- Sheehy, N.P., Chapman, A.J. (1982). Eliciting children's and adult's accounts of road accidents. *Current Psychological Reviews*, 2, 341-348.
- Shin, H., Bjorklund, D.F., Beck, E.F. (2007). The adaptive nature of children's overestimation in a strategic memory task. *Cognitive Development*, 22 (2), 197-212.
- Siegel, J.M., Loftus, E.F. (1978). Impact of anxiety and life stress upon eyewitness testimony. *Bulletin of the Psychonomic Society*, 12, 479-480.
- Sporer, S.L. (1982). A brief history of the psychology of testimony. *Current Psychological Reviews*, 2, 323-339.
- Stebly, N.L., Wells, G.L., Bradfield, D.A. (2014). The eyewitness post identification feedback effect 15 years later: Theoretical and policy implications. *Psychology, Public Policy and Law*, 20(1), 1-18.
- Stern, W. (1910). Abstracts of lectures on the psychology of testimony and on the study of individuality. *American Journal of Psychology*, 21, 270-282.
- Stolzenberg, S., Pezdek, K. (2013). Interviewing child witnesses: The effect of forced confabulation on event memory. *J Exp Child Psychol.*, 114(1), 77-88.
- Sutherland, R., Hayne, H. (2001). Effect of postevent information on adult's eyewitness reports. *Applied Cognitive Psychology*, 15, 249-263.
- The University of Virginia, <http://saalem.lib.virginia.edu/people?group.num=G03>
- Tredoux, C.G., Meissner, C.A., Malpass, R.S., Zimmerman, L.A. (2004). Eyewitness identification. In C. Spielberger (Ed.), *Encyclopedia of Applied Psychology*, V. 1, pp. 875-887, Academic Press.
- Tobey, A.E., Goodman, G.S. (1992). Children's eyewitness memory: Effects of participation and forensic context. *Child Abuse and Neglect*, 16, 779-796.
- Varendonck, J. (1911). Les temoignages d'enfants dans un proces retentissant (The testimony of children in a famous trial). *Archives de Psychologie*, 11, 129-171.
- Wells, G.L. (1978). Applied Eyewitness Testimony Research: System Variables and Estimator Variables. *Journal of Personality and Social Psychology*. 36, 1546-1557.
- Wells, G.L. (1993). What do we know about eyewitness identification? *American Psychologist*, 48, 553-571.
- Wells, G.L., Bradfield, A.L. (1998). "Good, you identified the suspect": Feedback to eyewitnesses distorts their reports of the witnessing experience. *Journal of Applied Psychology*, 83, 360-376.
- Wells, G.L., Olson, E.A.(2003). Eyewitness Testimony. *Annual Review Psychology*, 54, 277-295.
- Wells, G.L., Olson, E.A., Charman, S.D. (2003). Distorted retrospective eyewitness reports as functions of feedback and delay. *Journal of Experimental Psychology*, 9(1), 42-52.

- Wells, G.L. (2006). Eyewitness identification: Systemic reforms. *Wisconsin Law Review*, 615, 615-643.
- Yarmey, A.D., Jones H.P.T. (1983). Is the psychology of eyewitness identification a matter of common sense?. *Evaluating Witness Evidence*, eds: Lloyd, S.M., Clifford, B.R., New York, Wiley.
- Yates, A. (1987). "Should young children testify in cases of sexual abuse?" *American Journal of Psychiatry*, 144, 476-480.
- Yuille, J.C., Cutshall, J.L. (1986). A case study of eyewitness memory of a crime. *Journal of Applied Psychology*, 71, 291-301.
- Yuille, J.C., Tollestrup, P.A. (1992). A model of diverse effects of emotion on eyewitness memory. In S.A. Christianson (Ed.). *The handbook of emotion and memory: Research and theory*. pp. 201-215. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Zaragoza, M.S., Payment, K.E., Ackil, J.K., Drivdahl, S.B., Beck, M. (2001). Interviewing witnesses: Forced confabulation and confirmatory feedback increase false memories. *Psychological Science*, 12(6), 473-477.

EK 1**SERBEST ANLATIM SORUSU**

İzlediğimiz filminden hatırladığın olay, kişi ve durumlar nelerdir? Anlat.

EK 2

AÇIK UÇLU GÖRÜŞME SORULARI

1. Filmin başlangıcında kaç tane balık yüzüyordu?
2. Filmdeki hayvanlar nerede yaşıyor?
3. **Nehirdeki kayığın rengi nedir?**
4. Kuzunun kaç dişi ağzından dışarıya doğru çıkmış görünüyor?
5. Filmde kaç tane yılan var?
6. Kuzu ne yapmaktan hoşlanırmış?
7. **Kurbağalar nasıl kıyafetler giymişti?**
8. Kuzunun üzülmesine sebep olan olay nedir?
9. **Arabadaki adamın kıyafetleri ne renkti?**
10. Kuzunun kendini mutsuz hissettiği zamanlarda diğer hayvanlar ona nasıl davranmıştır?
11. Kuzunun teni ne renkti?
12. Kuzunun gözleri ne renkti?
13. Kuzuyu mutlu etmek için tavşalop kuzuya ne demişti?
14. **Tavşalop sincap ve köstebeklere ne söyledi?**
15. Filmde kaç tane baykuş vardı?
16. **Kuzunun arkasındaki bitkinin çiçekleri ne renkti?**
17. Kuzunun yünlerini ne sıklıkla kesecekler?
18. **Tavşalobun giydiği şapkayı tarif eder misin?**

EK 3

ANİMASYON FİLMİNİN HİKAYE AKIŞI

BOUNDİN (2003)

Türkçe Çeviri: Hop Hop

Film, iki balığın göl boyunca zıplayarak yüzmesiyle başlar.

“İşte size ilginç bir yaşam öyküsü. Üstelik yok üstünde fazla zaman örtüsü. Çalılarla kaplı yüksek dağ tepelerinde, karlı yamaçların hemen dibinde güzel tüylü bir kuzu yaşırdı. “

Sonra büyük bir kayanın üstünde kuzu görünür. Beyaz tüylerinden memnuniyetini gösteren bir şekilde kendi etrafında dönüyordur. Tüyleri ışıldar, parlaklığı belli olur. Kuzu kayanın üstünden göle, suya bakar ve yansımasını görür. O sırada iki balık da kuzuya bakıyordur. Yansımasından memnun olan kuzunun gülümsemesi görülür.

“Tüyleri pırıl pırıl parlardı. İşte bu yüzden kendisiyle gurur duyardı. Yerinde duramaz hop hop hoplardı.”

Kayanın üstünde dans etmeye başlayan kuzuya gölün kenarındaki deliklerden çıkan altı köstebek, göldeki iki balık, bir baykuş ve bir yılan da eşlik eder.

“Arkadaşları için durmadan dans ederdi. Arkadaşları dansını çok beğenirdi ve onunla hep hep dans ederdi. “

Sonra, gündüz vakti, bir arabanın (tahta tekerlekli eski zamana ait) kuzuya doğru geldiğini görüyoruz. Bir el uzanır kuzuyu olduğu yerden alır ve götürür. Yağmurlu bir akşam kuzu geri getirilir ve kayanın üstüne bırakılır. Kuzunun tüyleri tamamen kesilmiştir.

Ürkek bir şekilde kayanındaki ucuna yürüyen kuzuyu köstebekler görür ve gülmeye başlarlar. Bu duruma üzülen kuzu, kayanın arkasına çalıların (çalıların üzerinde hiç çiçek yoktur) önüne saklanır ve oraya uzanır.

Gün aydınlanırken, uzaklardan, tavşalobun zıplayarak geldiğini görürüz.

“Yamaçta hoplayarak hop hop, yanına geldi bir tavşalop. Bilgeler bilgisi bu akıllı hayvan, anlamıştı bir şeyler olduğunu o an.”

Mutsuz bir şekilde uzanmış olan kuzuyu fark eden tavşalop, onun yanında durur ve kuzuya neler olduğunu sorar.

Tavşalop: Hey ufaklık ne bu surat?

Bu esnada, kuzunun pembe tenini, mavi gözlerini ve ağzından çıkık iki dişini net şekilde görürüz. Kuzu bütün olanları tavşaloba anlatır.

Kuzu: Eskiden çok güzel tüylerim vardı. Güneşte dans ederken parlardı. Sonra aldılar beni, saçımı da kırpıp geri getirdiler. Kalbim kırıldı. Bu da yetmezmiş gibi arkadaşlarım alay etti. Çünkü ben hem komik hem de pembe bir kuzuyum.

Tavşalop o an gülmekte olan köstebeklere uyarı amaçlı bakar, ama onlara hiçbirşey söylemez.

Tavşalop: Pembe, pembe! Pembenin nesi komik! Boş yere kendini üzme minik. Ne renk olduğun önemli mi? İster pembe ister mor renk ol. Bazen sevinirsin bazen üzülürsün. Üzgün olduğun zaman kendine bir bak. Sağlığın yerinde hala, ayakların hazır dansa. Aklını al başına. Bunu sakın unutma. Dans etmek mi niyetin? Fazlasını yapabilir, hem zıplayabilir hatta uçabilirsin. Önce bir adım at, at sonra öbürünü. Bak işte gördün mü hopluyorsun. Hop hop daha yüksek. Bulutlara hopla gitsin. Eğer denersen bunu yapabilirsin. Önce bir adım at, sonra bir adım daha.

Zıplamayı öğrenen kuzu, tekrar kendisini mutlu hissetmeye başlar. Aylar geçer, kuzu zıplamaya devam eder ve tüyleri tekrar uzar. Her yıl mayıs ayında kuzunun tüylerini kesmek için tekrar ve tekrar gelirler; ancak kuzu artık buna alışmıştır ve aldırış etmemektedir.

“Böylece her yıl mayıs gelince kuzuyu alıp uzaklara götürüp tüylerini kırpıp geri getirdiler. Ama o buna alıştı, hiç aldırmadı. Ve de, hop hop daha yüksek. Bazen üzülüp bazen sevinip...hayat yaşamaya değer, bu masal burada biter.”

Filmin sonunda kuzuyu zıplarken görüyoruz. Köstebekler, balıklar, yılan ve baykuş da kuzuya eşlik etmektedir.

EK-4

HATALI BİLGİLER İÇEREN HİKAYE

Dağ yamaçlarının birinde yaşayan kuzunun bembeyaz, pırıl pırıl tüyleri varmış. Tüylerini çok sever, kendisiyle gurur da duyarmış. Dans etmekten mutlu olurmuş. Arkadaşlarını hatırladın mı peki? **Onlarca balık ve köstebek** vardı. Peki **kurbağaları** gördün mü? **Çizgili kıyafetler giymişlerdi.**

Ama birgün **mavi bir** arabayla **bir adam** gelmiş. Adamın neler giydiğini hatırladın mı? **Adam beyaz bir kazak ve yeşil bir pantolon giyiyordu,** değil mi? **Bir de kırmızı bir şapkası vardı.**

Kuzuyu alıp ve tüylerini kestiler. Sonra da geri getirdiler. Kuzuyu hatırladın mı? Tüyleri kesildikten sonra kuzunun **bembeyaz tenini** gördük. Ama, kuzu buna çok üzüldü.

Üzgün olan kuzunun yanına büyük **siyah** bir tavşalop gelmiş. Tavşalobun **şapkasını** çok beğendim ben. **Kırmızı, tüylü bir şapka giyiyordu,** değil mi?

ÖZGEÇMİŞ

EĞİTİM:

- 2010- 2015 İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü
Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Doktora Programı
- 2007-2010 İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü
Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı

Tez Konusu: İlköğretim okullarında uygulanan madde kullanımını önleme programlarının bilgi ve beceri düzeylerine etkisinin değerlendirilmesi. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Tez Danışmanı: Yrd.Doç.Dr. Neylan ZİYALAR.

- 2003-2007 İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri / Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü

Aile ve İlişki Danışmanlığı, Motivasyonel Görüşme Teknikleri, Pozitif Psikoterapi, Bağımlılık Danışmanlığı uygulayıcı eğitimleri alınmıştır.

WISC-R Çocuklar İçin Zeka Testi (Weschler Intelligence Scale for Children), Temel Yetenekler Testi (6-8), Uluslararası Leiter Zeka Testi, Metropolitan Olgunluk Testi, Gessell Gelişim Testi, Peabody Resim Kelime Testi, Kelime Söyleyiş Testi, Frostig Görsel Algı Testi, Koppitz İnsan Çizim Testi, Bender Gestalt Görsel Motor Algılama Testi, Benton Kognitif Fonksiyonlar ve Görsel Hafıza Testi, Goodenough İnsan Resmi Çizim Testi testör eğitimlerine katılmış ve tamamlanmıştır.

İŞ DENEYİMİ:

- 2008- - Milli Eğitim Bakanlığı – Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmen
- 2007-2008 İstanbul Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü Aile, Kadın ve Toplum Hizmetleri Birimi – Psikolojik Danışman
- 2005-2007 İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü – Asistan Öğrenci (Yarı Zamanlı)

YAYINLAR:

- Ermağan, E. (Değerlendirme Aşamasında). Bullying among Turkish adolescences: The roles of gender stereotypes. Lamp LAMBERT Academic Publishing.
- Ögel, K., Sarp, N., Gürol, D.T., Ermağan, E. (2014). Investigation of mindfulness and affecting factors of mindfulness among substance users and non users. Anatolian Journal of Psychiatry, 15(4): 282-288.
- Ermağan, E. (2007). Çocuk ihmal ve istismarı: Psikoz tablosu sergileyen bir istismar olgusu. Yeni Symposium 45(4):170-173.
- Ögel, K., Ermagan, E., Eke, C.Y., Taner, S. (2007). Madde deneyen ve denemeyen ergenlerde sosyal aktivitelere katılım: İstanbul örneklemi. Bağımlılık Dergisi 8(1): 18-23.

BİLDİRİ ve SUNUMLAR:

- Ermağan, E (2014). Bullying among Turkish adolescences: The roles of gender stereotypes. 18-21 June 2014.10th Annual Meeting of the Balkan Academy of Forensic Sciences (BAFS), Greece.
- Ermağan, E (2013). Okullarda kriz ve intiharı önleme. Okullarda kriz durumlarında izlenecek resmi süreçler. 23 Şubat 2013. Okul ve Psikanaliz Sempozyumu-6, Özel Amerikan Robert Lisesi ve İstanbul Psikanaliz Derneği, İstanbul.
- Ermağan, E (2010). İlköğretim okullarında uygulanan madde kullanımını önleme programlarının bilgi ve beceri düzeylerine etkisinin değerlendirilmesi. 10-12 Aralık 2010. III. Uygulamalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, Hacettepe Üniversitesi ve Türk PDR-Der, Ankara.
- Ermağan, E. Evlilik içi tecavüz ve yeni yasal düzenlemelerdeki yeri. Poster Bildiri. 10-12 Aralık 2010. III. Uygulamalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, Hacettepe Üniversitesi ve Türk PDR-Der, Ankara.
- Ermağan, E. Çocuk cinsel istismarı vakalarında sosyal servislerin önemi. Poster Bildiri. 28-30 Eylül 2009. III. Uluslararası Çocuk İhmal ve İstismarını Önleme Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.
- Ermağan, E. İlköğretim okullarındaki öğretmenlerin çocuk işçiliği hakkındaki yaklaşımları ve bilgi düzeyleri. Poster Bildiri. 8-10 Mayıs 2008. II. Uluslararası Çocuk İhmal ve İstismarını Önleme Sempozyumu. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.
- Ermağan, E. Çocuk ihmal ve istismarı: Psikoz tablosu sergileyen bir istismar olgusu. Poster Bildiri. 23-27 Nisan 2008. 12. Bahar Sempozyumu, Muğla.
- Ermağan, E. Benlik kavramı gelişimi grup çalışmasının yetişkin çocuk sendromu belirtileri gösteren ilköğretim öğrencilerindeki etkilerini saptama amaçlı bir ön çalışma. 22 Mart 2008. 10. Rehberlik Sempozyumu. Vehbi Koç İlköğretim Okulları, İstanbul.
- Ermağan, E. Yetişkin-çocuk sendromu. 13-15 Temmuz 2007. IV. Ulusal PDR Öğrencileri Kongresi. İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Ermağan, E. Ekolojik yaklaşımda bir vaka incelemesi. 12-14 Temmuz 2006. III: Ulusal PDR Öğrencileri Kongresi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

PROJELER :

- Milli Eğitim Bakanlığı ve Boğaziçi Üniversitesi. Özel Eğitimi Güçlendirme Projesi, “Woodcock-Johnson III Test of Achievement” Türkiye Standartizasyon Çalışması. (2013-devam ediyor)
- Darica Milli Eğitim Müdürlüğü, Doğu Üniversitesi İşletme Bölümü & Yıldız Teknik Üniversitesi İstatistik Bölümü. Darica İlçesinde Şiddetin Boyutu ve Sebepleri Araştırması. (2011)
- EU Life Long Learning Transversal Programmes & Leargas. Managing Equality in Changing Times in VET Sector. Dublin, İrlanda. (2011)
- Merzifon Kaymakamlığı. Merzifon Kaymakamlığı İş Gücü Piyasası Analizi Çalışması. (2011)
- United Nations Population Fund Turkey & Toplum Gönüllüleri Vakfı. Üreme Sağlığı Akran Eğitimleri Projesi Akran Eğitimsi Programı. Antalya, Türkiye. (2009)

EU Life Long Learning Transversal Programmes & Europees Platform. The Role of Schools in Creating a Safe Environment of Pupils. Amsterdam, Leeuwarden, Rotterdam, Utrecht, Hollanda. (2008)

Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı. İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü. (2006)

Çocuk Akıl Sağlığı ve Rehberliği Derneği (ÇARE-DER) & Avrupa Birliği Gençlik Programları Eylem 3. Aile-Çocuk Sosyal Adaptasyonu Destekleme Projesi, “İletişimi Açalım: Otizmle Yaşamak”, Aile Danışmanı. İstanbul. (2005)

BAŞARILAR:

İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Lisans Programı – Onur Derecesi

TÜBİTAK Yurt İçi Yüksek Lisans Başarı Bursu

TÜBİTAK Yurt İçi Doğrudan Doktora Başarı Bursu